

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КОЦЮБКО ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 347.98:347.952

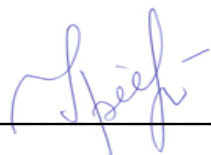
**ДИСЕРТАЦІЯ
ЮРИСДИКЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАСТОСУВАННЯ САНКЦІЇ У
ВИГЛЯДІ СТЯГНЕННЯ В ДОХІД ДЕРЖАВИ АКТИВІВ
ПІДСАНКЦІЙНИХ ОСІБ**

Спеціальність 081 – Право

Галузь знань 08 - Право

Подається на здобуття ступеня наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

І.В. Коцюбко

Науковий керівник:

докторка юридичних наук, професорка **Стефанчук Марина Миколаївна**

КИЇВ – 2025

АНОТАЦІЯ

Коцюбко І.В. Юрисдикційний механізм застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 – «Право»). - Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. Київ, 2025.

Дисертація є комплексним дослідженням юрисдикційного механізму застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, який є досить новим для правової системи України, оскільки його запровадження спричинено повномасштабним вторгненням країни-агресора на територію України, що зумовило нагальну потребу у запровадженні належних та ефективних механізмів протидії такій агресії та вжиття дієвих заходів, у тому числі невійськового характеру. За таких передумов, у законодавстві унормовано правовий інститут стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб.

Виокремлено чотири етапи становлення історичних та правових передумов запровадження правового інституту стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб: I етап (1991 - 2010 роки) – ратифікація безпекових міжнародних угод, з метою гарантування суверенітету та територіальної цілісності Української держави; II етап (квітень 2010 - лютий 2014 року) – укладення ризикових для суверенітету та територіальної цілісності Української держави безпекових угод; III етап (лютий 2014 - лютий 2022 року) – започаткування державної санкційної політики та ухвалення Закону України «Про санкції»; IV етап (лютий 2022 - по теперішній час) – введення правового режиму воєнного стану та запровадження правового інституту стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб.

Аргументовано, що санкція у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб за своєю правовою природою є різновидом національних

санкцій. Запропоновано законодавчо визначити поняття «національні санкції» та вмотивовано доцільність унормування можливості застосування норм правового інституту стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб санкції не лише в період дії правового режиму воєнного стану.

Обґрунтовано публічно-правову природу спору при стягненні в дохід держави активів підсанкційних осіб та запропоновано авторське визначення поняття «стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб». Констатовано доцільність законодавчого закріплення застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, як однієї із підстав припинення права власності.

За результатами правового аналізу іноземного досвіду застосування санкцій констатовано відсутність єдиного та одноманітного підходу до створення та функціонування санкційних механізмів стосовно суб'єктів застосування та реалізації санкцій, їх повноважень, а також відповідальності за порушення законодавства у сфері санкційної політики. Із урахуванням позитивного міжнародного досвіду застосування санкцій виокремлено вектори його запозичення: 1) застосування санкцій у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб до фізичних осіб, незалежно від громадянства; 2) застосування стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб без темпоральних обмежень; 3) забезпечення ефективності функціонування юрисдикційного санкційного механізму засобами юридичної відповідальності; 4) створення та законодавче унормування особливостей правового статусу спеціального органу, уповноваженого на реалізацію державної санкційної політики.

Зауважено, що юрисдикційний механізм санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб є важливим складником державної санкційної політики та покликаний вирішувати нові правові виклики, які постали перед Україною в період дії правового режиму воєнного стану, забезпечуючи при цьому захист прав і свобод громадян, інтересів суспільства та держави. Вказаний механізм формують елементи, які у своїй сукупності та

динамічній взаємодії покликані забезпечити належну та ефективну реалізацію норм правового інституту стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб.

Запропоновано під юрисдикційним механізмом застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб розуміти законодавчо унормовану функціонуючу систему, складові елементи якої визначають уповноважених суб'єктів, наділених спеціальною компетенцією ухвалювати юридично значимі рішення стосовно стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, а також послідовний процес реалізації цієї компетенції, що зумовлює динамічну взаємодію визначених елементів у законодавчо визначений процедурно-процесуальний спосіб. Виокремлено такі елементи досліджуваного механізму: суб'єкти, наділені спеціальною компетенцією ухвалювати юридично значимі рішення; суб'єкти та об'єкти, до яких може бути застосована вказана санкція; особливості процедурного способу взаємодії вказаних елементів (підстави та умови застосування вказаної санкції, стандарти доказування).

Констатовано, що сучасні виклики зумовлюють потребу у зміцненні існуючих механізмів захисту національних інтересів, безпеки, суверенітету та територіальної цілісності держави, зокрема, шляхом формування концептуально обґрунтованої системи суб'єктів у сфері реалізації державної санкційної політики. Запропоновано одним із перспективних напрямів вдосконалення державної санкційної політики створення Служби санкційної політики України, як центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом та законодавчого унормування його правового статусу, як спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері реалізації державної санкційної політики, у тому числі, права на ініціювання застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб.

На підставі системного аналізу законодавства України у сфері санкційної політики, судової практики, у тому числі міжнародних судових установ, обґрунтовано доцільність внесення змін до чинного законодавства України,

цілеспрямованих на усунення контроверсійності праворозуміння уповноваженими суб'єктами санкційного законодавства. Запропоновано авторське визначення понять: «активи», «можливість вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження активами», «матеріально-технічне забезпечення діяльності країни-агресора» для цілей подальшого законодавчого унормування. Аргументовано доцільність внесення законодавчих змін стосовно переліку суб'єктів, до яких може бути застосована санкція у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, та підстав застосування вказаної санкції.

Аргументовано доцільність зміни судової юрисдикції щодо розгляду справ про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб шляхом віднесення їх до предметної підсудності Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду, законодавчо унормувавши створення у його складі окремої палати для розгляду таких справ.

З огляду на мету застосування досліджуваної санкції та особливості судового розгляду цієї категорії справ обґрунтовано доцільність застосування підвищеного стандарту доказування «чіткі та переконливі докази» у цій категорії справ.

Ключові слова: санкції, стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, суд, судова влада, судова юрисдикція, адміністративне судочинство, правосуддя, право на справедливий суд, Вищий антикорупційний суд, Верховний Суд.

ABSTRACT

Kotsiubko I.V. Jurisdictional mechanism for applying sanction in the form of confiscation of assets of sanctioned persons to the state income. – Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Philosophy in the field of 081 ‘Law’ (08 – ‘Law’). – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv, 2025.

The dissertation is a comprehensive study of the jurisdictional mechanism for applying sanctions in the form of confiscating the assets of sanctioned persons for the benefit of the state, which is quite new to the Ukrainian legal system, as its introduction was prompted by the full-scale invasion of Ukraine by an aggressor country, which created an urgent need to introduce appropriate and effective mechanisms to counter such aggression and take effective measures, including non-military ones. Under these circumstances, the legal institution of confiscation of assets of sanctioned persons to the state has been regulated in the legislation.

Four stages of the formation of historical and legal prerequisites for the introduction of the legal institution of confiscation of assets of sanctioned persons to the state revenue have been identified: Stage I (1991–2010) – ratification of international security agreements to guarantee the sovereignty and territorial integrity of the Ukrainian state; Stage II (April 2010 - February 2014) - conclusion of security agreements that pose a risk to the sovereignty and territorial integrity of the Ukrainian state; Stage III (February 2014 - February 2022) - initiation of a state sanctions policy and adoption of the Law of Ukraine ‘On Sanctions’; Stage IV (February 2022 – present) – introduction of a legal regime of martial law and establishment of a legal institution for the confiscation of assets of sanctioned persons for the benefit of the state.

It is argued that sanctions in the form of confiscation of assets of sanctioned persons for the benefit of the state are, by their legal nature, a type of national sanctions. It is proposed to legislatively define the concept of ‘national sanctions’ and to justify the expediency of regulating the possibility of applying the norms of

the legal institution of confiscation of assets of sanctioned persons to the state not only during the period of martial law.

The public law nature of the dispute over the confiscation of assets of sanctioned persons for the benefit of the state is substantiated, and the author's definition of the concept of 'confiscation of assets of sanctioned persons for the benefit of the state' is proposed. The expediency of legislating the application of sanctions in the form of confiscation of assets of sanctioned persons as one of the grounds for termination of ownership rights is established.

Based on the results of a legal analysis of foreign experience in the application of sanctions, it is stated that there is no single and uniform approach to the creation and functioning of sanction mechanisms with regard to the entities applying and implementing sanctions, their powers, and their liability for violations of legislation in the field of sanctions policy. Taking into account the positive international experience of applying sanctions, the following vectors for borrowing from it have been identified: 1) the application of sanctions in the form of confiscation of the assets of sanctioned persons to the state, regardless of citizenship; 2) the application of confiscation of the assets of sanctioned persons to the state without temporal restrictions; 3) ensuring the effective functioning of the jurisdictional sanctions mechanism through legal liability; 4) creating and legislating the specific features of the legal status of a special body authorised to implement state sanctions policy.

It has been noted that the jurisdictional mechanism of sanctions in the form of confiscation of assets of sanctioned persons to the state is an important component of the state sanctions policy and is designed to address new legal challenges faced by Ukraine during the period of martial law, while ensuring the protection of the rights and freedoms of citizens, the interests of society and the state. This mechanism is formed by elements which, in their entirety and dynamic interaction, are designed to ensure the proper and effective implementation of the legal institution of confiscation of assets of sanctioned persons to the state.

The jurisdictional mechanism for applying sanctions in the form of confiscation of assets of sanctioned persons to the state is proposed to be regarded

as a legally functioning system, the components of which determine the authorised entities vested with special competence to make legally significant decisions pertaining to the confiscation of assets of sanctioned persons to the state revenue, as well as a consistent process of exercising this competence, which determines the dynamic interaction of specific elements in a legally defined procedural manner. The following elements of the mechanism under study have been identified: entities vested with special competence to make legally significant decisions; entities and objects to which the specified sanction may be applied; features of the procedural method of interaction between these elements (grounds and conditions for applying the specified sanction, standards of proof).

It has been established that contemporary challenges necessitate the strengthening of existing mechanisms for protecting national interests, security, sovereignty, and territorial integrity of the state, in particular, through the formation of a conceptually sound system of entities involved in the implementation of state sanctions policy. One of the promising areas for improving state sanctions policy is the creation of the Sanctions Policy Service of Ukraine as a central executive body with special status and legislative regulation of its legal status as a specially authorised entity in the implementation of state sanctions policy, including the right to initiate the application of sanctions in the form of confiscation of the assets of sanctioned persons to the state.

Based on a systematic analysis of Ukrainian legislation in the field of sanctions policy and judicial practice, including that of international judicial institutions, the author justifies the expediency of amending the current Ukrainian legislation with a view to eliminating controversies in the interpretation of sanctions legislation by authorised entities. The author proposes definitions of the following concepts: ‘assets’, ‘the ability to perform actions equivalent in meaning to the exercise of the right to dispose of assets’, and ‘material and technical support for the activities of the aggressor country’ for the purposes of further legislative regulation. The author argues for the expediency of introducing legislative changes regarding the list of entities to which sanctions in the form of confiscation of the assets of

sanctioned persons for the benefit of the state may be applied, and the grounds for applying such sanctions.

The expediency of changing the judicial jurisdiction for considering cases on the application of sanctions in the form of confiscation of assets of sanctioned persons to the state by referring them to the subject jurisdiction of the Cassation Administrative Court within the Supreme Court has been substantiated, legislatively regulating the creation of a separate chamber under its consideration of cases.

Given the purpose of applying the sanction under consideration and the specific features of judicial proceedings in this category of cases, it is reasonable to apply a higher standard of proof, namely 'clear and convincing evidence,' in this category of cases.

Keywords: sanctions, confiscation of assets of sanctioned persons to the state, court, judicial power, judicial jurisdiction, administrative proceedings, justice, right to a fair trial, High Anti-Corruption Court, Supreme Court.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації:

1. Коцюбко І.В. Історичні та правові передумови запровадження інституту стягнення за рішенням Вищого антикорупційного суду в дохід держави активів підсанкційних осіб. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 8. Ч. 3. С. 197-203.
2. Коцюбко І.В. Стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, як санкція: правова природа. *Правова держава*. 2024. № 55. С. 29-39.
3. Коцюбко І.В. Стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб: правова природа спору про право. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 86. Ч. 5. С. 163-169.
4. Коцюбко І.В. Стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб: пошук належного суду. *Правова держава*. 2025. № 57. С. 50-62.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Коцюбко І.В. Особливості судового розгляду справ про стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (Чернівці, 27 жовтня 2023 р.)*. Чернівці, 2023. С. 270-276.
2. Коцюбко І.В. Поняття «можливість вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження активами»: визначення змісту. *Соціально-економічні тенденції розвитку сучасної держави: матеріали науково-практичної конференції (Черкаси, 13 листопада 2023 р.)*. Research Europe, 2023. С. 219-224.
3. Коцюбко І.В. Глорифікація як підстава застосування Вищим антикорупційним судом санкції у виді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб. *Адвокатура України: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 14 грудня 2023 р.)*. Харків: НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2023. С.175-178.

4. Коцюбко І.В. Стягнення в дохід держави активів суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність: визначеність санкції. *Актуальні проблеми судового права*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 26 квітня 2024 р.). Харків: Право, 2024. С. 206-210.
5. Коцюбко І.В. Стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб: забезпечення права на справедливий суд. *Сталий розвиток держави і права в умовах глобалізаційних процесів*: матеріали ІІ науково-практичної конференції (Хмельницький, 20-21 вересня 2024 р.). Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2024. С. 34-38.
6. Коцюбко І.В. Матеріально-технічне забезпечення діяльності країни-агресора, як підстава застосування судом санкції у виді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (Чернівці, 31 жовтня 2024 р.). Чернівці, 2024. С. 239-243.
7. Коцюбко І.В. Стандарти доказування під час судового розгляду справ щодо застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб. *Актуальні проблеми судового права*: матеріали Х міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 25 квітня 2025 р.). Харків: Право, 2025. С. 236-241.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	13
ВСТУП	14-22
РОЗДІЛ 1. ПРОЛЕГОМЕНИ ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ СТЯГНЕННЯ В ДОХІД ДЕРЖАВИ АКТИВІВ ПІДСАНКЦІЙНИХ ОСІБ	
1.1. Історичні передумови запровадження інституту стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб.....	23-31
1.2. Стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, як різновид санкцій: правова природа та визначальні особливості	31-43
1.3. Правова природа спору про право при стягненні в дохід держави активів підсанкційних осіб.....	43-58
1.4. Іноземний досвід застосування санкцій	58-75
Висновки до розділу 1.....	76-78
РОЗДІЛ 2. ЕЛЕМЕНТИ ЮРИСДИКЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАСТОСУВАННЯ САНКЦІЇ У ВИГЛЯДІ СТЯГНЕННЯ В ДОХІД ДЕРЖАВИ АКТИВІВ ПІДСАНКЦІЙНИХ ОСІБ	
2.1. Поняття юрисдикційного механізму застосування санкції у вигляді стягнення у дохід держави активів підсанкційних осіб та його ознаки.....	79-89
2.2. Суб'єкти застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб.....	89-104
2.3. Суб'єкти та об'єкти, до яких може бути застосована санкція у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб.....	104-116
2.4. Судова юрисдикція щодо застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб.....	116-128
2.5. Особливості провадження у категорії справ щодо застосування санкції у вигляді стягнення у дохід держави активів підсанкційних осіб.....	128-148
Висновки до розділу 2.....	149-153
ВИСНОВКИ.....	154-161
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	162-205
ДОДАТКИ.....	206-208

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

КАСУ — Кодекс адміністративного судочинства України

КАС ВС — Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду

ООН — Організація Об'єднаних Націй

РНБО — Рада національної безпеки і оборони України

Мін'юст – Міністерство юстиції України

ВАКС – Вищий антикорупційний суд

рф – російська федерація

ЄС – Європейський союз

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

ЦК України - Цивільний кодекс України

КСУ – Конституційний суд України

НАЗК - Національне агентство з питань запобігання корупції

КМУ – Кабінет Міністрів України

ЦПК України - Цивільний процесуальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

ГПК України – Господарський процесуальний кодекс України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах цілеспрямованої збройної агресії з боку країни-агресора Українська держава напрацьовує національну модель санкційного механізму, головною метою якого є забезпечення суверенітету, незалежності, цілісності країни, захисту національної безпеки та суспільства. Особливого значення у цьому процесі набуває правовий інститут застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, головною метою якого є недопущення порушень суверенітету, незалежності, цілісності Української держави, захисту національної безпеки та суспільства, зупинення ведення збройної агресії, руйнування критичної та цивільної інфраструктури країни, а також відшкодування завданої шкоди. Вказаний вид санкції має винятковий характер, оскільки застосовується виключно на підставі рішення суду та пов'язаний із правом власності, як одним із фундаментальних прав особи, є складником загального санкційного механізму, правова регламентація якого перебуває у стані перманентних змін, як на національному, так і міжнародному рівнях, що зумовлює потребу у чіткій правовій визначеності та формуванні ефективного юрисдикційного механізму його застосування.

Санкційний механізм є важливим інструментом захисту національної безпеки і оборони Української держави та суспільства, а доцільність удосконалення нормативної бази та створення нових дієвих інституцій у сфері державної санкційної політики зумовлено пріоритетними напрямками розвитку держави в контексті забезпечення її суверенітету та територіальної цілісності. Разом з тим юрисдикційний механізм застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, як один із складників державної санкційної політики, потребує більш ґрунтовної наукової концептуальної розробки, оскільки від ефективності його функціонування залежить досягнення її законодавчо визначеної мети.

Науково-теоретичним фундаментом дисертаційної роботи стали напрацювання та ідеї вітчизняних науковців, серед яких питання щодо

ефективності судової влади досліджували: Л. М. Москвич, О. З. Хотинська-Нор, О. В. Щербанюк, М. М. Стефанчук, О. О. Овсяннікова, О. В. Саленко, К. В. Легких, О. С. Снідевич, О. В. Щерблюк, Р. О. Куйбіда, М. І. Смокович, Е. В. Катаєва, К. О. Торгашова, Т. С. Подорожна, А. М. Худик, О. Г. Свида, О. О. Пономарьова, І. Л. Антипова, І. О. Хайдарова, Я. І. Никитюк, Г. О. Сластикова, Р. М. Шестопалов, Б. П. Ратушна, В. В. Михайленко; щодо ефективності санкційної політики - Ю. В. Малишева, А. М. Бабич, Н. Я. Якимчук, Є. В. Устименко, С. О. Короєд, А. В. Дашковська, О. Ю. Дахно та інші. Водночас, з огляду на новизну для правової системи України правового інституту стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, у науковій юридичній літературі відсутні дослідження, спрямовані на комплексну розробку правового інституту юрисдикційного механізму застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, що і обумовило вибір теми цього дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації узгоджується із основними положеннями Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» № 2623-III від 11 липня 2001 року, Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України №393/2020 від 14 вересня 2020 року та Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затвердженої Указом Президента України № 231/2021 від 11 червня 2021 року, а також із Цілями сталого розвитку України на період до 2030 року, унормованих в Указі Президента України № 722/2019 від 30 вересня 2019 року.

Дисертація виконана на кафедрі юстиції Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка на виконання НДДКР «Удосконалення нормативно-правового забезпечення сталого правосуддя у світлі євроінтеграційних прагнень

України» (номер державної реєстрації 0124U003063) та наукової теми: «Правосуддя в умовах сталого розвитку» (№22БФ042-01 на 2022-2024 рр.).

Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка 1 листопада 2022 року (протокол № 5), уточнено 25 лютого 2025 року (протокол №12).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка концептуальних положень щодо юрисдикційного механізму застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, шляхом узагальнення наукових розробок, системного та комплексного аналізу правового інституту стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб та релевантного міжнародного досвіду, виявлення прогалин під час його реалізації, формулювання науково-обґрунтованих висновків та пропозицій щодо їх усунення.

Досягнення визначеної мети, вимагає вирішення таких *завдань*:

- виокремити етапи становлення історичних та правових передумов запровадження правового інституту стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб;
- диференціювати ознаки та охарактеризувати правову природу стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, як різновиду санкцій;
- розвинути поняття стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб;
- з'ясувати правову природу спору про право при стягненні в дохід держави активів підсанкційних осіб;
- з'ясувати кращі світові практики застосування санкцій на підґрунті іноземного досвіду;
- визначити поняття юрисдикційного механізму застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб та виокремити його елементи;

- визначити та охарактеризувати суб'єктів застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб;
- виокремити та охарактеризувати суб'єктів та об'єкти, до яких може бути застосована санкція у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб;
- з'ясувати правову природу судової юрисдикції у справах про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб;
- виділити особливості провадження у справах про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб;
- сформулювати науково-обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вдосконалення нормативного регулювання функціонування юрисдикційного механізму застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що складаються у процесі формування та реалізації державної санкційної політики.

Предметом дослідження є юрисдикційний механізм застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб.

Методи дисертаційного дослідження обрано, виходячи із його мети та завдань дослідження.

Для досягнення визначеної мети та формулювання обґрунтованих висновків було використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового дослідження та наукового пізнання.

За основу взято *діалектичний метод* наукового пізнання, що дозволив об'єктивно оцінити сучасний стан правової регламентації інституту стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб. Були використані такі спеціальні методи: *історико-правовий метод*, за допомогою якого виокремлено періоди становлення правового інституту стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб (розділ 1, підрозділ 1.1.); *метафізичний метод*, який дозволив розглянути правові інститути як окремі, самостійні та

розкрити їх внутрішню побудову, дослідити поняття стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, як різновиду національних санкцій та виокремити його характерні ознаки (розділ 1, підрозділ 1.2.); *формально-логічний метод* дав змогу виокремити публічно-правову природу спору про стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб (розділ 1, підрозділ 1.3.) та визначити структуру юрисдикційного механізму санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, охарактеризувати правову природу його елементів та зв'язки між ними (розділ 2, підрозділ 2.1.); *порівняльно-правовий метод* надав можливість з'ясувати іноземний досвід застосування санкцій (розділ 1, підрозділ 1.4.); *герменевтичний метод* дозволив встановити правовий зміст норм кримінального та санкційного законодавства щодо визначення понять у межах елементів юрисдикційного механізму застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб (розділ 2, підрозділи 2.3, 2.5.); Також були використані *соціологічний і статистичний методи* при узагальненні судової практики щодо розгляду справ про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб (розділ 2, підрозділ 2.4.).

Дисертанткою за допомогою *методів системного аналізу та узагальнення* сформульовано науково-обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вдосконалення нормативного регулювання функціонування юрисдикційного механізму застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб. Вказані методи були застосовані у діалектичному взаємозв'язку, що забезпечило проведення дослідження повно та всебічно, а також надало змогу обґрунтовано сформулювати висновки і запропонувати внесення пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства у сфері досліджуваних питань.

Нормативно-правовою базою дисертації стали: Конституція України, міжнародно-правові документи, нормативно-правові акти України та зарубіжних держав.

Емпіричну основу дисертації склали: рішення Європейського суду з прав людини, Верховного Суду, Вищого антикорупційного суду, показники Індексу сприйняття корупції в динаміці.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим у вітчизняній правовій науці комплексним дослідженням, у якому розроблено та обґрунтовано концепцію юрисдикційного механізму застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб.

До положень, які виносяться на захист як такі, що сформульовані вперше та характеризуються науковою новизною, слід віднести:

вперше:

- запропоновано авторську періодизацію історичних та правових передумов запровадження правового інституту стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб;

- аргументовано доцільність законодавчого унормування можливості застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб не лише на період дії правового режиму воєнного стану;

- виокремлено ознаки та визначено поняття «стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб»;

- визначено поняття «юрисдикційний механізм застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб» та диференційовано його елементи;

- концептуально обґрунтовано доцільність створення Служби санкційної політики України, як центрального органу виконавчої влади із спеціальним статусом з питань державної санкційної політики;

- запропоновано внести зміни до законодавства щодо визначення судової юрисдикції у справах про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб та аргументовано ідею про доцільність створення у Касаційному адміністративному суді у складі Верховного Суду окремої палати для розгляду цієї категорії справ;

- доведено позицію про доцільність застосування підвищеного стандарту доказування у справах про стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб;

удосконалено:

- підходи щодо визначення змісту понять: «активи», «національні санкції», «можливість вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження активами», «матеріально-технічне забезпечення діяльності країни-агресора» для цілей ефективного функціонування юрисдикційного механізму застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб;

- наукове знання про правову природу юрисдикційного механізму правозастосовної діяльності та його складники;

- положення щодо підстав застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб шляхом внесення пропозицій щодо виключення із переліку таких підстав тих, що мають контроверсійний характер;

- концепцію публічно-правового спору для цілей юрисдикційного механізму застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб;

набули подальшого розвитку:

- положення про суб'єктний склад державної санкційної політики;

- наукове знання про правову природу судової юрисдикції, як елементу юрисдикційного механізму застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб;

- уявлення про доцільність використання іноземного досвіду формування механізмів застосування санкцій на основі виокремлення критеріїв кращих практик.

Практичне значення одержаних результатів. Викладені у дисертаційному дослідженні висновки, пропозиції та узагальнення мають прикладний характер та можуть знайти своє відображення у:

- *законодавчій діяльності* – під час удосконалення норм Закону України «Про санкції», Кодексу адміністративного судочинства України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Цивільного кодексу України, Закону України «Про судоустрій і статус суддів», що регулюють відносини у сфері застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб та державну санкційну політику в цілому;

- *правозастосовній діяльності* – для удосконалення розгляду і вирішення судом спорів щодо застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб;

- *науково-дослідній діяльності* – для подальшого проведення досліджень, спрямованих на подальший розвиток теоретичних напрацювань щодо юрисдикційного механізму застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб;

- *навчально-методичній діяльності* – при підготовці та проведенні лекційних і семінарських занять з навчальних дисциплін «Судоустрій України», «Адміністративний процес», «Адміністративне право», «Кримінальне право» та інших;

- *практичній діяльності* – для забезпечення належної та ефективної реалізації суб'єктами, уповноваженими на формування та функціонування юрисдикційного механізму застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, своїх повноважень у вказаній сфері.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та ідеї дисертації оприлюднені у доповідях автора на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні» (Чернівці, 27 жовтня 2023 р.), «Соціально-економічні тенденції розвитку сучасної держави» (Черкаси, 13 листопада 2023 р.), «Адвокатура України: сучасний стан та перспективи розвитку» (Харків, 14 грудня 2023 р.), «Актуальні проблеми судового права» (Харків, 26 квітня 2024 р.), «Сталий розвиток держави і права в умовах глобалізаційних процесів» (Хмельницький, 20-21 вересня

2024 р.), «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні» (Чернівці, 31 жовтня 2024 р.), «Актуальні проблеми судового права» (Харків, 25 квітня 2025 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, сформульовані у дисертаційному дослідженні, знайшли своє відображення у 11 наукових публікаціях, серед яких: 4 – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань із юридичних наук та 7 – у збірниках тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації складається зі вступу, двох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації — 208 сторінок, з них основного тексту 148 сторінок, список використаних джерел з 376 найменувань на 44 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ПРОЛЕГОМЕНИ ПРАВОВОГО ІНСТИТУТУ СТЯГНЕННЯ В ДОХІД ДЕРЖАВИ АКТИВІВ ПІДСАНКЦІЙНИХ ОСІБ

1.1. Історичні передумови запровадження інституту стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб

Українська держава з 24 лютого 2022 року потерпає від збройної агресії зі сторони російської федерації (далі – рф), яка спричиняє масштабне руйнування інфраструктури та велику кількість загиблих та жертв. Такі невинуваті та неспровоковані дії зумовлюють гостру потребу у напрацюванні надійних, ефективних механізмів протидії такій агресії та вжиття дієвих заходів, в тому числі невійськового характеру, шляхом запровадження нових правових інститутів у законодавстві України, метою яких є захист національної безпеки та оборони, суверенітету та територіальної цілісності України, національних інтересів задля припинення збройної агресії та подальшого відновлення Української держави. Одним із них є інститут застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, який законодавцем унормовано лише у травні 2022 року, з метою посилення заходів досягнення мети державної санкційної політики, що зумовлює потребу наукового дослідження вказаного інституту в цілому та його окремих елементів, зокрема. Насамперед потребують встановлення історичні та правові передумови, що зумовили запровадження вказаного інституту, як одного із виду санкцій, виокремлення їхніх етапів та висвітлення особливостей задля розуміння умов та обставин, що призвели до законодавчого унормування санкцій у цілому, та застосування стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, зокрема.

Передусім слід вказати, що економічні та інші обмежувальні заходи (санкції) вважаються однією із найбільш поширених форм відповідальності держав, що настає внаслідок порушення ними загальноновизнаних норм, які мають важливе значення, як для світової спільноти, так і для окремої країни,

та є визнаною міжнародною практикою. Згідно з положеннями ст. 1 Закону України «Про санкції» (далі – ЗУ «Про санкції»), ухваленого у 2014 році, санкції можуть застосовуватись з метою захисту національних інтересів, національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України, протидії терористичній діяльності, а також запобігання порушенню, відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів громадян України, суспільства та держави. У вказаному Законі також визначені підстави, види та порядок застосування спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) задля досягнення вказаної мети [1].

Слід зауважити, що на момент ухвалення ЗУ «Про санкції» його прогнозованими результатами передбачалося: забезпечення створення механізму невідкладного та ефективного реагування на наявні і потенційні загрози національним інтересам і національній безпеці України, включаючи ворожі дії, збройні напади інших держав чи недержавних утворень, реагування на дії, спрямовані на завдання шкоди життю та здоров'ю населення, захоплення заручників, експропріацію власності на території України, завдання майнових втрат, створення перешкод для сталого економічного розвитку, повноцінного здійснення громадянами України належних їм прав і свобод [2].

Незважаючи на зазначені прогнозовані результати, 24 лютого 2022 року РФ розпочато збройне, агресивне і повномасштабне вторгнення її збройних сил на територію України, яке призводить до значної кількості втрат та руйнувань, що, з певною вірогідністю, дає підстави стверджувати про те, що зазначених прогнозованих результатів не вдалося досягнути. За таких обставин, на наше бачення, своєчасним та виправданим було рішення про доцільність законодавчих змін щодо запровадження невійськових інструментів позбавлення економічної бази для ведення війни проти України, а також задля компенсації завданої їй шкоди від таких дій. Ініціаторами таких законодавчих змін було констатовано незавершеність та непропорційність унормованих раніше видів санкцій шкоді, яка завдавалася діями з боку країни-агресора.

З огляду на це, одним із завдань законопроектної діяльності у цій сфері було визначено встановлення нових підстав і механізмів політичного та правового реагування на дії, які дають змогу на території України вчиняти країною-агресором воєнні злочини, масштабні руйнування інфраструктури та злочини проти людяності. Серед інших завдань визначалось також укріплення фінансово-економічного підґрунтя – обороноздатності держави, яка повинна стати однією із запорук подальшого стримування та припинення такої збройної агресії, а в подальшому - надати змогу для відновлення інфраструктури з метою мінімізації катастрофічних гуманітарних наслідків її руйнування, компенсації шкоди жертвам злочинів, вчинених представниками РФ. Вказані обставини у своїй сукупності зумовили необхідність внесення змін до ЗУ «Про санкції» у травні 2022 року, що, серед іншого, передбачали відступлення від міжнародних зобов'язань за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (ст.15) (далі – Конвенція) [3] та Міжнародним пактом про громадянські та політичні права 1966 року (ст.4) [4]. Положення вказаних міжнародних актів передбачають відступ держави від зобов'язань за ними під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, вживаючи заходів, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим зобов'язанням згідно з міжнародним правом.

Правову природу санкцій та особливості їхнього застосування у різних галузях права у науковій юридичній літературі досліджували багато вчених, зокрема: Н. Якимчук [5] Ю. Горда [6]; Ю. Малишева [7]; Т. Михайліна, Ю. Гоцуляк, А. Гель [8]; А. Радчук [9]; Є. Устименко [10] та інші. Проте, питання історичних та правових передумов запровадження інституту стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб залишилося малодослідженим, що зумовлює потребу його окремої наукової розвідки з метою встановлення причин запровадження та прогнозування подальшого розвитку цього правового інституту.

Першочергово слід зазначити, що Україна та РФ, як і переважна більшість держав світу є учасницями Організації Об'єднаних Націй (далі - ООН). Основною метою цієї глобальної міжнародної організації, яка визначена її Статутом, є підтримка міжнародного миру і безпеки, тому саме з цією метою необхідно здійснювати ефективні колективні заходи для запобігання і усунення загрози миру і подавлення актів агресії чи інших порушень миру, розв'язувати міжнародні спори чи ситуації, які можуть призвести до порушення миру, мирними засобами, відповідно до принципів справедливості та міжнародного права. Положеннями ст. 2 Статуту ООН передбачено, що всі її держави-учасниці сумлінно виконують взяті на себе за цим Статутом зобов'язання, щоб забезпечити їм усім у сукупності права й переваги, що випливають із належності до складу членів ООН. Одним із таких зобов'язань є те, що всі держави-учасниці ООН утримуються у своїх міжнародних відносинах від погрози застосування сили як проти територіальної недоторканності та політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим способом, несумісним із Цілями ООН [11]. Таким чином, заборона вторгнення на територію іншої держави-учасниці ООН є цілком послідовним втіленням історичної мети створення цієї міжнародної організації одразу після завершення Другої світової війни з метою недопущення повторення воєнних вторгнень на території інших країн, а забезпечення та підтримка міжнародного миру і безпеки визначено її пріоритетним завданням.

Наступною важливою історичною подією у контексті цього дослідження є укладення Меморандуму про гарантії безпеки, що зумовлено приєднанням України 5 грудня 1994 року до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. На підставі цього документа РФ, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, а також Сполучені Штати Америки підтвердили Україні свої зобов'язання поважати її незалежність, суверенітет та існуючі кордони. Вказані держави також зобов'язалися утримуватися від загрози силою чи її використання проти територіальної цілісності чи політичної незалежності

України, водночас гарантуючи, що їхня зброя ніколи не буде використовуватися проти України, окрім цілей самооборони, або будь-яким іншим чином, як це унормовано Статутом ООН [12].

Слід також зазначити, що у безпековому плані було ухвалено низку інших ваговим міжнародних договорів, зокрема:

- Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і російською федерацією від 31 травня 1997 року, в подальшому ратифікований Законом України та федеральним законом рф. Згідно із положеннями вказаного договору рф взяла на себе зобов'язання поважати територіальну цілісність України, непорушність існуючих кордонів та розвиток відносин на основі відповідних принципів міжнародного права та взаємної поваги до суверенної рівності, мирного врегулювання спорів, незастосування сили чи загрози силою, включаючи економічні та інші способи тиску, невтручання у внутрішні справи, додержання прав людини та основних свобод, співробітництва між державами, виконання взятих міжнародних зобов'язань, а також інших загально визнаних норм міжнародного права [13];

- Договір про українсько-російський державний кордон, ратифікований Законом України від 20 квітня 2004 року, згідно з положеннями якого сторони узгодили, що українсько-російський державний кордон проходить так, як це зазначено в Описі проходження державного кордону між Україною та російською федерацією [14]. У преамбулі сторони вказали про прихильність цілям та принципам Статуту ООН, положенням Гельсінського Заключного акта 1975 року, яким затверджена Декларація принципів, якими держави-учасниці керуватимуться у взаємних відносинах [15].

Ризиковою у безпековому плані та такою, що сприяла проведенню підривної діяльності проти України, на наше бачення, була Угода між Україною та рф з питань перебування чорноморського флоту рф на території України, що безсумнівно суперечило положенням Конституції та законів України, у тому числі нормам ст. 20 Закону України «Про міжнародні договори України». Однак, вказана Угода була схвалена Кабінетом Міністрів

України та підписана 21 квітня 2010 року, а строк перебування військового формування РФ на території України продовжено ще на 25 років [16]. З огляду на це, вказана Угода стала передумовою для подальшого переоснащення та модернізації озброєння чорноморського флоту РФ, замість їх зменшення і виведення з території України, як це визначалося базовими Угодами. Вказане, серед іншого, створило передумови для збільшення військової присутності РФ на території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя, що у результаті завдало шкоду суверенітету, територіальній цілісності, недоторканності, обороноздатності, державній економічній безпеці України та суспільству через вторгнення збройних сил РФ і окупації ними Автономної Республіки Крим та м. Севастополя у 2014 році, а в подальшому сприяло захопленню окремих районів Донецької та Луганської областей у 2022 році.

Суспільно-політична криза в Україні 2013-2014 років, яка загрожувала територіальній цілісності і суверенітету України, керованості держави, масовому порушенню прав і свобод громадян зумовила ухвалення 22 лютого 2014 року Верховною Радою України окремої Постанови, в якій було констатовано факт самоусунення Президента України від виконання покладених на нього конституційних повноважень [17, 18].

Зрештою, вказані події зумовили необхідність створення та забезпечення механізму невідкладного і ефективного реагування на наявні і потенційні загрози національній безпеці та національним інтересам України, в тому числі включаючи ворожі дії, збройні напади інших держав чи недержавних утворень, завдання шкоди життю та здоров'ю населення, захоплення заручників, експропріацію власності на території України, створення перешкод для сталого економічного розвитку, завдання майнових втрат, загрозу існування Української держави. Як наслідок, Верховна Рада України ухвалила ЗУ «Про санкції», який набрав чинності 12 вересня 2014 року [1], визначивши його мету - захист національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України, національних інтересів, протидія терористичній діяльності, а також запобігання порушенню, відновлення

порушених прав, свобод та законних інтересів громадян України, держави та суспільства. Положеннями цього Закону унормовано, що санкції можуть застосовуватися по відношенню до іноземної держави, іноземної юридичної особи, юридичної особи, яка знаходиться під контролем іноземної юридичної особи чи фізичної особи-нерезидента, іноземців, осіб без громадянства, а також суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність.

Проте, визначеної мети Закону досягнути не вдалося, зважаючи на те, що 24 лютого 2022 року президентом рф оголошено про початок, так званої, «спеціальної військової операції», що призвела до повномасштабного збройного вторгнення рф на територію України, ведення ворожої збройної агресії проти України та її нації, зумовивши запровадження Указом Президента України № 64/2022 правового режиму воєнного стану в Україні [19].

Збройна агресія рф засвідчила порушення принципів міжнародного права та фундаментальних норм, низки двосторонніх та багатосторонніх договорів та угод. Задля зупинення таких дій рф, припинення підтримки її політичного режиму та його прихильників, Верховною Радою України у травні 2022 року ухвалено Закон України № 2257-IX, яким внесено зміни до ЗУ «Про санкції» та запроваджено новий вид санкції - стягнення в дохід держави активів, що належать фізичній або юридичній особі, а також активів, щодо яких така особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними (п. 1⁻¹ ч. 1 ст. 4 Закону) [20]. Серед основних завдань таких змін було визначено законодавче унормування виняткових підстав та умов, а також механізму застосування за рішенням суду нової виключної санкції у вигляді стягнення у дохід держави активів підсанкційних осіб.

Крім цього, до Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ), цим же Законом внесено зміни, відповідно до яких Вищий антикорупційний суд наділено новим завданням щодо розгляду адміністративних справ про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід

держави активів підсанкційних осіб, що унормовано статтею 283⁻¹ КАСУ «Особливості провадження у справах про застосування санкцій» [21], таким чином унормувавши виключну підсудність цьому суду справ про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб у порядку адміністративного судочинства.

З урахуванням вищевикладеного, можна дійти висновку про те, що запровадження законодавцем правового інституту стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб було історично зумовлено нагальною потребою:

- невідкладного і ефективного реагування на наявні та потенційні загрози національній безпеці та обороні України, а також на порушення норм міжнародного права шляхом встановлення конкретних і невідворотних наслідків таких дій – втрати власних активів;

- сприяння сатисфакції державі (через укріплення її фінансово-економічного підґрунтя) та громадянам (компенсація шкоди);

- здійснення швидкого та ефективного відшкодування завданої шкоди Україні та її народу за рахунок коштів, отриманих від стягнутих в дохід держави активів підсанкційних осіб;

- укріплення обороноздатності Української держави.

Підсумовуючи, на нашу думку, можна виокремити такі етапи становлення історичних та правових передумов запровадження правового інституту стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб:

I етап (1991 - 2010 роки) - підписання та ратифікація безпекових міжнародних угод для України, у тому числі з рф, з метою гарантування суверенітету та територіальної цілісності Української держави;

II етап (квітень 2010 - лютий 2014 року) – укладення ризикових для суверенітету та територіальної цілісності Української держави безпекових угод, метою яких було виправдання причин та «легалізація» перебування військ рф на території України, що призвело до вторгнення збройних сил рф та окупації ними Автономної Республіки Крим та м. Севастополя у 2014 році, порушивши територіальну цілісність, суверенітет, а також завдавши шкоди

обороздатності, державній та економічній безпеці України, спровокувавши суспільно-політичну кризу в Україні 2013-2014 років, та захоплення окремих районів Донецької та Луганської областей;

III етап (лютий 2014 - лютий 2022 року) - запровадження державної санкційної політики та ухвалення ЗУ «Про санкції» з метою захисту національної безпеки та оборони, суверенітету і територіальної цілісності України, протидії терористичній діяльності, а також запобігання порушенню, відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів громадян України, держави та суспільства;

IV етап (лютий 2022 – по теперішній час) - початок повномасштабного вторгнення рф на територію України та збройної агресії проти України, що зумовило запровадження в Україні правового режиму воєнного стану; запровадження нового виду санкцій - стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб; законодавче унормування виключної юрисдикції ВАКС щодо адміністративних справ про застосування вказаної санкції [22].

Таким чином, потребує додаткового дослідження правова природа та визначальні особливості інституту стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, як різновид санкцій.

1.2. Стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, як різновид санкцій: правова природа та визначальні особливості

Запровадження нового виду санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб спричинено повномасштабним збройним вторгненням рф на територію України, яке розпочалося у лютому 2022 року, тому дослідження правової природи цієї санкції, виокремлення її особливостей в умовах сучасних реалій відіграє важливу роль у сфері державної санкційної політики. Ба більше, в умовах актуального сьогодення потребує переосмислення зміст поняття «санкції», а напрацювання пропозицій щодо вказаних питань сприятиме підвищенню ефективності використання таких інструментів і способів задля підтримки миру та безпеки на майбутнє.

Правовий аналіз положень ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про санкції» дає привід стверджувати про законодавче унормування мети застосування спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів, якою визначено - захист національних інтересів, національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України, протидія терористичній діяльності, а також запобігання порушенню, відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів громадян України, суспільства та держави, та задля досягнення якої можуть застосовуватися такі заходи, поіменовані законодавцем як санкції. Водночас у чинному законодавстві України відсутнє чітке визначення правової категорії «санкції», а також концептуальне обґрунтування її правової природи та єдиний підхід до її розуміння у науковому та експертному середовищі, що зумовлює потребу їхньої окремої наукової розробки з метою концептуального обґрунтування цих питань.

У цьому контексті, з метою ефективною реалізації законодавства у сфері застосування санкцій, передусім, виникає потреба у розробці концепту правової природи санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб крізь призму її характерних особливостей.

У науковому юридичній літературі поняття «санкція» переважно досліджувалося крізь призму структури норми права та інституту юридичної відповідальності, а також деяких окремих аспектів її реалізації, що віднайшло своє втілення у працях таких науковців: Н. Якимчук [5], Ю. Малишева [7], Ю. Горда [6], О. Сопронюк [23], Ю. Орехов [24], Ю. Сердюк [25], Т. Михайліна, Ю. Гоцуляк, А. Гель [8], К. Фліссак [26], О. Соколовська [27], Ю. Хоббі [28], Ю. Каздобіна [29] та багатьох інших. Однак, правова природа санкцій, унормованих ЗУ «Про санкції», в тому числі санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, не набула всебічної доктринальної розробки.

Серед причин відсутності одноманітності у розумінні цієї правової категорії, у науковій юридичній літературі виокремлюють її іншомовне походження та полісемантичність [23, с. 235]. Так, термін «санкція» походить

від лат. *sanctio* – непорушна постанова, найсуворіший припис; схвалення; затвердження вищою інстанцією; заходи впливу, покарання в разі порушення закону і т. д. [30, с.1293].

У Великій українській енциклопедії поняття «санкції» визначають як:

- складову частину, елемент логічної структури загальної норми права, що вказує на можливі заходи державного впливу на порушника даної норми;

- передбачені законом або договором заходи впливу, міра юридичної відповідальності за порушення законодавства або договір, зобов'язання, що застосовуються до винної особи;

- затвердження (санкціонування) вищою інстанцією будь-якого акту та надання йому чинності або визнання законності певного документа чи дії;

- встановлений законом порядок обов'язкового затвердження прокурором відповідних постанов або винесення рішення судом про вжиття щодо особи заходів примусового або обмежувального характеру;

- в міжнародному праві – засоби примусового впливу, що застосовується міжнародним співтовариством до держави у разі порушення нею своїх міжнародних зобов'язань або норм міжнародного права» [31, с.127].

Таким чином, здебільшого під цим поняттям пропонують розуміти невід'ємний структурний елемент правової норми (частина), який містить конкретні засоби впливу на учасників певних правовідносин, метою яких є забезпечення учасниками належної поведінки, які переважно, чітко зазначені диспозицією статті [24, с.23; 32, с.117].

В аспекті міжнародного права зауважується на тому, що санкції, за своєю природою, є примусовими заходами, які покликані спонукати порушника до відшкодування шкоди, завданої протиправними діями, а також характеризуються як завжди правомірні заходи, що вчиняються з метою припинення порушення міжнародних норм [7, с.47].

Таким чином, виходячи із полісемантичності цієї правової категорії, її розуміють, як: структурний елемент правової норми; юридичну відповідальність; обмежувальні заходи. Водночас науковцями слушно зазначається про необхідність розрізняти санкції як спеціально обмежувальні заходи, заходи юридичної відповідальності, а також як структурний елемент правової норми (частини), з огляду на те, що застосування таких синонімічних категорій може призвести до правової невизначеності та змішування цих понять [8, с.292], з цим варто погодитися.

У цьому контексті слід відзначити підхід Є. Устименка, який, досліджуючи санкції за адміністративним правом України, пропонує визначати поняття «адміністративно-правова санкція» як передбачену законодавством міру реакції держави в особі її уповноважених суб'єктів, що спрямована на усунення причин та наслідків протиправного діяння та полягає в усуненні наслідків протиправного діяння, його припиненні або покаранні правопорушника. На його думку, таке розуміння вказаного поняття сприятиме уникненню суперечностей, які можуть виникати між розумінням санкції як складової структури норми права та змістовним наповненням цього елемента [10, с. 52].

Також слід зауважити, що поняттям «санкція» послуговуються також і для цілей міжнародного права у різноманітних міжнародно-правових документах. Водночас науковцями акцентується увага на відсутності нормативної дефініції такого поняття, що зумовлює різні доктринальні підходи щодо розуміння його правової природи та змісту, серед яких виділяють два вектори: колективні примусові заходи, що здійснюються виключно міжнародними організаціями; індивідуальні примусові заходи держав, що здійснюються у порядку самопомоги [28, с.51-52]. Варто погодитись із твердженням Ю. Малишевої, про те, що доцільно розмежовувати поняття «санкції», «примусові заходи» та «контрзаходи», позаяк визначення сфери застосування кожного з них має не лише науково-теоретичне значення, оскільки надає змогу повно, ґрунтовно та всебічно

дослідити характерні особливості кожного із вказаних термінів, як своєрідного явища у системі міжнародного права, досягти взаєморозуміння між науковцями, а також й практичне значення в контексті розв'язання завдань, спрямованих на підвищення ефективності правового регулювання реалізації державами та міжнародними організаціями своїх потенційних можливостей [7, с. 45-46]. На підставі проведеного аналізу основних характеристик санкцій та контрзаходів вчена дійшла висновку, що поняття «примусові заходи» за своїм змістом є ширшим, ніж поняття «санкції», оскільки охоплює його як один з елементів родової групи. Щодо відмінностей понять «санкції» та «контрзаходи» вчена стверджує, що вони полягають у суб'єкті їх застосування, з огляду на те, що санкції застосовуються міжнародними організаціями, тоді як контрзаходи здійснюються державами [7, с. 54].

Водночас Ю. Хоббі піддає критиці положення ЗУ «Про санкції», зазначаючи, що у них відбувається підміна термінів, що зумовлює складність визначення єдиного органу чи механізму його реалізації. Тому, на думку вченої, необхідно ухвалити закон на національному рівні щодо питань виконання рішень міжнародних організацій для застосування колективних санкцій, а під контрзаходи варто пристосувати із відповідними змінами та доопрацюванням, в тому числі включаючи назву, діючий ЗУ «Про санкції», змінивши його назву на «Про контрзаходи» або «Про індивідуальні санкції», або «Про автономні санкції» [28, с. 54, 57].

У цілому погоджуючись з такими застерегами та перспективами можливого законодавчого розвитку цього правового інституту, а також з урахуванням висвітлених вище підходів до розуміння правової природи санкцій в площинах національного та міжнародного права, вважаємо за доцільне розглядати правову природу санкцій в аспекті особливостей санкційної політики держави в конкретний історичний період та відокремлювати їх від однойменних примусових заходів, правова природа яких досліджується, переважно, крізь призму теорії структури норми права та юридичної відповідальності, а також окремих аспектів її реалізації.

У цьому контексті варто зауважити, що в українському законодавстві вперше з'явилися певні обмеження, в тому числі економічні, ще за часів Української РСР. Так, положеннями статті 29 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», ухваленого у квітні 1991 року, було унормовано, що Українська РСР може вживати певних заходів у відповідь на дискримінаційні та/або недружні дії з боку іноземних держав, які обмежують здійснення законних прав та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності Української РСР. Крім того, положеннями цього Закону визначався перелік заходів, які можуть бути застосовані у таких випадках, серед яких:

- режим ліцензування та квотування зовнішньоекономічних операцій;
- податок на імпорт товарів, розмір якого визначається з урахуванням обсягу дискримінаційних та/або недружніх дій;
- позбавлення режиму найбільшого сприяння або пільгового спеціального режиму;
- повна або часткова заборона (ембарго) на торгівлю;
- інші заходи відповідно до характеру дискримінаційних та/або недружніх дій [33].

Після початку анексії Криму, захоплення східних областей України, що, з-поміж іншого, зумовило ухвалення ЗУ «Про санкції» у серпні 2014 року, законодавцем у грудні 2015 року ухвалено Закон № 905-VIII «Про внесення змін до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», яким запроваджено новий захід, що може застосовуватися у відповідь на такі дії - заборона зовнішньоекономічних операцій або встановлення обмеження на їх здійснення. Ба більше, зазначеними законодавчими змінами було унормовано, що рішення про застосування заходів у відповідь на дії держави-агресора та/або держави-окупанта має містити строк їх застосування, крім випадків застосування заходів, що призводять до припинення прав та інших заходів, що за змістом не можуть застосовуватися тимчасово [34]. На нашу думку, такі норми можуть бути охарактеризовані як такі, що узгоджуються та є системно пов'язаними із положеннями частини 5 статті 5 ЗУ «Про санкції».

Першим рішенням Уряду у рамках реалізації статті 29 ЗУ «Про зовнішньоекономічну діяльність» було ухвалення Постанови Кабінету Міністрів України №1147 від 30.12.2015 р. «Про заборону ввезення на митну територію України товарів, що походять з російської федерації», положеннями якої було заборонено ввезення на митну територію України товарів, що походять з рф, але лише за переліком згідно з додатком [35]. Надалі вказаний перелік товарів постійно розширювався, а у 2019 році було ухвалено низку змін щодо ввезення товарів на територію України, які стосувалися великої кількості імпортерів, проте не лише з рф, а й з інших країн.

В подальшому, у зв'язку з повномасштабним вторгненням на територію України та веденням збройної агресії рф щодо України, керуючись частиною 11 статті 29 ЗУ «Про зовнішньоекономічну діяльність» Кабінетом Міністрів України ухвалено Постанову №426 від 09.04.2022 р. «Про застосування заборони ввезення товарів з російської федерації», згідно з положеннями якої було заборонено ввезення на митну територію України в митному режимі імпорту товарів з рф [36]. Проте, попри унормування у законодавстві України ще з 1991 року можливості застосування певних обмежувальних заходів у відповідь на дискримінаційних /недружні дії з боку інших держав, визначення такого поняття законодавчо унормовано не було.

У цьому контексті варто також вказати про законопроектні спроби унормування категорії «санкційна політика України». Так, у березні 2021 року у проекті Закону України «Про засади санкційної політики України», вказаний термін визначався, як сукупність примусових заходів одностороннього (чи колективного) характеру, які спрямовані на захист суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу, відсіч збройній агресії проти України, гарантування економічної та інформаційної безпеки, протидію тероризму, захист національних інтересів, дотримання іноземними державами міжнародно-правових зобов'язань у сфері прав людини. Крім цього, у вказаному законопроекті його авторами було запропоновано унормування категорії «санкції», «міжнародні санкції» та «національні санкції». Так,

поняття «національні санкції» пропонувалося визначати як примусові заходи, що реалізуються державою в порядку самопомоги з метою досягнення цілей санкційної політики України, серед яких: захист суверенітету, територіальної цілісності України та її конституційного ладу, відсіч збройної агресії проти України, гарантування економічної та інформаційної безпеки, протидія тероризму, захист національних інтересів, дотримання іноземними державами міжнародно-правових зобов'язань у сфері прав людини, демократії та верховенства права. Під поняттям «міжнародні санкції» пропонувалося розуміти примусові заходи, що застосовуються Радою Безпеки Організації Об'єднаних Націй (ООН) у порядку, передбаченому Главою VII Статуту ООН, або іншою міжнародною організацією, групами держав чи окремими іноземними державами, та реалізуються державою з метою захисту колективного інтересу [37].

Крім вказаного законопроекту, було ще дві спроби унормування категорії «національні санкції»: у грудні 2020 року в проєкті Закону України «Про національні та міжнародні санкції» його авторами було запропоновано визначити вказану категорія як обмеження, що застосовуються з метою захисту національних інтересів і національної безпеки України [38], та у березні 2021 року у проєкті Закону України «Про обмежувальні заходи (санкції) держави з метою захисту національних інтересів України» пропонувалося визначити національні санкції як примусові заходи, які реалізуються державою з метою захисту суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу, відсічі збройній агресії проти України, гарантування економічної та інформаційної безпеки, протидії тероризму, захисту національних інтересів [39]. Проте, жоден із вказаних законопроектів не був ухвалений.

У цьому контексті варто також зазначити, що у вересні 2022 року Міністерством економіки України ухвалено проєкт Концепції державної санкційної політики, яка, на бачення її розробників, передбачатиме більш системний, зважений та стратегічний підхід до формування та реалізації

санкційної політики. Згідно з філософією цієї концепції санкції мають стати найпотужнішим та найефективнішим інструментом впливу на іноземні держави, юридичних та фізичних осіб, які беруть участь у війні РФ проти України [40].

З огляду на вказане вважаємо, що визначення державної санкційної політики як сукупності цілеспрямованих примусових заходів не у повній мірі окреслює багатовимірність цього феномену, який пропонуємо визначати крізь призму концептуального системно-структурного та стратегічно-тактичного підходу уповноважених державою суб'єктів до запровадження національних та здійснення міжнародних санкцій з метою захисту суверенітету, територіальної цілісності України та її конституційного ладу, відсічі збройної агресії проти України, гарантування економічної та інформаційної безпеки, протидії тероризму, захисту національних інтересів, дотримання іноземними державами міжнародно-правових зобов'язань у сфері прав людини, демократії та верховенства права.

У розвиток цієї думки слід зазначити, що економічні та інші обмежувальні заходи є визнаною міжнародною практикою, вважаються однією із найбільш поширених форм спонукання певної держави відмовитися від порушення нею загальноприйнятих норм, які мають важливе значення для світової спільноти у цілому та для кожної держави, зокрема. У експертному середовищі зазначається, що основне завдання застосування міжнародних санкцій полягає в тому, щоб змусити державу-правопорушника виконати обов'язки, взяті на себе відповідно до міжнародних домовленостей, що дає привід розглядати санкції, як своєрідний політичний інструмент [41]. У цьому контексті варто погодитися з твердженням Л. Ємельяненко, С. Заболотної про те, що санкції є дієвим інструментом детінізації національної економіки [42, с.286] та О. Соколовської про те, що у теперішніх умовах основними властивостями санкцій є посилення політичного та економічного тиску країн проти країн, які здійснюють агресію [27, с. 85]. Також вважаємо, що слід розмежовувати поняття «міжнародні санкції» та «національні санкції»,

оскільки вони відрізняються порядком їх застосування, строками застосування, суб'єктами, уповноваженими на їхнє застосування.

На наше переконання, саме застосування санкцій надає переваги та відповідні можливості формувати значну економічну мотивацію до деескалації конфлікту та можливість в подальшому його врегулювати, оскільки, саме санкції, в тому числі економічні, переважно є чи не єдиним із можливих інструментів впливу на недружні дії іншої держави та її агресію, позаяк такі дії завдають шкоди державі та зумовлюють застосування законних невійськових інструментів у відповідь на дії суб'єкта-порушника.

Кожна цивілізована країна світу з метою захисту національних інтересів та безпеки, суверенітету, територіальної цілісності, суспільства, протидії терористичній діяльності та фінансуванню тероризму впроваджує на національному рівні відповідні санкційні механізми, включаючи заходи примусового характеру, в тому числі застосовуючи санкції з обов'язковим дотриманням міжнародних норм та домовленостей. Українська держава, як одна із цивілізованих країн світу, не є винятком в окресленій сфері безпекових питань.

Таким чином, існує нагальна потреба у швидкому та оперативному реагуванні держави щодо забезпечення миру і безпеки країни, збереження цілісності держави та її громадян. Виключною прерогативою держави в особі уповноважених державних органів є запровадження, застосування та контроль державної санкційної політики. Ефективність та якість такої діяльності свідчить про спроможність держави на міжнародному рівні реалізовувати свої внутрішні і зовнішні функції, що в свою чергу визначає державу, як вільну, сильну та незалежну, із сталою політичною ситуацією, а також спроможною протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам. Водночас нагальність та швидкість застосування національних санкцій жодним чином не виключає дотримання принципів міжнародного права.

Отже, основними завданнями запровадження законодавцем санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, серед іншого,

було визначено: посилення дієвості санкції у вигляді блокування активів, розширення їх кола; законодавче унормування виняткових підстав та умов, а також закріплення механізму застосування нової, виняткової санкції у вигляді стягнення у дохід держави активів підсанкційних осіб, виключно за рішенням суду; забезпечення гарантій захисту та безпеки осіб, які повідомили про активи, що підлягають блокуванню, а в подальшому стягненню в дохід держави.

Однією із визначальних особливостей цього виду санкції, унормованих законодавцем, є її винятковий характер. Обґрунтування такої винятковості, хоча не у повній мірі, але висвітлено у Пояснювальній записці до законопроекту, яким запроваджено вказаний вид санкції. У ній акцентовано мету вказаного законопроекту, а саме «...перешкоджання використанню економічних активів на шкоду національній безпеці України та залучення активів, які є підґрунтям для діяльності, спрямованої на підготовку, розпалювання та ведення агресивної війни (включно з агресивною пропагандою), для посилення оборони України та відшкодування завданої шкоди» [43]. Крім того, враховуючи положення статті 41 Конституції України, яка гарантує кожному право володіти, користуватися, розпоряджатися своєю власністю, унормовано виключно судовий порядок ухвалення рішення у категорій справ про застосування цієї санкції, а також процедуру апеляційного оскарження таких рішень. Загалом запровадження санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб охарактеризовано як захід, що відповідає серйозності і гостроті ситуації, яка склалася у світовій системі безпеки, який є прийнятним заходом для досягнення легітимної мети, забезпечуючи при цьому відповідний «справедливий баланс» з метою забезпечення захисту нації [43].

Серед визначальних особливостей санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб слід виокремити:

- темпоральна особливість: вказана санкція може бути застосована лише в період дії правового режиму воєнного стану чи після його припинення або

скасування, у випадку, якщо позовну заяву про застосування цієї санкції подано в період дії правового режиму воєнного стану;

- суб'єкти, до яких може бути застосована вказана санкція, зокрема: фізичні та юридичні особи, які своїми діями створили суттєву загрозу національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України (в тому числі шляхом збройної агресії чи терористичної діяльності) чи значною мірою сприяли (в тому числі шляхом фінансування) вчиненню таких дій іншими особами, у тому числі до резидентів у розумінні Закону України «Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності Російської Федерації та її резидентів»;

- обов'язкова передумова застосування цієї санкції: накладення на визначених суб'єктів санкції у вигляді блокування активів у порядку, визначеному ЗУ «Про санкції»;

- позовний порядок застосування вказаної санкції: застосовується на підставі рішення ВАКС за заявою центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції;

- особливий порядок виконання рішення ВАКС у цій категорії справ.

Таким чином, санкція у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб за своєю правовою природою може бути віднесена до національних санкцій, що застосовується в позовному порядку на підставі рішення суду в період дії правового режиму воєнного стану, а у випадках визначених законом, й після його припинення чи скасування, до фізичних та юридичних осіб, які своїми діями створили суттєву загрозу національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України (в тому числі шляхом збройної агресії чи терористичної діяльності) або значною мірою сприяли вчиненню таких дій іншими особами (підсанкційні особи), після накладення на них у законодавчо визначеному порядку санкції у виді блокування активів, з метою відшкодування завданої шкоди та відновлення

порушених прав та свобод, законних інтересів людини та громадянина, суспільства та держави.

На підставі дослідження правової природи санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб пропонуємо змінити назву профільного Закону у досліджувальній сфері на ЗУ «Про національні санкції» та доповнити його визначенням поняття «національні санкції», під якими пропонуємо розуміти визначені державою примусові обмежувальні заходи, які застосовуються в порядку самопомоги уповноваженими законодавством України суб'єктами до іноземної держави, іноземної юридичної особи, юридичної особи, яка знаходиться під контролем іноземної юридичної особи, інших юридичних та фізичних осіб, дії яких спрямовані на порушення інтересів національній безпеки держави з метою досягнення цілей державної санкційної політики [44].

Законодавче унормування вказаного поняття забезпечить його нормативну визначеність, закріпивши особливості його змісту та правової природи санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб як різновиду національних санкцій, з огляду на виняткову значимість застосування національних санкцій для цілей відновлення України та подальшої компенсації завданої шкоди.

1.3. Правова природа спору про право при стягненні в дохід держави активів підсанкційних осіб

Однією із визначальних особливостей санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб є те, що вона застосовується у позовному порядку, що зумовлює потребу в окремому дослідженні правової природи спору про право у цій категорії справ.

Діючий правовий режим воєнного стану породжує нові виклики, що вимагають вжиття виняткових засобів у сфері державної санкційної політики, реалізація яких може призводити до обмеження певних прав осіб, водночас підсилюючи захист національної безпеки та оборони держави. Одним із таких

виняткових засобів є інститут застосування судом санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, що був запроваджений у правову систему України у травні 2022 року. Вказана категорія справ водночас є складною та резонансною, позаяк пов'язана з одним із фундаментальних прав особи – правом власності, а результати розгляду цих справ мають важливе значення для захисту державних та національних інтересів.

З огляду на те, що вказана категорія справ нерозривно пов'язана із позбавленням права власності на активи підсанкційних осіб, а її судовий розгляд відбувається в порядку адміністративного судочинства, зважаючи водночас на відсутність концептуального обґрунтування вибраної законодавцем судової юрисдикції для її розгляду, виникає потреба у напрацюванні такого концепту та з'ясуванні правової природи інтересів, що є об'єктом захисту під час розгляду цієї категорії справ, судова практика якої перебуває у процесі напрацювання. З метою підвищення ефективності реалізації правового інституту стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, розробку вказаного концепту, на нашу думку, слід здійснювати крізь призму дослідження співвідношення публічно-правових та приватних інтересів під час розгляду судом цієї категорії справ.

У цьому контексті варто вказати, що правову природу публічно-правових спорів у науковій юридичній літературі досліджували багато вчених: К. Легких [45], В. Квак [46], А. Собакарь, О. Нестерцова-Собакарь [47], І. Черняхович [48], М. Гаврильців, Г. Лук'янова [49], М. Калантай [50], К. Тимошенко [51], Н. Хлібороб [52], В. Щавінський В. [53], В. Тильчик [54], Ю. Цвіркун [55], О. Скочиляс-Павлів [56], О. Рябченко [57], М. Карпа [58], Ю. Лозинський, Я. Павлович-Сенета [59] та інші. Водночас категорія справ про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб є малодослідженою, з огляду на нетривалий період її законодавчого унормування, що зумовлює потребу її окремого наукового дослідження, зокрема в частині розвідки правової природи спору, що виникає у цих правовідносинах.

Передусім слід зазначити, що поняття «спір» у тлумачному словнику української мови визначається, як обговорення чого-небудь двома чи більше особами, при цьому кожна із сторін відстоює свою думку та зазначає свою правоту; словесне змагання; спільні домагання щодо володіння чимось, посідання на щось та інше, що вирішується судом [30, с.1368]. У цьому аспекті влучно наголошено А. Бабич, що лише у правовідносинах може виникати будь-який спір, а однією із його ознак є участь не менше двох учасників таких правовідносин та визначений інтерес у кожній з цих осіб [60, с.26].

Характер правовідносин, що виступають предметом спору є підставою для розмежування предметної юрисдикції судів, про доцільність якої зазначається у науковій літературі, виходячи з їх віднесення до «сім'ї» приватного або публічного права [61, с. 71], з чим в цілому варто погодитись. Подібні висновки в аспекті розмежування предметної юрисдикції судів знайшли своє підтвердження у низці наукових праць, зокрема, К. Кропивної [62, с.59, 63], О. Ткачука [61, с.71-72], О. Харитонові [63, с.131], О. Скочиляс-Павлів [56, с.125].

Проте, запровадження інституту вищих спеціалізованих судів для розгляду окремих категорій справ у структурі судоустрою певною мірою ускладнює лінійність застосування вказаної концепції. Зокрема, у науковому експертному середовищі зазначається про відсутність чіткості у визначені підсудності справ ВАКС та іншим судам. Так, М. М. Стефанчук зауважує, що у першій редакції Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» (далі – ЗУ «Про Вищий антикорупційний суд») його завданням визначалося здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень та судового контролю за досудовим розслідуванням цих кримінальних правопорушень, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а згодом до його завдань віднесено вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку

цивільного судочинства. Зрештою, ВАКС уповноважено здійснювати правосуддя у справах про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, що зумовлює необхідність більш предметного обґрунтування віднесення вказаної категорії справ саме до юрисдикції ВАКС, попри діючу мережу адміністративних судів в Україні і власне кажучи предметну радше їхню юрисдикцію [64, с. 192-193].

Вважаємо, що відповідь на питання щодо правової природи спору у справах про стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб слід шукати крізь призму дослідження розуміння правових категорій стосовно публічно-правового та приватно-правового спору, виокремивши їхні ознаки та критерії розмежування, з огляду на те, що у цій категорії справ позивачем є суб'єкт владних повноважень, а відповідачем – підсанкційна особа, яку за результатами судового розгляду може бути позбавлено активів, якими вона прямо чи опосередковано володіє.

У розвиток цієї думки слід зауважити, що Конституцією України закріплено право кожного володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю, гарантовано непорушність права власності та заборону протиправного позбавлення права власності (ст.41) [65]. Держава не втручається у здійснення власником права власності, водночас власність зобов'язує (ст.319 Цивільного кодексу України) [66]. Ніхто не може бути безпідставно позбавлений свого майна (ст. 17 Загальної декларації прав людини) [67]. З огляду на вказане, принцип захисту права власності від неправомірних посягань є важливим та непорушним, а суди повинні гарантувати дотримання цього принципу, оскільки правосуддя в Україні здійснюється виключно уповноваженими судами та в порядку, визначеному законом.

У цьому контексті слід погодитися із думкою О. Щербанюк, яка стверджує, що в умовах воєнного стану права та свободи людини можуть бути обмежені, проте такі обмеження повинні бути чітко визначеними, законними і пропорційними, забезпечувати баланс інтересів особи, суспільства та

держави, з огляду на те, що держава має більше повноважень для обмеження таких прав [68, с.116-117].

Унормовуючи розгляд справ про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб у порядку адміністративного судочинства, законодавцем віднесено цю категорію справ до різновиду публічного-правового спору, у якому, відповідно до положень п.2 ч. 1 ст. 4 КАСУ:

1) хоча б одна сторона здійснює публічно-владні управлінські функції, в тому числі на виконання делегованих повноважень, і спір виник у зв'язку із виконанням або невиконанням такою стороною зазначених функцій, або

2) хоча б одна сторона надає адміністративні послуги на підставі законодавства, яке уповноважує або зобов'язує надавати такі послуги виключно суб'єкта владних повноважень, і спір виник у зв'язку із наданням або ненаданням такою стороною зазначених послуг, або

3) хоча б одна сторона є суб'єктом виборчого процесу або процесу референдуму і спір виник у зв'язку із порушенням її прав у такому процесі з боку суб'єкта владних повноважень або іншої особи [21].

Слід зауважити, що судовою практикою сформована позиція, відповідно до якої публічно-правовий спір – це спір, на який поширюється юрисдикція адміністративних судів, виникає між учасниками публічно-правових відносин і стосується саме цих відносин, тобто це спір, який виник між певними суб'єктами щодо їх прав та обов'язків у конкретних публічно-правових відносинах, у яких один суб'єкт законодавчо уповноважений керувати поведінкою інших суб'єктів; водночас приватно-правові відносини вирізняються наявністю майнового чи немайнового інтересу учасника, з чого слідує, що цей спір має приватно-правовий характер, якщо він зумовлений порушенням або загрозою порушення приватного права чи інтересу, переважно майнового, конкретного суб'єкта, що підлягає захисту у спосіб, визначений законодавством у сфері приватно-правових відносин, навіть у разі

якщо до такого порушення приватного права чи інтересу привели управлінські дії суб'єктів владних повноважень [69].

На наш погляд, вказана позиція втілює положення статті 2 КАСУ, якими унормовано основне завдання адміністративного судочинства: справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень, а також віднаходить відгук у площині наукової дискусії. Загалом, у науковій юридичній літературі пропонують під поняттям «публічно-правовий спір» розуміти: спір щодо рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів публічно-правових відносин, в якому одна із сторін є об'єктом публічно-правового впливу, а інша має публічно-владні повноваження та є носієм публічно-правового обов'язку або в якому обидві сторони наділені публічно-владними повноваженнями [46, с. 128; 48, с. 111]; «... виражену в юридично значимих діях сторін суперечність, що виникла з приводу реалізації прав, свобод чи законних інтересів у сфері публічно-владних правовідносин ...» [49, с. 140]; «... суперечність, що виникла внаслідок реалізації суб'єктом державної влади чи місцевого самоврядування, а також носієм делегованих повноважень, що спричинило порушення прав та інтересів не лише на особистому рівні, але і на рівні суспільної потреби, стратегії розвитку держави чи регіону, і відображено у певній матеріальній формі – скарзі, претензії, позові» [70, с. 50].

Серед його притаманних ознак, як предмета юрисдикції адміністративного суду, виділяють:

- сферу виникнення, якою є публічно-правові відносини; особливий суб'єкт - суб'єкт владних повноважень;
- предмет публічно-правового спору - рішення, дії, бездіяльність суб'єкта владних повноважень;
- підстави публічно-правового спору - сукупність фактичних та юридичних обставин, які свідчать про можливе порушення прав, свобод та

інтересів фізичних, юридичних осіб у публічно-правових відносинах [52, с. 13].

З огляду на вказане можна дійти до висновку, що переважання саме публічного інтересу є критерієм віднесення спору до юрисдикції адміністративних судів, що наділяє його правовою природою публічно-правового спору. Водночас варто зауважити, що під час розгляду справ про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, крім публічно-правових відносин, виникають також суспільні відносини, які регулюються нормами цивільного права, позаяк вони нерозривно пов'язані із припинення права власності та відбуваються поза волею власника.

Положеннями Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) унормовано право власності як складову відносин власності, які не мають таких характерних ознак, як влада і підпорядкування, що зумовлює їхній приватно-правовий інтерес. Попри те, що принцип непорушності права власності закріплений Конституцією України, він не є абсолютним, оскільки положеннями статті 41 Основного закону України унормовано, що примусове відчуження об'єктів приватної власності може застосовуватися лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі та у порядку, визначених законом, та за умови повного відшкодування їхньої вартості. У науковому експертному середовищі такі норми оцінюються, як такі, що відповідають європейським стандартам, не порушуючи основних конституційних принципів власності та міжнародних стандартів її захисту [71, с.78-79], що заслуговує на підтримку.

У цьому контексті слід вказати, що крім України, у законодавстві таких держав, як: Швеція, Німеччина, Фінляндія, Португалія, Італія, США, Філіппіни, Ліберія, Велика Британія, Індія, Сінгапур, Нова Зеландія, Ірландія, Канада унормовано такі поняття як експропріація чи примусове відчуження, примусовий викуп («*eminent domain*»), що дає підстави стверджувати, що

держава може позбавляти приватної власності для суспільних потреб («public use») на користь держави [72, с.232], [73].

Однією із категорій справ, пов'язаних із примусовим відчуженням об'єктів приватної власності у судовому порядку, є справи про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності (далі – примусове відчуження), порядок розгляду якої унормований статтею 267 КАСУ. У вказаній категорії справ орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування, що ухвалив рішення про відчуження конкретної земельної ділянки, у випадку недосягнення згоди із власником вказаних об'єктів, має право звернутися із позовною заявою про примусове відчуження таких об'єктів до адміністративного суду. За результатами судового розгляду даної категорії справ може бути ухвалене рішення про примусове відчуження таких об'єктів з мотивів суспільної необхідності, що відповідно до положень статті 346 ЦК України є підставою припинення права власності на них.

У цьому контексті слід зазначити, що інститут примусового відчуження унормовано положеннями Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» [74] у 2009 році. Цим Законом визначено поняття вказаного інституту як перехід права власності на земельні ділянки, інші об'єкти нерухомого майна, що на них розміщені, від фізичних, юридичних осіб, які є власниками вказаних об'єктів до держави, територіальної громади з мотивів суспільної необхідності за рішенням суду, а також поняття «суспільна необхідність» як виключна необхідність, яка спричинена загальнодержавними інтересами, інтересами територіальної громади, для забезпечення якої допускається примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, у встановленому законом порядку.

Правовий аналіз судової практики свідчить, що дана категорія справ є незначною у загальній кількості усіх адміністративних справ. Наприклад, у

2020 році у судах на розгляді перебувало 34 справи щодо примусового відчуження, а загальна кількість справ становила 21 тисячу [75], у 2021 році - 15 справ, із загальної кількості 18 тисяч справ [75].

Підсудність у цій категорії справ законодавцем унормовано за апеляційним адміністративним судом за місцем розташування нерухомого майна, що підлягає примусовому відчуженню, як судом першої інстанції, та Верховним Судом, як судом апеляційної інстанції. Касаційне оскарження у цій категорії справ не передбачено. У цьому контексті слід зазначити, що у 2012 році до Конституційного Суду України (далі – КСУ) звернулися 50 народних депутатів щодо конституційності таких положень КАСУ (справа про підсудність окремих категорій адміністративних справ). Проте, за результатами розгляду такого конституційного подання норми законодавства щодо підсудності даної категорії справ адміністративним судам визнано такими, що відповідають Конституції України. При цьому, в обґрунтуванні своєї правової позиції у цій справі КСУ зазначив, що він виходив із визначення поняття «суспільна необхідність», яке визначено Законом України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» та з положень Конституції України, якими передбачено можливість визначення категорії адміністративних справ без касаційного оскарження [76].

У судовій практиці непоодинокими є випадками відмови у відкритті провадження адміністративними судами з підстав віднесення цієї категорії справ до цивільно-правових [77, с.139]. Відсутній одноманітний підхід щодо розуміння правової природи цього спору й у науковій юридичній літературі, що стало приводом для формуванням уявлень про його публічно-правовий, приватно-правовий та змішаний характер.

Аргументуючи публічно-правову природу цього спору науковці зазначають, що у вказаних правовідносинах держава наділена владними повноваженнями, а припинення права власності відбувається без волі

власника майна, тобто вони зводяться до підпорядкування бажання власника майна владному суб'єкту [78, с.52]; у цих правовідносинах реалізується принцип «пріоритетності суспільних потреб над приватними» [79, с.21]. На противагу вказаним твердженням, наводиться аргументація про те, що у вказаній категорії справ виникають приватно-правові відносини, оскільки вони пов'язані із припинення права власності на земельну ділянку і становлять основу майнового обороту, і саме ЦК України покликаний їх регулювати [80, с.75-76]; хоча у цих правовідносинах здійснюється державний примус, який виходить за межі охоронних правовідносин, проте він є виправданим [81, с. 230]; правові наслідки за результатами розгляду даної категорії справ, насамперед, є цивільними, з чого слідує, що вони повинні регулюватися нормами цивільного права [78, с.64]. Водночас низка науковців вказують на їхню адміністративно-правову природу, оскільки вони виникають між суб'єктом владних повноважень, уповноваженим здійснювати таке відчуження, та власниками майна, однак у вказаних правовідносинах немає відносин влади і підпорядкування, навіть попри те, що держава є суб'єктом публічного права, який наділений владними повноваженнями, а судовий процес відбувається на рівних засадах [79, с.78-79]; даний спір є приватно-публічним, оскільки відбувається за участю органів державної влади, що є виключним необхідним обмеженням права приватної власності, а перехід права власності відбувається за участю органів державної влади із застосуванням державного примусу [82, с. 186-189]; примусове відчуження об'єктів приватної власності зумовлене суспільною необхідністю, тому у даному випадку відбувається співвідношення публічних та приватних інтересів [83, с.108; 73, с.99; 84, с.19].

У науковому експертному середовищі зазначається також про неоднозначність характеру вказаної категорії справ, з огляду на завдання адміністративного судочинства та пріоритетність задоволення, перш за все, суспільних потреб, що до певної міри легітимізує таке втручання у право власності особи [85, с. 155]. Крім цього, зауважується на тому, що хоча суб'єкти владних повноважень виконують функції для задоволення державних

і суспільних інтересів, суд у справах, де суб'єкт владних повноважень виступає як позивач до суб'єкта приватного права, повинен керуватися, насамперед, принципом пропорційності як універсальним загальноправовим, спрямованим на забезпечення правового регулювання розумного балансу приватних і публічних інтересів [86, с. 36], що заслуговує на підтримку.

Попри те, що вказана вище категорія справ не зумовлена вчиненням правопорушення або завданням істотної шкоди, на наше бачення, за своєю правовою природою вона подібна зі справами про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, оскільки їхній розгляд здійснюється у порядку адміністративного судочинства за позовною заявою суб'єкта владних повноважень з метою легітимізації застосування державного примусу. У науковій юридичній літературі право на застосування такого примусу, у тому числі обмеження права приватної власності у порядку та з підстав, визначених законодавством, обґрунтовується обов'язком держави забезпечувати нормальне існування суспільства, оскільки вона є гарантом захисту прав і свобод людини. Водночас залучення органів державної влади дає підстави віднесення деяких приватноправових спорів до спорів зі змішаною правовою природою [82, с.187-188].

У цьому контексті слід диференціювати спільні та відмінні ознаки вказаних категорій справ. Серед спільних ознак можна виділити такі:

- 1) правовідносини, що складаються, відносяться до адміністративної юрисдикції;
- 2) позивачі у справі - суб'єкти владних повноважень;
- 3) відповідачі – фізичні чи юридичні особи;
- 4) мета - захист державних, суспільних інтересів;
- 5) передумова звернення до суду із позовною заявою – рішення, ухвалені суб'єктами владних повноважень (у справах про примусове відчуження земельних ділянок - рішення про викуп земельної ділянки з мотивів суспільної необхідності, а у справах щодо застосування санкції - рішення РНБО про застосування санкцій);

б) можливість судового розгляду у разі неприбуття у засідання учасників справи та їх представників, які були належним чином повідомлені про дату, час і місце розгляду справи;

7) судовий розгляд, який відбувається за правилами загального позовного провадження;

8) відсутність можливості касаційного оскарження судових рішень у цих категоріях справ.

Серед відмінних ознак можна виокремити такі:

1) предметна юрисдикція: справи про примусове відчуження розглядаються апеляційним адміністративним судом за місцем розташування нерухомого майна, що підлягає примусовому відчуженню, справи про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб - виключно ВАКС;

2) порядок оскарження судових рішень: у справах про примусове відчуження апеляційною інстанцією є Верховний Суд, а у справах про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб - Апеляційна палата ВАКС;

3) попереднє відшкодування вартості відчужуваних об'єктів: у справах про примусове відчуження передбачено повне відшкодування такої вартості, у справах про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб – відсутня можливість такого відшкодування;

4) об'єкти відчуження: у справах про примусове відчуження перелік таких об'єктів є виключним, а у справах про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб - перелік таких об'єктів чітко не визначений;

5) суб'єкти адміністрування процесу виконання судових рішень: у справах про примусове відчуження - органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, які відповідно до закону можуть викуповувати ці об'єкти для суспільних потреб, у справах про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб - Фонд державного

майна України, який здійснює повноваження у сфері управління (у тому числі шляхом реалізації) активами, щодо яких ухвалено судові рішення про застосування такої санкції, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;

6) строки судового розгляду справ: у справах про примусове відчуження - за правилами загального позовного провадження, у справах про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб - 30 днів з дня надходження позовної заяви до суду;

7) темпоральні обмеження щодо подачі позовних заяв: у справах про примусове відчуження – без часових обмежень, а у справах про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб - виключно під час дії правового режиму воєнного стану;

8) суб'єкти, яких може бути позбавлено права власності: у справах про примусове відчуження - безпосередній власник майна, а у справах про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб - підсанкційна особа, як власник майна, та пов'язані з нею інші фізичні чи юридичні особи, яким на праві власності належить майно;

9) підстави звернення до суду: у справах про примусове відчуження земельної ділянки - незалежно від дій власника майна, які б стали підставою для примусового відчуження, у справах про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб - після вчинення дій, які створили суттєву загрозу національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України чи значною мірою сприяли вчиненню таких дій іншими особами.

Таким чином, за результатами проведеного правового аналізу чинного законодавства України, можна виокремити такі характерні ознаки правовідносин щодо стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб характерні:

1) відбуваються за ініціативою суб'єкта владних повноважень, оскільки позивачем виступає Мін'юст, як центральний орган виконавчої влади, що

забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб;

2) метою ініціювання застосування вказаної санкції є необхідність захисту національної безпеки і оборони, суверенітету та суспільних інтересів;

3) зверненню до суду із позовною заявою про таке стягнення повинно передувати рішення РНБО України про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), яке введене в дію Указом Президента України;

4) стягнення відбувається на підставі рішення суду у примусовому порядку.

Виокремлені ознаки дають можливість прийти до висновку, що стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб має загальні характеристики публічно-правового спору змішаної приватно-публічної правової природи, а також виняткові риси, притаманні лише цій категорії справ. Приватно-публічна правова природа такого стягнення зумовлює особливу увагу щодо перевірки у судовому порядку легітимної мети застосування вказаної санкції, дотримуючись принципу пропорційності, спрямованого на забезпечення розумного балансу приватних і публічних інтересів, щодо розумного співвідношення між метою впливу з боку держави в особі її компетентних органів та мірою втручання у право власності особи.

З огляду на вказане, видається цілком виправданою така виняткова форма державного втручання щодо обмеження конституційних і конвенційних прав, як застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, яка відбувається виключно у судовому порядку. Таким чином, звернення суб'єкта владних повноважень до суду із позовною заявою про застосування вказаної санкції, на нашу думку, перебуває у площині публічно-правових відносин, оскільки у цих правовідносинах суб'єкт владних повноважень виступає від імені держави, а не як власник активів за цивільно-правовими зобов'язаннями, тобто виступає

уповноваженим суб'єктом, через який держава реалізує свою правосуб'єктність з метою захисту національної безпеки і оборони.

Отже, категорія справ про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, за своєю правовою природою, відноситься до публічно-правових спорів, а суд ухвалюючи рішення у цій категорії справ, повинен вирішити питання, чи у даній ситуації буде співмірним з національними інтересами позбавлення права власності, враховуючи конституційний принцип його непорушності. Водночас, враховуючи сучасний стан загроз національній безпеці, цілісності держави, безпеці та життю громадян, які спричинені повномасштабним вторгненням, а також ймовірність таких загроз у майбутньому, така виняткова форма державного втручання є цілком виправданою, у зв'язку з чим вважаємо за доцільне унормування на законодавчому рівні можливості застосування такого виду санкції не лише під час дії правового режиму воєнного стану. З цієї метою пропонуємо закріпити у ЗУ «Про санкції» визначення поняття «стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб» як правовідносин, що виникають з ініціативи спеціально уповноваженого суб'єкта, на підставі відповідного рішення Ради національної безпеки і оборони України, введеного в дію Указом Президента України, що реалізуються у судовому порядку з метою захисту національної безпеки та оборони, суверенітету і територіальної цілісності.

Вказані пропозиції опосередковують необхідність внесення змін до:

1) частини першої статті 346 Цивільного кодексу України «Підстави припинення права власності», доповнивши її новим пунктом: «13) стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб»;

2) статті 19 Кодексу адміністративного судочинства України «Юрисдикція адміністративних судів поширюється на справи у публічно-правових спорах», доповнивши новим пунктом – «17) спорах щодо стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб» [87].

Проведене дослідження зумовлює необхідність здійснення подальшої розвідки щодо застосування санкцій із врахуванням позитивного міжнародного досвіду країн, у яких запроваджений санкційний механізм.

1.4. Іноземний досвід застосування санкцій

Із прийняттям ЗУ «Про санкції» у 2014 році в Україні започатковано державну санкційну політику, а також запроваджено застосовування санкцій до інших держав, їх громадян та юридичних осіб-нерезидентів. Попри те, що українським суспільством санкції переважно асоціюються в межах протистояння РФ, слід вказати, що Україною уже застосовувалися санкції проти Нікарагуа, підставою для яких стало голосування вказаної країни проти низки резолюцій Генеральна асамблеї ООН щодо застосування санкцій до РФ, як країни, яка підриває територіальну цілісність України, включаючи мілітаризацію Автономної республіки Крим [88].

У експертному середовищі слушно зауважується на тому, що у відповідь на збройну агресію Росії проти України зарубіжні країни запровадили санкції проти країни агресора та закликали розширювати санкційні механізми [89, с. 453], однак після повномасштабного вторгнення на територію України немає впевненості щодо неможливості таких дій з боку інших держав, з огляду на те, що є держави, які повністю підтримують таку політику РФ. Ба більше, існує Організація договору про колективну безпеку, яку ще називають «російське антиНАТО», до якої належать такі країни, як Білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизстан та Таджикистан, що сприяють обходу санкцій РФ та її представниками, в тому числі купуючи обладнання для російської нафто- та газовидобувної галузі, здійснюючи логістичні ланцюги для поставок на російський ринок. Крім цього, як приклад, у Казахстані збільшується кількість зареєстрованих компаній, які належать громадянам РФ. Водночас Угорщина також має власне бачення на політику РФ та блокує санкції проти РФ, що впливає на можливість застосування ЄС санкцій, а отже свідчить про підтримку політики країни-агресора [90, с.737].

З метою перешкоджання використанню економічних активів на шкоду національній безпеці України та залученню активів, які є підґрунтям для діяльності, спрямованої на підготовку, розпалювання та ведення агресивної війни, для посилення оборони України, відшкодування завданої шкоди законодавцем унормовано інститут стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб.

Проте, складність досліджуваного правового інституту зумовлена незначною кількістю прецедентів щодо компенсації завданої шкоди війною третій державі за рахунок заморожених активів країни-агресора, водночас, з огляду на мету запровадження цього правового інституту - недопущення повторення збройного вторгнення на територію України, не лише рф, а й інших держав, існує об'єктивна необхідність вдосконалення діючого державного санкційного механізму. Одним із можливих способів такого вдосконалення може стати аналіз досвіду інших країн у цій сфері з метою визначення і запозичення кращих практик та внесення релевантних змін до законодавства України.

З початком агресії рф проти України, розпочатої у 2014 році, держави почали застосовуватися санкції до рф, як до держави-агресора та її представників, зазначаючи підставу застосування цих санкцій - порушення Мінських домовленостей, окупація Автономної республіки Крим. Проте, після початку повномасштабного вторгнення з лютого 2022 року, вказані підстави не розмежовуються. Вказане свідчить про те, що держави починають все частіше застосовувати санкції, а таке стрімке зростання зумовлено необхідністю забезпечення ведення спільної зовнішньої та безпекової політики держав, що в свою чергу відповідає міжнародним нормам [91]. Застосування санкцій, на прикладі рф, націлене на послаблення спроможності рф продовжувати бойові дії та підтримувати її військово-промисловий комплекс, вживати інших можливих заходів ведення бойових дій, що призводять до великих економічних втрат країни [92, с.16-17].

Слід зазначити, що у країнах, у яких діє санкційний механізм, відповідальність за реалізацію санкцій покладено переважно на фінансові відомства (служби), зокрема: Сполучені Штати Америки (далі – США), ЄС, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії (далі – Велика Британія). Вказане зумовлено тим, що санкції - це переважно фінансові обмеження, які є відчутними та негативними для підсанкційних осіб, а одним із таких діючих заходів є замороження рахунків чи блокування активів.

У цьому контексті першочергово розглянемо санкційний механізм ЄС, оскільки на сьогодні він є активним учасником застосування санкцій у світі та швидко відреагував на окупацію Автономної республіки Крим у 2014 році, почавши застосування санкцій до громадян РФ. ЄС є об'єднанням, заснованим на верховенстві права, який створив всеосяжну систему засобів правового захисту і процедур, призначених для того, щоб Суд Європейського Союзу міг перевіряти законність актів відповідних інституцій (стаття 263 Договору про заснування ЄС) [93].

Слід вказати, що метою санкційної політики ЄС є запобігання конфліктам, забезпечуючи підтримку міжнародного миру та безпеки, захист цінностей, фундаментальних інтересів ЄС, підтримку демократії, прав людини та принципів міжнародного права, дотримуючись основних принципів застосування обмежувальних заходів (санкцій) [94]. Водночас ЄС активно здійснює залучення держав, які не є державами-учасницями ЄС, до підтримання ведення такої ж санкційної політики та застосування відповідних санкцій [95]. Так, низка держав, серед яких, Україна, Чорногорія та Албанія, що перебувають у економічному об'єднанні з ЄС, співпрацюють у зовнішньополітичній сфері та узгоджено приєднуються до застосування санкцій [96, с.15]. Крім цього, усі держави-учасниці ЄС є учасницями ООН, тому зобов'язані виконувати прийняті рішення Ради Безпеки ООН щодо застосування санкцій до держав, фізичних та юридичних осіб, вказаних у санкційних списках Ради Безпеки ООН, розміщених на її офіційному сайті у розділі «Санкції» [97]. ЄС, в свою чергу, зобов'язаний імплементувати санкції

Ради Безпеки ООН у власне законодавство [98, с. 162], а усі учасники ЄС повинні релевантно імплементувати вказані рішення на національному рівні.

Варто зауважити, що з метою посилення дієвості санкцій та мінімізації спроб їхнього обходу, ЄС у квітні 2024 року прийнято Директиву про визначення кримінальних злочинів та покарань за порушення обмежувальних заходів Союзу [99], якою визначено перелік діянь, які будуть розцінюватися як злочини у сфері порушення санкцій і визначено види покарань за них для держав-учасниць ЄС [100, с.19].

Рішення про застосування санкцій ухвалюється на розсуд Ради ЄС [101, с.1-5]. Застосування таких санкцій ЄС відбувається у декілька етапів, першим серед яких є замороження активів, заборона на отримання віз, другим – заборона на надання певних послуг, ембарго на постачання зброї та обладнання, що надає змогу здійснити внутрішній переворот, третім – заборона на експорт та імпорт певних товарів, накладення фінансових санкцій (заборона співпраці із певними банками) [102, с.44].

Порядок застосування санкцій ЄС такий:

1) Генеральний директорат з фінансової стабільності Союзу фінансових послуг та ринків капіталу (The Directorate general for Financial Stability, Financial Services and Capital Markets Union – FISMA, далі - Директорат) готує пропозиції Високому представнику ЄС із закордонних справ та безпекової політики (the High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy (HR) – далі Високий представник);

2) окрема держава чи Високий представник подає пропозиції Раді ЄС;

3) пропозиції вивчає Рада ЄС та її органи. Рішення про застосування санкцій приймаються одногосно Радою ЄС, а контроль за виконанням, моніторинг та підготовка рекомендацій покладено на Директорат [103].

Попри вказане, у ЄС відсутній реєстр санкцій, як у інших країнах чи Раді Безпеки ООН, проте ЄС запроваджено інший інструмент щодо встановлення факту застосування санкцій до фізичної чи юридичної особи - це санкційна

мапа ЄС [104], яка надає змогу оцінити географічне розповсюдження санкцій у світі.

Також слід вказати, що після початку повномасштабного вторгнення на територію України ЄС створено новий орган – Міжнародну робочу групу з пошуку та замороження активів, що належать російським та білоруським олігархам, членам їхніх сімей та близьким їм особам. Метою запровадження такого органу є ефективна реалізація санкцій проти РФ та Білорусії, а в основу діяльності покладено здійснення координації роботи фінансових та правоохоронних органів на національному рівні, пришвидшення виявлення активів, належних підсанкційним особам [105]. У науковій юридичній літературі відзначається також компетенційний потенціал Європейської Комісії у сфері запитів на отримання дозволу, пов'язаних із санкціями, а також Європолу (спеціалізований правоохоронний орган Європейського Союзу), Євроюсту (агентство ЄС, яке координує розслідування та судові справи щодо трансграничної організованої злочинності між країнами-членами ЄС) та Frontex (Європейське агентство прикордонної і берегової охорони) щодо проведення спеціальних операцій для підтримки фінансових розслідувань держав-членів ЄС, спрямованих на злочинні активи, що належать фізичним та юридичним особам, на які було накладено санкції у зв'язку із вторгненням РФ на територію України, а також спрямованих на підтримку кримінальних розслідувань держав-членів ЄС щодо обходу торговельних та економічних санкцій, запроваджених ЄС [106, с. 194]. Крім цього, у лютому 2024 року ЄС ухвалив методичні рекомендації стосовно правових можливостей конфіскації російських державних активів для підтримки відновлення України [107].

Вказане підтверджує факт того, що санкційна політика постійно змінюється із врахування зовнішньополітичних та економічних подій на міжнародній арені, що, на нашу думку, свідчить про позитивні зміни щодо недопущення порушень міжнародного права та удосконалення санкційних механізмів з метою забезпечення підтримки міжнародного миру та безпеки.

Підсумовуючи дослідження вказаного санкційного механізму, можна дійти висновків, що ЄС має безпосередній вплив на законодавство його держав-учасниць, оскільки після прийняття його рішень у цій сфері держави-учасниці здійснюють їх реалізацію на національному рівні, та опосередкований вплив на інші держави. Проте, кожна держава самостійно ухвалює рішення щодо підтримки санкційної політики ЄС та запровадження санкцій відповідно до санкційних списків ЄС. Рішення про застосування санкцій ухвалюється Радою ЄС на підставі наданих пропозицій від окремої держави чи Високого представника, а Директорат є уповноваженим суб'єктом щодо здійснення контролю за виконанням, моніторингом та підготовкою рекомендацій.

В контексті цього дослідження заслуговує на увагу санкційний механізм США, законодавчу основу якого складають:

- Акт про міжнародні надзвичайні економічні перевезення від 1977 року (The International Emergency Economic Powers Act)[108], викладений у 2007 році в новій редакції [109], що дозволяє у разі надзвичайної ситуації, яка загрожує США, за її межами застосовувати низку санкції, зокрема: замороження активів, блокування фінансових операцій, конфіскацію майна;

- Акт Магнітського від 2012 року (The Sergei Magnitsky Rule of Law and Accountability Act of 2012) [110], основною метою ухвалення якого було застосування санкції з підстав грубого порушення прав людини та корупції, як механізму боротьби з цим явищем. Крім цього, вказаним актом передбачено співпрацю Міністерства фінансів США з правозахисними організаціями світу;

- Акт про протидію противникам Америки через санкції від 2017 року (The Countering America's Adversaries Through Sanctions Act) [111], яким розширено повноваження щодо застосування санкцій Президентом США.

Відповідно до цих актів санкції можуть бути як всеосяжними, так і вибірковими, з використанням блокування активів і торговельних обмежень для досягнення цілей зовнішньої політики та національної безпеки. Основною підставою застосування санкцій США є загроза національній безпеці та

державним інтересам. Застосовуються два види санкцій – замороження активів та заборона на в'їзд, водночас існує два види списків підсанкційних осіб – SDN (Specially Designated Nationals and Blocked Persons) та non-SDN (The Consolidated Sanctions List). Якщо підсанкційна особа перебуває у списку non-SDN, то до неї застосовуються часткові обмеження, водночас для підсанкційних осіб у списку SDN заборонено здійснення будь-якої діяльності.

Прерогатива щодо прийняття рішень про застосування санкцій належить Президенту США, який уповноважений у випадку загрози національним інтересам, безпеці та економіці країни ухвалювати рішення про визначення підсанкційних осіб чи доручати визначення кола таких осіб Управлінню з контролю за іноземними активами Міністерства фінансів США (Office of Foreign Assets Control, OFAC, далі – Управління Міністерства фінансів), на яке покладається подальша реалізація та контроль дотримання вказаних санкцій. Крім Президента США, рішення щодо застосування санкцій може також ухвалювати Конгрес США, визначаючи список підсанкційних осіб [112, с. 6-7]. Ба більше, США підтримує запроваджені санкції Радою Безпеки ООН шляхом розширення діючих санкційних програм Управління Міністерства фінансів. У цьому контексті слід зазначити, що у США право вносити пропозиції щодо застосування санкцій мають також і громадські організації, які можуть подавати скарги, зокрема на порушників прав людини, відповідно до Акту Магнітського, а також іноземні країни через представництва США за кордоном [113, с.122].

Визначальним суб'єктом у санкційній політиці США є Управління Міністерства фінансів [114], яке офіційно засновано у грудні 1950 році. Слід відзначити, що Управління Міністерства фінансів серед усіх інших діючих та схожих суб'єктів реалізації санкційних механізмів має найдовшу та найрозвиненішу практику у сфері їхнього функціонування. До повноважень вказаного органу входить: складання списків підсанкційних осіб; підготовка рекомендацій та роз'яснень щодо застосування санкцій; ведення санкційного реєстру; адміністрування та впровадження програм економічних санкцій,

спрямованих насамперед проти країн та груп осіб, таких як терористи та наркоторговці; здійснення моніторингу та розслідування фактів порушень санкцій; накладення штрафних санкцій на осіб, які брали участь у проведенні заборонених господарських операцій; вжиття заходів щодо реагування на порушення санкцій; встановлення факту порушення санкцій та повідомлення про вчинення кримінального правопорушення [114]. Крім цього, Міністерство фінансів США щорічно публікує звіт стосовно санкційної політики, у якому зазначається про проведений аналіз застосування санкцій та досягнуті позитивні результати [112, с.4].

Водночас Міністерство юстиції США здійснює кримінальне переслідування за порушення санкцій [115], а у разі доведення вини особи за конкретним обвинуваченням - законодавчо наділено повноваженнями щодо конфіскації активів, якщо вони визнаються як доходи від злочинної діяльності, в тому числі без ухвалення обвинувального вироку (цивільна конфіскація - *in rem*) [116, с.16].

Слід звернути увагу на те, що за законодавством США санкції можуть застосовуватися до її громадян, на відміну від законодавства України, яким унормовано застосування санкцій до громадян України лише у випадку, коли підсанкційна особа є суб'єктом, який здійснює терористичну діяльність. Варто також підкреслити, що США є єдиною країною, крім України, законодавством якої унормовано стягнення активів підсанкційних осіб поза межами кримінального обвинувачення. Ба більше, вказані норми законодавства США темпорально не обмежені, на відміну від України, оскільки санкція у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб застосовується лише на період дії правового режиму воєнного стану, що зумовлює потребу у ревізії національного законодавства з метою розгляду можливості імплементації такого іноземного досвіду. У розвиток цієї думки варто зазначити, що у грудні 2022 року у США ухвалено закон, яким унормовано положення щодо передачі Україні грошових коштів, що були отримані у результаті продажу

конфіскованих активів підсанкційних осіб [117], а така передача вважається іноземною допомогою відповідно до однойменного закону [116, с.17].

Враховуючи вищевикладене можна констатувати, що санкційний механізм США має найдовшу історію ведення санкційної політики, а також імплементує санкції застосовані Радою Безпеки ООН. Прерогатива застосування санкцій належить Президенту США. Водночас Конгрес США також має право на застосування санкцій до фізичних осіб, незалежно від громадянства, та юридичних осіб, незалежно від їхньої юрисдикції. Визначальним суб'єктом реалізації санкційної політики є Управління з контролю за іноземними активами Міністерства фінансів із широким колом повноважень у вказаній сфері.

Заслуговує на увагу також санкційний механізм Канади, законодавчу базу якого формують:

- Акт про спеціальні економічні заходи (The Special Economic Measures Act) [118];
- Акт про справедливість для жертв корумпованих іноземних чиновників, який ще називають Актом Магнітського (The Justice for Victims of Corrupt Foreign Officials Act/Sergei Magnitsky Law) [119] та
- Акт про Організацію Об'єднаних Націй (The United Nations Act) [120].

Застосування санкцій Канадою є актом реагування на порушення міжнародного права, що виражається у загрозі міжнародному миру, корупції, порушенні прав людини. Санкції сприймаються як зовнішньополітичний інструмент впливу на такі порушення, а серед найчастіше застосовуваних санкцій виділяють: замороження активів, обмеження експорту та імпорту, фінансових операцій або іншої економічної діяльності між Канадою та державою-об'єктом санкцій, а також арешт або замороження майна, розташованого в Канаді, ембарго на постачання зброї та супутніх матеріалів, заборона на укладання угод, заборона технічної допомоги, супутні заходи [121].

Санкції можуть застосовуватися до іноземних держав, фізичних осіб, в тому числі громадян Канади, та юридичних осіб у Канаді та за її межами. Рішення (регламент, постанова) про застосування санкцій ухвалює Губернатор у раді (Генерал-губернатор, який діє за порадою Кабінету міністрів [122]) за поданням Міністра закордонних справ Канади, який затверджує списки підсанкційних осіб [123].

У реалізації санкційного механізму Канади беруть участь такі державні органи:

- Міністерство закордонних справ Канади, як головний орган, відповідальний за реалізацію санкційної політики, до складу якого входять Департамент з міжнародних справ Канади (Global Affairs Canada) [124] та Департамент з громадської безпеки Канади (Public Safety Canada) [125];

- Міністерство юстиції Канади (Department of Justice Canada) [126];

- фінансові установи (federal regulated financial institution), які підпорядковуються Міністерству фінансів Канади (Department of Finance Canada) [127, с.51] та здійснюють моніторинг щодо транзакцій, а після замороження активів підсанкційної особи відслідковують їх транзакції та виявляють активи, які залучені до заборонених операцій. Крім цього, уповноваженим суб'єктом на офіційне оприлюднення санкційних списків Канади та ЄС є Міністерство закордонних справ Канади. Законодавством Канади передбачено кримінальну відповідальність за порушення санкційного законодавства із визначеними видами покарання у вигляді позбавлення волі та штрафу [128].

Також слід вказати, що Канада співпрацює з ЄС у сфері санкційної політики, в тому числі щодо підтримки України, що свідчить про вчинення дій щодо відновлення та підтримки міжнародного миру та стабільності [129].

Таким чином, уповноваженим органом на реалізацію санкційної політики Канади є Міністерство закордонних справ, яке наділено відповідними повноваженнями, в тому числі щодо опублікування списків підсанкційних осіб, а обхід санкцій є кримінально-караним діянням.

У контексті цього дослідження також заслуговує на увагу досвід формування санкційного механізму Великої Британії, серед особливостей якого можна виокремити: мету застосування санкцій - досягнення конкретної мети в галузі зовнішньої політики або захист національної безпеки; суб'єктів, до яких можуть бути застосовані санкції - терористичні організації, фізичні особи, незалежно від їх громадянства, в тому числі громадяни Великої Британії, юридичні особи, незалежно від їх юрисдикції.

Законодавчу основу санкційної політики Великої Британії становлять:

- Закон про санкції та боротьбу з відмиванням грошей 2018 року [130];
- Закон про боротьбу з тероризмом 2008 року (СТА 2008) [131];
- Закон про боротьбу з тероризмом, злочинністю та безпеку 2001 року (ATCSA 2001) [132].

Санкції, як правило, застосовуються з метою примусити режим держави або окремих осіб у складі такого режиму змінити свою поведінку (або її окремі аспекти) шляхом збільшення витрат настільки, щоб вони вирішили припинити протиправну поведінку; захисту вартості активів, які були незаконно виведені з країни, доки ці активи не будуть повернуті; показати несхвалення, стигматизувати та потенційно ізолювати режим або особу, або як спосіб передачі більш широких політичних повідомлень на національному чи міжнародному рівні; обмежити діяльність об'єкта санкцій, позбавивши його доступу до ключових ресурсів, необхідних для продовження протиправної поведінки, включаючи фінансування тероризму або розповсюдження ядерної зброї [133]. Серед найпоширеніших видів санкцій можна виокремити такі: цільове заморожування активів фізичних та юридичних осіб; обмеження на широкий спектр фінансових ринків і послуг фізичних і юридичних осіб, визначених груп або цілих секторів (заборони на інвестиції; обмеження доступу до ринків капіталу; розпорядження про припинення банківських відносин і діяльності). Також можуть надаватися вказівки щодо припинення будь-якої діяльності у певній галузі чи заборона такої діяльності конкретній особі, групі, сектору чи країні.

Центральним органом у реалізації санкційної політики є Управління з питань імплементації фінансових санкцій Казначейства Великої Британії (Office of Financial Sanctions Implementation, HM Treasury, OFSI, далі – Управління Казначейства), яке наділене широким спектром повноважень, серед яких: визначення списку підсанкційних осіб; застосування та адміністрування санкцій; контроль недопущення порушень у сфері санкційної політики; надання рекомендацій та роз’яснень щодо санкцій Великої Британії, їх належного виконання; накладення штрафу за порушення санкцій; повідомлення органів правопорядку про вчинення кримінального правопорушення; надання дозволу на розкриття відповідної інформації Казначейству, якщо таке розкриття здійснюється з метою надання можливості або допомоги Казначейству у виконанні його функцій, пов’язаних із санкціями. Слід відзначити, що Управління Казначейства співпрацює з іншими органами влади та приватним сектором, а також наглядовими і регуляторними органами щодо дотримання санкційного законодавства. У разі виявлення вказаними органами порушень у цій сфері, вони зобов’язані повідомляти Управління Казначейства із наданням відповідної інформації.

Крім Управління Казначейства у реалізації санкційної політики Великої Британії також беруть участь:

- Міністерство закордонних справ, у справах Співдружності та розвитку (Foreign, Commonwealth and Development Office, FCDO, далі - Міністерство закордонних справ), яке веде перемовини щодо міжнародних санкцій; Національне агентство з боротьби із злочинністю, яке уповноважене здійснювати розслідування у випадках порушень санкцій (NCA);

- Департамент бізнесу і торгівлі (включаючи Об’єднану групу з експортного контролю (ECJU) та Офіс імплементації торговельних санкцій (OTSI), який несе загальну відповідальність за імплементацію торговельних санкцій; Міністерство внутрішніх справ (Home Office), яке запроваджує заборону на поїздки.

Особа, до якої застосовані санкції, вноситься до Зведеного списку Управління Казначейства [134]. Міністерство закордонних справ публікує санкційний список Великої Британії, який містить детальну інформацію про таких осіб, визначену положеннями Закону про санкції, детально зазначаючи відомості щодо виду застосованої санкції (наприклад, фінансові, імміграційні, торговельні або транспортні) до таких осіб, організацій або суден. Крім цього, Велика Британія, як член ООН, імплементує резолюції Ради Безпеки ООН щодо застосування санкцій у національне законодавство. Водночас Управління Казначейства тісно співпрацює з Міністерство закордонних справ для забезпечення узгодженості відповідних списків.

Варто зазначити, що у Великій Британії можуть застосовуватися санкції до суб'єктів господарювання, попри те, що вони не знаходяться у санкційних списках. Це зумовлено тим, що вказаний суб'єкт господарювання прямо або опосередковано належить підсанкційній особі чи вона може контролювати вказаний суб'єкт через наближених осіб, що, на наш погляд, є досить подібним до санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, яка включає у себе поняття «прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними».

Таким чином, суб'єктом реалізації застосування санкцій у Великій Британії є Управління з питань імплементации фінансових санкцій Казначейства Великої Британії, яке наділено широким обсягом повноважень у цій сфері, а також Міністерство закордонних справ, яке бере активну участь реалізації санкційної політики. Санкції можуть застосовуватися до фізичних осіб, незалежно від громадянства, та юридичних осіб, незалежно від їх юрисдикції.

У розвиток цього дослідження заслуговує на увагу також санкційний механізм Швейцарської Конфедерації (далі – Швейцарія), законодавчу базу якого складає Федеральний акт про імплементацию міжнародних санкцій (The Federal Act on the Implementation of International Sanctions, (Embargo Act,

EmbA) [135]. Відповідно до цього акту, метою застосування санкцій є виконання санкцій, накладених ООН, Організацією з безпеки і співробітництва в Європі або найважливішими торговельними партнерами Швейцарії, які слугують забезпеченню дотримання міжнародного права, зокрема, захисту національних інтересів країни. Санкції можуть застосовуватися Федеральною радою Швейцарії до фізичних осіб, незалежно від громадянства, та юридичних осіб, незалежно від їх юрисдикції. Водночас чіткого переліку санкцій законодавцем не унормовано, проте вони можуть включати: пряме чи опосередковане обмеження операцій з товарами та послугами, платіжними операціями та переказами коштів; заборона ліцензування, а також інші обмеження прав.

Головним органом у здійсненні реалізації санкційної політики є Федеративний департамент економіки, освіти та досліджень, який входить до складу Федеральної адміністрації Швейцарії (The Federal Department of Economic Affairs, Education and Research (EAER) [136]. Вказаний департамент готує санкційні рішення, веде міжнародну співпрацю, бере участь у справах щодо порушення санкцій, вживає інші дії у сфері санкційної політики. Державний секретаріат з економічних справ (The State Secretariat for Economic Affairs, SECO) публікує та оновлює Зведений список підсанкційних осіб [137].

Варто вказати, що за порушення санкційного законодавства у Швейцарії передбачена не лише кримінальна, а й адміністративна відповідальність. Ба більше, за відмову у наданні документів на вимогу центрального органу у сфері реалізації санкційної політики країни, надання неправдивої інформації або інше порушення акту санкційної політики передбачено адміністративну відповідальність у вигляді штрафу у розмірі 100 тис. франків, що на нашу думку, є також необхідним засобом впливу під час реалізації санкційної політики країни та позитивним досвідом для імплементації в українське законодавство. Також слід вказати, що станом на сьогодні Швейцарія розслідує справи щодо спроб обходу санкцій, в тому числі рф та білорусією [138].

Підсумовуючи вказаний санкційний механізм, можна констатувати, що головним суб'єктом реалізації санкційної політики Швейцарії є Федеративний департамент економіки, освіти та досліджень Федеральної адміністрації Швейцарії, який наділений широким колом повноважень у цій сфері, а за порушення законодавства у сфері санкційної політики законодавством передбачено кримінальну та адміністративну відповідальність.

За результатами проведеного правового аналізу санкційних механізмів вказаних вище держав можна виокремити низку подібних ознак, зокрема:

- метою застосування санкцій є захист національної безпеки та національних інтересів, підтримка міжнародного миру та ведення зовнішньополітичної діяльності на міжнародній арені;

- санкції застосовуються до фізичних осіб, незалежно від громадянства, та юридичних осіб, незалежно від їх юрисдикції;

- унормування адміністративної та кримінальної відповідальності за обхід санкцій.

Також слід зауважити, що у більшості держав за порушення санкційного законодавства передбачено кримінальну відповідальність. Водночас у Словаччині та Іспанії за такі порушення передбачена адміністративна відповідальність, а у Естонії, Бельгії, Італії, Польщі, Словенії, Австрії, Болгарії, Німеччині, Греції, Ірландії, Литві за вказані порушення передбачено кримінальну та адміністративну відповідальність, виходячи із тяжкості відповідних правопорушень [139, с.9], що свідчить про відсутність єдиного підходу щодо відповідальності за порушення у сфері санкційної політики.

У цьому контексті слід відмітити, що в Україні унормовано кримінальну відповідальність за порушення спеціального економічного чи іншого обмежувального заходу (санкції) та/або умисний обхід санкції лише у червні 2025 року [140], попри те, що, що санкції активно застосовуються з серпня 2014 року та мали місце інші законопроектні ініціативи щодо запровадження кримінальної відповідальності за порушення законодавства у сфері державної санкційної політики [141]. Ініціативна розробка цього Закону зумовлена

ухваленням Парламентом та Радою Європейського Союзу 24 квітня 2024 року Директиви (ЄС) 2024/1226 «Про визначення кримінальних правопорушень і покарань за порушення обмежувальних заходів Союзу та внесення змін до Директиви (ЄС) 2018/1673» [99], якою зобов'язано держав-учасниць ЄС протягом одного року запровадити у їхнє національне законодавство кримінальну відповідальність за порушення та обхід санкцій, передбачаючи суворі заходи відповідальності.

Із ухваленням Закону щодо встановлення відповідальності за порушення санкційного законодавства КК України доповнено новою статтею 114⁻³ - «Порушення спеціального економічного чи іншого обмежувального заходу (санкції) та/або умисний обхід санкції». В обґрунтування доцільності прийняття таких змін авторами законопроекту констатовано, що лише кримінальна відповідальність здатна забезпечити належний превентивний ефект та каральний вплив, якого неможливо досягти іншим шляхом, в тому числі шляхом притягнення до адміністративної відповідальності [142], з чим варто погодитись.

Водночас у вказаній статті визначено мінімальний вартісний поріг криміналізації такого правопорушення: це актив (предмет злочину), сукупна вартість якого перевищує 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, за винятком товарів військового призначення та подвійного використання. Проте, на наш погляд, є недоцільним визначення вартісного порогу щодо притягнення до кримінальної відповідальності у цій категорії справ, з огляду на те, що дії вчиняються уже щодо активів підсанкційної особи, тобто вчинення будь-яких дій, незалежно від суми, уже буде порушенням законодавства у сфері державної санкційної політики. Водночас притягнення до відповідальності за порушення санкційного законодавства сприятиме наповненню Компенсаційного фонду, створеного у рамках Компенсаційного механізму, що передбачає компенсацію Україні завданої шкоди рф внаслідок збройної агресії [143]. Таким чином, вважаємо, що санкційне законодавство, безсумнівно, потребує кримінально-правових гарантій забезпечення його

дотримання, що зумовлює необхідність подальших наукових розвідок у цій сфері.

На підставі проаналізованого іноземного досвіду можна стверджувати про відсутність одноманітного підходу до формування та функціонування санкційних механізмів у різних державах та, переважно, їхню відмінність за видами санкцій; суб'єктами застосування та реалізації санкцій, обсягом їхніх повноважень; відповідальністю за порушення законодавства у сфері санкційної політики.

Водночас Українська держава в умовах актуального сьогодення потребує напрацювання ефективної національної моделі юрисдикційного санкційного механізму, головною метою якого є забезпечення суверенітету, незалежності, цілісності країни, захисту національної безпеки та суспільства.

У цьому контексті особливої ваги набуває позитивний досвід інших держав у цій сфері, до якого, на нашу думку, можна віднести:

- досвід Швейцарії щодо притягнення до адміністративної відповідальності за ненадання відповіді на запит центрального органу, уповноваженого на реалізацію санкційної політики, з визначенням відповідного розміру штрафу;

- досвід Великої Британії щодо законодавчого закріплення повноважень центрального органу, уповноваженого на реалізацію санкційної політики, щодо надання дозволу на розкриття відповідної інформації, в тому числі, що становить державну таємницю;

- досвід США щодо наділення центрального органу, уповноваженого на реалізацію санкційної політики, повноваженнями щодо здійснення аналізу застосованих санкцій та їх дієвості; підготовки рекомендацій та роз'яснень; застосування санкцій; реагування на порушення санкцій; встановлення факту порушення санкцій та повідомлення про вчинення кримінального правопорушення у цій сфері.

Практичне втілення аспектів запозичення такого досвіду може мати місце, зокрема, шляхом ініціювання змін до КУпАП стосовно запровадження

адміністративної відповідальності за ненадання відповіді на запит центрального органу у сфері реалізації санкційної політики.

Висновки до розділу 1

За результатами дослідження історичних та правових передумов запровадження інституту стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб виокремлено чотири етапи їх становлення:

I етап (1991 - 2010 роки) – ратифікація безпекових міжнародних угод з метою гарантування суверенітету та територіальної цілісності Української держави;

II етап (квітень 2010 - лютий 2014 року) – укладення ризикових для суверенітету та територіальної цілісності Української держави безпекових угод;

III етап (лютий 2014 - лютий 2022 року) – започаткування державної санкційної політики та ухвалення Закону України «Про санкції»;

IV етап (лютий 2022 - по теперішній час) – введення правового режиму воєнного стану та запровадження правового інституту стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб.

Встановлено, що за своєю правовою природою стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб є різновидом національних санкцій, що застосовується в позовному порядку на підставі рішення суду в період дії правового режиму воєнного стану, а у випадках визначених законом, й після його припинення чи скасування, до фізичних та юридичних осіб, які своїми діями створили суттєву загрозу національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України (в тому числі шляхом збройної агресії чи терористичної діяльності) або значною мірою сприяли вчиненню таких дій іншими особами (підсанкційні особи), після накладення на них у законодавчо визначеному порядку санкції у вигляді блокування активів, з метою відшкодування збитків та відновлення порушених прав та свобод, законних інтересів людини та громадянина, суспільства та держави.

Запропоновано законодавчо закріпити поняття «національні санкції», під якими запропоновано розуміти визначені державою примусові

обмежувальні заходи, які застосовуються в порядку самопомоги уповноваженими законодавством України суб'єктами до іноземної держави, іноземної юридичної особи, юридичної особи, яка знаходиться під контролем іноземної юридичної особи, інших юридичних та фізичних осіб, дії яких спрямовані на порушення інтересів національній безпеки держави з метою досягнення цілей державної санкційної політики.

Констатовано, що правова природа відносин щодо стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб має змішаний публічно-приватний характер та особливості, які властиві лише цій категорії справ, серед яких:

- виникають та реалізуються за ініціативи суб'єкта владних повноважень, тобто у публічно-правовій сфері;

- метою ініціювання такого стягнення є потреба у захисті національної безпеки і оборони, суверенітету та суспільних інтересів;

- зверненню до суду із позовною заяву про таке стягнення повинно передувати рішення РНБО про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), введене в дію Указом Президента України;

- таке стягнення відбувається у примусовому порядку на підставі рішення суду.

Доведено, що спори про право при застосуванні санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, за своєю правовою природою, відносяться до публічно-правових спорів, під час вирішення яких суд повинен з'ясувати співмірність із національними інтересами можливості позбавлення права власності, із врахуванням конституційного принципу його непорушності.

Із урахуванням сучасного стану загроз національній безпеці, цілісності держави, безпеці та життю громадян, які спричинені повномасштабним вторгненням, та ймовірності таких загроз у майбутньому, запропоновано розглянути доцільність законодавчого унормування можливості застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави

активів підсанкційних осіб не лише на період дії правового режиму воєнного стану та закріплення такого виду стягнення, як однієї із підстав припинення права власності.

За результатами правового аналізу іноземного досвіду застосування санкцій констатовано відсутність єдиного та одноманітного підходу до створення та функціонування санкційних механізмів стосовно суб'єктів застосування та реалізації санкцій, визначення їхніх повноважень, а також відповідальності за порушення законодавства у сфері санкційної політики.

Із урахуванням позитивного міжнародного досвіду застосування санкцій виокремлено перспективні напрями його запозичення:

- застосування санкцій до фізичних осіб незалежно від громадянства;
- застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб без темпоральних обмежень;
- забезпечення ефективності застосування санкцій засобами юридичної відповідальності;
- створення та законодавче унормування особливостей правового статусу спеціального органу, уповноваженого на реалізацію державної санкційної політики.

РОЗДІЛ 2

ЕЛЕМЕНТИ ЮРИСДИКЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАСТОСУВАННЯ САНКЦІЙ У ВИГЛЯДІ СТЯГНЕННЯ В ДОХІД ДЕРЖАВИ АКТИВІВ ПІДСАНКЦІЙНИХ ОСІБ

2.1. Поняття юрисдикційного механізму застосування санкції у вигляді стягнення у дохід держави активів підсанкційних осіб та його ознаки

Однієї із основних ознак правової держави є функціонування дієвих механізмів захисту прав та свобод людини і громадянина, як найвищої цінності, закріпленої Конституцією України. Кожна сфера діяльності у відповідній галузі права, у тому числі державна санкційна політика, має власний вектор суспільних відносин, а забезпечення їхньої реалізації у відповідній сфері здійснюють уповноважені законодавцем суб'єкти, використовуючи для цього законодавчо унормовані засоби та способи. В умовах актуального сьогодення Українська держава здійснює активне напрацювання санкційного законодавства з метою забезпечення надійного та ефективного правового механізму реалізації санкцій, зокрема, санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб.

Передусім слід вказати, що у пояснювальній записці до ЗУ «Про санкції» зазначалося, що його ухвалення забезпечить створення механізму невідкладного та ефективного реагування на наявні і потенційні загрози національним інтересам і національній безпеці України, включаючи ворожі дії, збройний напад інших держав чи недержавних утворень, завдання шкоди життю та здоров'ю населення, захоплення заручників, експропріацію власності на території України, завдання майнових втрат та створення перешкод для сталого економічного розвитку, повноцінного здійснення громадянами України належних їм прав і свобод [2].

Водночас з ухваленням цього Закону хоча і було створено такий механізм, реалізація якого є виключною прерогативою діяльності уповноважених державних органів, проте він виявився недостатньо ефективним, з огляду на те, що у лютому 2022 року розпочалося

повномасштабне вторгнення на територію України, яке зумовило унормування нового виду санкції - стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб. Ефективність застосування вказаної санкції вимагає створення відповідного санкційного механізму та залежить, передусім, від створення ефективного санкційного механізму на підставі точного та неухильного дотримання принципів міжнародного права та положень національного законодавства у сфері державної санкційної політики.

У цьому контексті, виходячи із мети застосування вказаної санкції, якою є захист держави та Українського народу, слід погодитися, що вона має політичну мету – змусити припинити порушення міжнародних норм, протиправних дій чи утриматися від певних дій. Зокрема, у резолюції Генеральної Асамблеї ООН №242 від 26 вересня 1997 року з цього приводу зазначається, що мета санкцій полягає у тому щоб сторона, яка ставить під загрозу міжнародний мир та безпеку, змінила свою поведінку, а не в тому, щоб її покарати [144].

Вказане також підтверджується напрацьованою національною судовою практикою у цій категорії справ [145], в якій наголошується на тому, що вказана санкція не носить каральний характер, а, радше, політико-економічний, оскільки запроваджена внаслідок збройного нападу та з огляду на пряму загрозу існування державності та Українського народу [146; 147], тому розгляд вказаної категорії справ, як кримінального обвинувачення в розумінні Конвенції, відповідно до сформованих практикою правових позицій, є неприпустимим [148].

На наше бачення, варто погодитися з твердженням про те, що санкція у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб не сягає рівня кримінального обвинувачення, як наслідок, не вимагає забезпечення таких гарантій відповідачеві (підсанкційній особі), подібних до права на захист від кримінального обвинувачення [149].

Крім цього, така позиція знаходить своє підтвердження у актуальній практиці міжнародних судових установ, зокрема, у справі Алішера Усманова

проти Ради Європейського Союзу від 07.02.2024, за результатами розгляду якої суд відмовив у знятті санкцій Європейським Союзом з Алішера Усманова, характеризуючи його, як особу, що підтримує дії та політику, які підривають територіальну цілісність, суверенітет та незалежність України зазначивши при цьому, що санкції носять політико-економічний, а не каральний характер [150]. Аналогічна позиція суду викладена у справі щодо зняття санкцій з Германа Хана [151]. Рішення міжнародних судових установ у категорії справ про застосування санкцій є важливою та позитивною практикою для врахування їх національними судами під час застосування вказаної санкції. Врахування такої практики прослідковується у рішеннях ВАКС під час розгляду цієї категорії справ, який формує правові позиції, згідно з якими санкції мають на меті здійснення тиску на осіб, пов'язаних з особами, відповідальними за дії або політику, що ставлять під загрозу або загрожують територіальній цілісності, суверенітету та незалежності країни, тобто мають політико-економічний, а не каральний характер [149].

З початку повномасштабного збройного вторгнення РФ на територію України актуальність застосування санкцій набуває все більшого значення у зовнішньополітичній та зовнішньоекономічній діяльності України, а актуальність та значимість інституту застосування санкцій до РФ лише зростає, з огляду на триваючий правовий режим воєнного стану в Україні.

Водночас правова регламентація інституту застосування санкцій перебуває у стані постійних змін та напрацювань як на національному, так і міжнародному рівнях. У цьому контексті слід зазначити, що у липні 2023 року, із ухваленням Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо застосування санкцій», законодавцем унормовано Державний реєстр санкцій [152], а у січні 2024 року Указом Президента України введено в дію Рішення РНБО «Про затвердження Положення про Державний реєстр санкцій» [153]. Відповідно до вказаного Положення Державний реєстр санкцій - це інформаційно-комунікаційна система, що забезпечує збирання, накопичення, захист, облік,

відображення, оброблення та надання інформації про всіх суб'єктів, судна, повітряні судна, щодо яких застосовано санкції.

Примітно, що персональні дані осіб, щодо яких застосовано санкції, а також інша інформація, пов'язана з реалізацією положень вищевказаного Закону та внесена до Державного реєстру санкцій, не вважаються конфіденційною інформацією, їх оброблення та поширення здійснюється в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та забезпечення прав людини без згоди таких осіб. Ведення вказаного Реєстру покладено на Апарат РНБО.

Вказаним Положенням унормовано обов'язковість відображення у цьому Реєстрі такої інформації:

- підстав для застосування, зміни або скасування санкцій;
- перелік санкцій, що застосовуються, скасовуються чи змінюються, у розрізі кожної особи, судна, повітряного судна, щодо якої (якого) застосовано санкції;
- строк застосування санкцій та термін закінчення їх дії;
- реквізити: 1) рішення Ради національної безпеки і оборони України про застосування, скасування чи внесення змін до санкцій (дата та назва); 2) указу Президента України, яким уведено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України про застосування, скасування чи внесення змін до санкцій (дата, номер та назва), а у випадках, передбачених Законом, - також постанови Верховної Ради України про затвердження відповідного рішення Ради національної безпеки і оборони України (дата, номер та назва); 3) судового рішення про застосування санкції, передбаченої пунктом 1⁻¹ частини першої статті 4 ЗУ «Про санкції», яке набрало законної сили (дата ухвалення судового рішення та єдиний унікальний номер справи);
- органи державної влади та інші державні органи, відповідальні за виконання рішення Ради національної безпеки і оборони України про застосування, скасування чи внесення змін до санкцій;

- перелік осіб, суден, повітряних суден, щодо яких застосовано санкції, та відомості для їх ідентифікації;

- наявні в осіб ідентифікаційні коди в Єдиному державному реєстрі підприємств та організацій України, реєстраційні номери облікових карток платників податків та унікальні номери записів в Єдиному державному демографічному реєстрі зазначаються обов'язково;

- у разі відсутності відомостей про країну реєстрації та громадянської належності осіб обов'язково зазначається інформація про відсутність реєстрації та громадянства України;

- відомості про суб'єкта внесення пропозиції про застосування, скасування чи внесення змін до санкцій стосовно кожної особи, судна, повітряного судна, щодо якої (якого) застосовано санкції [153].

Зрештою у лютому 2024 році запроваджено Міжнародний компенсаційний фонд для наступної виплати компенсацій постраждалим і підтримки України (Immobilised Russian assets, 2024) [154], що свідчить про постійну динаміку у сфері санкційної політики України та світу щодо напрацювання найефективніших правозахисних механізмів.

Водночас з огляду на те, що застосування досліджуваної санкції не забезпечено засобами кримінального провадження та відповідного механізму його реалізації, виникає потреба у концептуальному напрацюванні спеціального юрисдикційного механізму застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, визначенні його елементів, засад організації та функціонування, зберігаючи при цьому баланс між дотриманням прав, свобод і законних інтересів людини та захистом держави та суспільства.

У розвиток цієї ідеї, передусім слід зауважити, що у науковій юридичній літературі немає єдиного підходу до розуміння категорії «юрисдикційний механізм» та його елементів. Слід також констатувати відсутність наукових розвідок питань юрисдикційного механізму застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави підсанкційних осіб. У пошуках визначення поняття

та виокремлення елементів такого юрисдикційного механізму, на нашу думку, слід зупинитися на дослідженні таких категорій, як «юрисдикція» та «механізм», тобто визначити поняття «юрисдикційний механізм» загалом та щодо застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, зокрема.

У цьому контексті слід вказати, що поняття «юрисдикція» походить від латинського *jurisdictio* – судочинство, від *jus (juris)* – право і *dico* – говорити, проголошувати, та визначається, як:

1) повноваження давати правову оцінку фактам, розв'язувати правові питання;

2) встановлена законом сукупність повноважень відповідних органів державної влади, органів місцевого самоврядування розглядати та вирішувати правові спори;

3) територіальні межі компетенційної сфери діяльності певних органів державної влади, органів місцевого самоврядування [155, с.490].

Таким чином, поняття «юрисдикція» тісно пов'язана з категорією «компетенція» та подекуди опосередковано або безпосередньо через неї визначається. Щодо категорії «компетенція» слід зазначити, що у науковій юридичній літературі також відсутній одноманітний підхід до її розуміння, з огляду на те, що вказане поняття є словом іншомовного походження (лат. «*competentia*» - відповідальність, узгодженість, від *competere* – взаємно прагнути, відповідати, підходити) та визначається як сукупність встановлених прав та обов'язків, тобто повноважень будь-якого органу або посадової особи, які окреслюють можливості цього органу або посадової особи ухвалювати обов'язкові до виконання рішення, організувати та контролювати їх виконання, вживати у необхідних випадках заходи відповідальності тощо [156, с.196].

У науковому експертному середовищі компетенцію досліджують як елемент правового статусу певного органу [157, с.234; 158, с.116; 159, с.87; 160], а також як сукупність владних повноважень відповідного органу,

визначених законом [159, с.83; 161, с.12]. При цьому, невід'ємним елементом компетенції у науковій юридичній літературі пропонують визначати предмети відання [162, с.22; 163, с.132; 164, с.66; 165, с.196; 166, с. 51], що дає підстави під вказаним поняттям розуміти певну сферу діяльності уповноваженого органу, а також ухвалення рішень [167, с.29-30; 162, с.27].

Вважаємо, що у межах дослідження категорії «юрисдикційний механізм» слід також звернутися до суміжної із поняттям «компетенція» категорії «повноваження», зазначивши, що у науковій спільноті також відсутній єдиний підхід до її розуміння, проте, переважно її пропонують визначати як сукупність прав і обов'язків конкретного органу публічної влади, що визначають його місце в системі органів влади [161, с.12; 168], а також акцентують увагу на її близькості за своїм значенням до категорії «компетенція» [169, с.590], або стверджують, що повноваження є невід'ємним елементом компетенції [170, с.108; 167, с.30-31; 171, с.214].

Стосовно розуміння поняття «механізм», передусім, варто звернути увагу на його полісемантичність. Вказане поняття є словом іншомовного походження, що в перекладі з грецької означає – знаряддя, пристрій, сукупність ланок або деталей, що передає чи перетворює рух [172, с.431]. Крім того, його визначають як внутрішню побудову, систему чого-небудь; стани та процеси у сукупності, з яких складаються певне хімічне, фізичне чи інші явище; пристрій, який передає чи перетворює рух [173]; систему певних ланок та елементів, які приводять їх у дію [174, с.135].

Водночас, попри те, що ця категорія запозичена із механіки, практичну цінність для предмета цього дослідження становить її визначення через поняття «система», під якою пропонують розуміти порядок, зумовлений правильним розташуванням; сукупність частин, пов'язаних спільною функцією; зв'язане ціле; сукупність принципів, покладених в основу; форму, спосіб побудови, організацію чогось [172, с.677].

У контексті цього дослідження у спробі пошуку визначення категорії «юрисдикційний механізм застосування санкції у вигляді стягнення в дохід

держави активів підсанкційних осіб» поняття «система» доцільно розглянути крізь призму категорії «система правосуддя», з огляду на те, що однією із визначальних особливостей цієї санкції є її застосування у позовному порядку.

Першочергово слід вказати, що це поняття не отримало законодавчого визначення, попри те, що унормовано як в Основному законі України, так і в інших нормативно-правових актах. Так, у статті 131 Конституції України зазначено, що у системі правосуддя утворюються відповідні органи та установи [65]. Вказане також відображене у положеннях Закону України «Про Вищу раду правосуддя» [175] та положеннях Указу Президента України «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки» [176].

У науковій юридичній літературі відсутнє одноманітне розуміння поняття «система правосуддя». Так, на думку В. Журавля, терміни «система правосуддя» та «судова система» є синонімами [177, с.39], а на думку М. Череватого, органи та установи, що утворюються у системі правосуддя є елементами судової системи, оскільки від них залежить виконання судами їх функцій [178, с.24]. М. М. Стефанчук характеризує поняття «система правосуддя» як всеохоплюючу правову категорією, до складу якої, на її думку, входить судова система та системи інших, дотичних до судової влади правових інститутів, зокрема: прокуратури, адвокатури, примусового виконання рішень, що функціонально забезпечують її реалізацію. Аргументуючи вказане твердження вчена зазначає, що «...здійснення правосуддя включає у себе необхідність належної організації судової влади, її реалізації судами і забезпечення спеціально уповноваженими органами та установами, які у своїй сукупності і взаємозв'язках становлять систему правосуддя, що включає інституційні, функціональні елементи та організаційні аспекти» [179, с.281].

Слід відзначити, що у науковій юридичній літературі широко напрацьовано теорію механізму правового регулювання, зокрема у таких сферах: реалізації прав людини [180], державної служби України [181],

публічного управління [182], мобілізації [183], охорони праці [184], як вид механізму публічного управління [182] та багатьох інших, водночас не запропоновано одноманітного розуміння цієї категорії. Так, поняття «механізм правового регулювання» визначають: як «...спосіб/метод, який полягає у встановлюванні державою правових норм, які визначають поведінку (дію опосередковану через свідомість і волю) учасників суспільних відносин, надаючи їм відповідні суб'єктивні права й покладаючи на них установлені обов'язки для досягнення цілей урегулювання поведінки суспільних відносин» [185, с.75]; як систему правових засобів, завдяки яким забезпечується стабільність суспільних відносин [186, с.78]; сукупність взаємопов'язаних правових засобів, методів, форм, за допомогою яких регулюються відносини та встановлюється певний правовий порядок [187, с.86; 188, с.55]; як засоби функціонування єдиної системи правового регулювання, метою яких є забезпечення функціонування громадянського суспільства і держави, забезпечення прав, свобод та публічних інтересів [180, с.108; 189, с.339]; як система взаємопов'язаних складових: інструментів, методів, важелів, засобів, які між собою взаємодіють [190, с.166-167; 191, с.49; 181, с.32]; як єдину функціонуючу систему, яка перебуває у взаємозв'язку та взаємодії її елементів, що зумовлює потребу розглядати вказане поняття, першочергово через діяльність, тобто у його динаміці, а не статиці [192, с.80-81]; як послідовний алгоритм взаємодії утворюючих його складових елементів, кожен із яких виконує основні чи факультативні функції, що поєднані єдиною метою [193, с. 127].

На наш погляд, у контексті юрисдикційного механізму застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів санкційних осіб, варто погодитися із думкою О. Пустовіт [181, с. 32] та В. Зіноватного [188, с.55], які поняття «механізм», хоча і у різних правових сферах, визначають як систему взаємообумовлених, взаємопов'язаних та взаємозалежних елементів, які існують та функціонують з єдиною метою. Так само і діяльність суб'єктів реалізації застосування досліджуваної санкції важко уявити без здійснення

ними відповідних повноважень, а також без визначених законодавством підстав та порядку її застосування у їх взаємозв'язку та взаємозалежності.

З урахуванням вищевикладеного, пропонуємо під поняттям «юрисдикційний механізм» розуміти законодавчо унормовану функціонуючу систему, складові елементи якої визначають уповноважених суб'єктів, наділених спеціальною компетенцією ухвалювати юридично значимі рішення у процесі вирішення спорів про право, а також послідовний процес реалізації цієї компетенції, що зумовлює динамічну взаємодію елементів у визначений процедурно-процесуальний спосіб.

У розвиток такого бачення під поняттям «юрисдикційний механізм застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб» пропонуємо розуміти законодавчо унормовану функціонуючу систему, складові елементи якої визначають уповноважених суб'єктів, наділених спеціальною компетенцією ухвалювати юридично значимі рішення щодо стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, а також послідовний процес реалізації цієї компетенції, що зумовлює динамічну взаємодію елементів у визначений процедурно-процесуальний спосіб.

Правовий аналіз законодавства у сфері стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб дає можливість виокремити такі елементи досліджуваного механізму: суб'єкти, наділені спеціальною компетенцією ухвалювати юридично значимі рішення стосовно стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб; суб'єкти (підсанкційні особи) та об'єкти (активи), до яких може бути застосована досліджувана санкція; особливості процедурно-процесуального способу взаємодії вказаних елементів (підстави та умови застосування вказаної санкції, стандарти доказування).

Підсумовуючи, вважаємо, що юрисдикційний механізм застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб є невід'ємною складовою загального юрисдикційного механізму застосування санкцій, який, з моменту його запровадження, покликаний вирішувати нові правові виклики, які постали перед Україною. Вказаний механізм має свої

складові елементи, які у своїй взаємодії та динаміці забезпечують реалізацію правового інституту стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб. Напрацювання надійного та ефективного механізму сприятиме покращенню функціонування правового інституту стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, зменшить ризики обходу санкцій та дозволить невідкладно та ефективно реагувати на наявні і потенційні загрози національним інтересам і національній безпеці України.

Проведене у цій частині дослідження зумовлює потребу встановлення достатності концептуального обґрунтування уповноваження відповідних суб'єктів на реалізацію ними повноважень щодо застосування вказаної санкції, їхнього правового статусу, суб'єктів та об'єктів, до яких може бути застосована досліджувана санкція, а також підстав та умов її застосування, особливостей процесу доказування, як невід'ємних елементів досліджуваного юрисдикційного механізму.

2.2. Суб'єкти застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб

Правовий інститут стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб є досить новим для української правової системи, а також у сфері наукових розвідок. З огляду на це у експертному середовищі мають місце спроби наукового обґрунтування правової природи такого заходу через певну екстраполяцію на нього ознак вже сформованих, до певної міри, правових інститутів, одним із яких є правовий інститут визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, яке відбувається за правилами цивільного судочинства у ВАКС. У цій категорії справ суб'єктами ініціювання стягнення таких доходів законодавчо уповноважено прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або прокурорів Офісу Генерального прокурора [194]. Водночас у справах про стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб законодавством таким суб'єктом визначено Мін'юст, який наділено правовим статусом центрального органу

виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави таких активів. Так, відповідно до положень чинного законодавства України після виявлення активів у підсанкційних осіб саме Мін'юст звертається із позовною заявою про застосування вказаної санкції до ВАКС. У цьому контексті виникає питання про концептуальне обґрунтування вибору саме Мін'юсту як уповноваженого суб'єкта на здійснення реалізації державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб. Жодним чином не піддаючи сумніву високий рівень професійності фахівців системи Мін'юсту, все ж слід брати до уваги значний обсяг завдань цього органу виконавчої влади, які, як слушно зауважується у науковій юридичній літературі, потребують відповідного упорядкування та чіткого розмежування з функціями, забезпечення належного відображення в його повноваженнях, а також недопущення переобтяження нетиповими завданнями й функціями [195, с. 75]. Ба більше, актуальні сучасні виклики зумовлюють потребу у зміцненні існуючих механізмів захисту національних інтересів, безпеки, суверенітету та територіальної цілісності держави, що зумовлює потребу у додатковому дослідженні правового статусу суб'єктів, уповноважених на участь у відносинах, пов'язаних із застосуванням санкцій, зокрема стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб.

У цьому контексті слід вказати, що головною функцією кожної держави є формування та подальша реалізація державної політики, метою якої є соціальний, економічний розвиток держави, суспільства та людини. Задля забезпечення стабільності соціально-економічного розвитку держава зобов'язана формувати та реалізувати політику щодо захисту її національної безпеки та оборони, національних інтересів у всіх сферах життєдіяльності. З цією метою ухвалено Стратегію національної безпеки України, яку законодавчо охарактеризовано, як документ, який окреслює актуальні загрози національній безпеці України та визначає відповідні цілі, завдання, механізми захисту її національних інтересів, що є основою для планування і реалізації державної політики у сфері національної безпеки (п. 19 ч.1 ст.1 ЗУ «Про

національну безпеку») [196]. Метою цієї Стратегії є: довгострокове планування щодо актуальних загроз національній безпеці та національним інтересам України із урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов; визначення пріоритетних національних інтересів та забезпечення національної безпеки, цілей та основних напрямів державної політики у цій сфері; окреслення напряму та завдань реформування й розвитку сектору безпеки і оборони; визначення ресурсів, необхідних для реалізації цієї Стратегії [197]. У цьому контексті слід також вказати, що Стратегія визначає такі пріоритети національних інтересів України та забезпечення національної безпеки:

- відстоювання незалежності і державного суверенітету;
- відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України;
- суспільний розвиток, насамперед розвиток людського капіталу;
- захист прав, свобод і законних інтересів громадян України;
- європейська і євроатлантична інтеграція.

Слід також зауважити, що у науковій юридичній літературі слушно акцентується увага на факторі навколишнього геополітичного середовища, яке є невід'ємним елементом, що впливає на безпеку кожної держави, а повномасштабне вторгнення в Україну змінило геополітичну ситуацію Української держави у Європі та у світі в цілому, зумовило потребу у забезпеченні високого рівня національної та глобальної безпеки [198, с.179, 184]. У розвиток цієї думки також зауважується про формування небезпечної тенденції перегляду національних кордонів поза межами норм міжнародного права, оскільки застосування сили і погрози нею знову застосовуються на практиці у міжнародних відносинах. Таким яскравим прикладом є вторгнення РФ на територію України, яка своїми діями порушила норми міжнародного права та міжнародної безпеки, а також єдність демократичного світу. Враховуючи вплив таких загроз на життєво важливі інтереси країни, слушно зазначається про потребу перегляду стратегічних пріоритетів політики національної безпеки та шляхів їх удосконалення [199, с.6-7].

З огляду на вказане, Українська держава в умовах актуального сьогодення потребує напрацювання концепцій удосконалення діючих механізмів захисту національної безпеки та оборони України, у тому числі у сфері державної санкційної політики. Водночас дослідження відносин у сфері застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб та правового статусу суб'єктів, уповноважених на участь у цьому процесі, не лише в умовах дії правового режиму воєнного стану, а й поза ним, має важливе значення для цілей забезпечення ефективності актуальної санкційної політики держави та її перспективного розвитку.

У цьому контексті законодавчо закріплена послідовність процесу застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб дає можливість виокремити таких уповноважених суб'єктів у цій сфері:

- 1) РНБО, що уповноважена ухвалювати рішення про застосування до фізичної чи юридичної особи санкції у вигляді блокування активів;
- 2) Президент України, який уповноважений своїм указом вводити в дію вказане рішення РНБО;
- 3) Мін'юст, як центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, що уповноважений, за результатами отриманої інформації від органів державної влади та органів місцевого самоврядування та у разі виявлення активів підсанкційних осіб, за наявності підстав та умов для застосування цієї санкції, звертатися із відповідним позовом до суду;
- 4) ВАКС, який за результатами судового розгляду вказаної позовної заяви ухвалює рішення про задоволення позовних вимог повністю або частково щодо застосування вказаної санкції, або про відмову у задоволенні такого позову (ч. 7 ст. 283⁻¹ КАСУ).

Таким чином, до суб'єктів застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, законодавцем віднесено: РНБО,

Президента України, Мін'юст, ВАКС, що зумовлює потребу висвітлення їхнього правового статусу крізь призму участі у цьому процесі.

У цьому контексті слід зазначити, що особливу роль у системі забезпечення національної безпеки і оборони України, в тому числі щодо застосування санкцій, відіграє РНБО, яка, згідно з положеннями ч. 1 ст.107 Конституції України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України. Цей орган наділений повноваженнями щодо визначення стратегічних національних інтересів України, концептуальних підходів та напрямів забезпечення національної безпеки і оборони у політичній, економічній, соціальній, воєнній, науково-технологічній, екологічній, інформаційній та інших сферах. Рішення РНБО про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), після введення їх в дію Указом Президента України набувають ознак державно-владного характеру. Обов'язковою передумовою застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб є застосування до особи такого виду санкції, як блокування активів.

Варто вказати, що відповідно до положень статті 5 ЗУ «Про санкції» ініціатором пропозицій щодо застосування, скасування та внесення змін до санкцій можуть бути лише п'ять суб'єктів: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України, Служба безпеки України, на підставі подань яких РНБО ухвалює рішення про застосування санкцій виключно за наявності доказів вчинення особою дій, які є підставою для їх запровадження [1]. У цьому контексті слід вказати, що у науковій юридичній літературі зазначається також про доцільність розширення суб'єктів ініціювання таких пропозицій, доповнивши цей перелік Генеральним прокурором [113, с.122].

Водночас РНБО не відноситься до жодної з гілок державної влади, а її правовий статус зумовлює дискусії у науковій юридичній літературі. Так, А. Бабич стверджує, що РНБО як суб'єкт владних повноважень, що відіграє

важливу роль у системі державного управління національної безпеки України, повинен бути наділений статусом юридичної особи як самостійний орган державної влади [200, с. 14]. Таку позицію підтримує А. Дашковська, зазначаючи, що РНБО є стратегічним важливим органом щодо формування державної політики у сфері національної безпеки і оборони, обсяг його повноважень у цій сфері виходить за межі консультативно-дорадчого органу, що зумовлює потребу у перегляді його адміністративно-правового статусу [201, с.42-43]. Водночас О. Салазький зазначає, що Рішення РНБО про застосування санкцій є такими, що прийняті не у спосіб, визначений законом, що є порушенням частини 2 статті 19 Конституції України, ба більше, на його думку, такі повноваження РНБО взагалі суперечать нормам статті 124 Конституції України, оскільки свідчать про делегування РНБО функцій суду [202, с.157]. У науково експертному середовищі пропонується також законодавчо закріпити повноваження щодо застосування санкцій за Кабінетом Міністрів України [203, с.169], з чим складно погодитися. На наш погляд, РНБО є повноважним органом у сфері прийняття управлінських рішень з питань національної безпеки і оборони, а його рішення про застосування санкцій, після введення їх в дію Указом Президента України, набувають ознак державно-владного характеру.

У цьому контексті варто зауважити, що Президент України не наділений повноваженнями щодо зміни виду санкцій та строків їх дії, які зазначені у рішенні РНБО, але виключно він легалізує їхнє застосування шляхом введення в дію. З цього приводу А. Бабич зазначає, що рішення РНБО за своїм змістом можна розглядати як пропозиції Президенту України щодо обмеження чи припинення правовідносин, що несуть реальну чи потенційну загрозу державним інтересам, а Указ Президента України, яким він вводить рішення в дію є актом, що за свою правову природою є одним із видів управлінського рішення у сфері національної безпеки [60, с.35-36].

З огляду на вказане, можна дійти висновку, що законодавець наділив Президента України, як суб'єкта забезпечення національної безпеки і оборони

країни, такими виключними повноваження у сфері національної безпеки і оборони, одночасно закріпивши його персональну відповідальність за прийняття рішень у вказаній сфері.

Наступним етапом у процесі стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб є вжиття заходів щодо виявлення та розшуку активів фізичних та юридичних осіб, зазначених у рішеннях РНБО, якими до них застосовано санкцію у вигляді блокування активів (після введення такого рішення в дію Указом Президента України). На вжиття вказаних заходів законодавцем уповноважено Мін'юст, який відповідно наділений статусом центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб. Здійснюючи правовий аналіз законодавства до таких заходів можна віднести, зокрема, залучення для виявлення та розшуку таких активів інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які повинні сприяти виявленню та розшуку активів у межах прав та можливостей, наданих їм законодавством, яким унормовано статус і організацію їхньої діяльності. Отримавши інформацію щодо виявлення активів у підсанкційних осіб, Мін'юст перевіряє наявність законодавчо закріплених підстав для звернення із позовною заявою до ВАКС про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів таких осіб.

Водночас, враховуючи значний обсяг завдань та повноважень Мін'юсту у процесі стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, виникає питання об'єктивної спроможності цього органу у ефективному забезпеченні застосування такого виду санкції. Так, правовий статус Мін'юсту закріплений у Положенні, яке затверджено Постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМУ), відповідно до якого Мін'юст є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується КМУ [204]. Запровадження законодавцем у травні 2022 року правового інституту стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб стало підставою для прийняття Постанови КМУ про внесення змін до Положення про Мін'юст,

якими на цей орган покладено завдання забезпечення реалізації державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції [205].

Слід зауважити, що відповідно до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади» міністерство, як один із видів центральних органів виконавчої влади в Україні, покликано забезпечувати формування та реалізацію державної політики в одній чи декількох визначених КМУ сферах суспільного та державного життя. До основних завдань міністерства, як органу, що забезпечує формування та реалізує державну політику в одній чи декількох сферах, законодавцем віднесено такі: забезпечення нормативно-правового регулювання; визначення пріоритетних напрямів розвитку; інформування та надання роз'яснень щодо здійснення державної політики; узагальнення практики застосування законодавства, розроблення пропозицій щодо його вдосконалення та внесення в установленому порядку проектів законодавчих актів, актів Президента України, КМУ на розгляд Президентіві України та КМУ; забезпечення здійснення соціального діалогу на галузевому рівні; здійснення інших завдань, визначених законами України (ст. 7) [206].

У цьому контексті слід вказати про законопроектні напрацювання, за якими пропонувалося визначити суб'єктом реалізації досліджуваної санкції Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) [207]. Проте, така пропозиція не віднайшла експертної підтримки. Зокрема, у висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на відповідний законопроект зазначалося, що наділення такими повноваженнями НАЗК не узгоджується з положеннями Закону України «Про запобігання корупції» та його спеціальною компетенцією [208]. Таким чином, статусом центрального органу виконавчої, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб було наділено Мін'юст.

Правовий статус Мін'юсту у науковій юридичній літературі досліджувався переважно крізь призму забезпечення формування та реалізації

державної правової політики, державної політики у сфері державної реєстрації, організації роботи нотаріату, надання безоплатної правничої допомоги, експертного забезпечення правосуддя, примусового виконання рішень, а також окремих аспектів його повноважень, що було предметом дослідження таких науковців як: О. Предместіков [195], О. Марченко [209], Н. Железняк [210], Р. Будецький [211], О. Чудний [212], В. Желінський [213], Х. Кобацька [214] та багатьох інших. Водночас повноваження Мін'юсту у сфері санкційної політики, зокрема як суб'єкта стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, як і інших уповноважених суб'єктів у сфері застосування цієї санкції, не отримали всебічної доктринальної розвідки, з огляду на новизну цього правового інституту.

Водночас у науковому експертному середовищі відмічається різноманітність об'єктів державного управління, що належать до сфери Мін'юсту, що дає привід вченим дійти висновків про те, що Мін'юст, на відміну від інших міністерств, наділений повноваженнями, що мають не лише галузеву, а й спеціальну – функціональну та надгалузеву компетенцію, а також стверджується про його центральне місце в системі органів юстиції та належність, поряд з міністерствами закордонних справ, оборони, внутрішніх справ, фінансів до, так званої, «...постійно діючої “базової” групи міністерств»[210, с.8].

В розвиток цієї думки Мін'юст також характеризують як «класичне» міністерство, тобто таке, без якого практично неможливою є діяльність демократичної держави у правовій сфері і забезпеченні верховенства права, водночас акцентуючи увагу на наявності тенденції до значного зростання його повноважень, що призводить до складнощів з їхньою реалізацією в повному обсязі та у контролі за їхнім виконанням [211, с.30, 33]. У цьому контексті варто також погодитися із застерегами щодо постійних оновлень завдань Мін'юсту, а також про дещо непослідовну його інституалізацію, яка призводить до того, що його завдання і функції залишаються недостатньо чітко сформульованими й нормативно-визначеними, що може виявляти їхню

неузгодженість з його статусом і призначенням та його реальними повноваженнями [195, с.71].

Попри значний обсяг завдань, покладених на Мін'юст, у науковій юридичній літературі його головним комплексним завданням визначають забезпечення формування та реалізації державної правової політики, що покладає на нього провідну роль у становленні та розвитку національної правової системи, удосконаленні нормотворчої практики органів публічної влади, а також дає йому можливість брати безпосередню участь у визначенні змісту державної правової політики та сприяти її корегуванню з урахуванням реальних потреб і практики у цій сфері [195, с. 73]. Цілком поділяючи таке бачення, вважаємо за можливе дійти певного проміжного висновку про те, що основним завданням Мін'юсту, передусім, є забезпечення реалізації державної правової політики у сфері правозастосовної та правотворчої діяльності, а не санкційної політики.

Досліджуючи правовий статус Мін'юсту крізь призму покладеного завдання щодо реалізації санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, на наш погляд, слід першочергово виходити із мети застосування вказаної санкції, якою є захист національних інтересів та безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України, протидія терористичній діяльності, а також запобігання порушенню, відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів громадян України, суспільства та держави. З цього приводу у науковій юридичній літературі зазначається про необхідність створення ефективних правових механізмів функціонування суб'єктів сектору безпеки і оборони в умовах особливих правових режимів, визначальним елементом якого має стати системна, логічна та узгоджена нормативно-правова база у сфері національної (державної) безпеки [215, с. 49-50], що заслуговує на підтримку. У розвиток цієї думки вчені зауважують про контрверсійний характер законодавчої регламентації застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб в аспекті формування складників юрисдикційного концепту такого стягнення, що, на

їхню думку, зумовлює потребу у визначенні законодавчих перспектив розвитку цього правового інституту, однією із яких виокремлюють розробку питання щодо перспективної можливості уповноваження прокурорів (зокрема Офісу Генерального прокурора) представляти інтереси держави у справах про стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, що можуть бути визначені одним із виключних випадків такого представництва, обумовленим актуальною потребою, та з урахуванням закріплених у законодавстві вимог щодо спеціальної процедури добору та підвищення кваліфікації прокурора як одного із основних функціонерів-правників системи правосуддя в Україні [216, с.161-162].

Одним із етапів на шляху створення ефективного юрисдикційного механізму застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб з метою збереження цілісності Української держави, забезпечення її відновлення та подальшого сталого розвитку на засадах демократії, верховенства права, на нашу думку, має стати формування концептуально обґрунтованої системи суб'єктів у сфері реалізації державної санкційної політики. Необхідність у формуванні такої системи суб'єктів у цій сфері обумовлена пошуками шляхів вирішення низки проблемних аспектів, сформованих актуальною практикою застосування санкцій відповідно до однойменного Закону України, серед яких дослідники виокремлюють:

1) відсутність чітких критеріїв і неоднозначність щодо підстав застосування санкцій, які створюють ризик політизації цього процесу та можуть призвести до недоречного використання санкційних механізмів;

2) недостатня юридична визначеність термінів, що ускладнює їхню інтерпретацію і може порушувати права суб'єктів, щодо яких застосовуються санкції;

3) недостатня прозорість процедур застосування санкцій і відсутність ефективних механізмів юридичного захисту, що порушує принцип верховенства права і права на справедливий процес;

4) необґрунтоване застосування обмежень, які не мають чіткої юридичної бази, що може призводити до порушення прав суб'єктів і скасування рішень у судовому порядку [217, с.190].

Цілком поділяємо такі застереги, оскільки під час застосування санкцій, в тому числі у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, подекуди використовуються оціночні судження щодо фактів та обставин, що можуть вказувати на загрозу національній безпеці та обороні країни, які важко належним чином обґрунтувати у рішенні про застосування санкції. Означені обставини зумовлюють обґрунтовані сумніви щодо правомірності такої процедури. У цьому контексті слід зауважити, що судова практика [218] свідчить, зокрема, про те, що у рішенні РНБО про застосування санкцій може бути не зазначено визначених законодавцем підстав для їхнього застосування, що стає підставою для оскарження в подальшому Указу Президента України про введення в дію рішення РНБО про застосування санкції, оскільки рішення РНБО та її пропозиції про застосування санкцій, які надаються Президенту України, не можуть бути оскаржені, адже РНБО є лише координаційним органом, тому оскарженню підлягають Укази Президента України про введення в дію такого рішення РНБО. З цього приводу у науковій юридичній літературі зазначається про те, що структура та повноваження цього органу свідчить про політичний характер відповідальності РНБО за стан справ у дорученій сфері та необхідність вдосконалення її адміністративно-правового статусу [60, с. 67].

За таких обставин, на наше бачення, прийняття усіх рішень РНБО про застосування, зміну та скасування санкцій повинен передувати висновок спеціального уповноваженого органу щодо підставності та доцільності застосування конкретного виду санкції із обґрунтуванням підстав та строку її застосування. Такими повноваженнями доцільно наділити спеціально уповноважений державний орган у сфері державної санкційної політики, який буде зобов'язаний опрацьовувати інформацію, надану суб'єктами ініціювання застосування санкцій, перевіряти її та надавати висновок, як невід'ємний

складник матеріалів справи, що розглядається РНБО при ухваленні рішення про застосування санкцій.

У цьому контексті варто погодитися із твердженням Д. Новікова про проблему відсутності моніторингу РНБО за виконанням її рішень іншими державними органами, оскільки наразі законодавчо не визначено, хто і як повинен звітувати і контролювати ці процеси, фіксувати та повідомляти про порушення санкцій особами, які були внесені у санкційні списки [113, с.110]. Крім того, заслуговує на підтримку думка автора про необхідність розробки відповідної методики та наділення такими повноваженнями відповідний державний орган, який координуватиме санкційну політику [113, с.127].

З огляду на те, що виключно прерогативою держави в особі уповноважених державних органів є формування державної санкційної політики та юридичного механізму її реалізації, важливою гарантією досягнення мети ефективного функціонування цього механізму є створення спеціалізованих суб'єктів у цій сфері, головною місією яких, передусім, буде ефективна реалізація державної санкційної політики, як складника Стратегії національної безпеки України [219].

Одним із перспективних напрямів вдосконалення механізму державної санкційної політики, на нашу думку, вбачається запровадження дієвого інструменту захисту національної безпеки і оборони шляхом створення Служби санкційної політики України як центрального органу виконавчої влади із спеціальним статусом, створення якого в цілому буде відповідати легітимній меті застосування санкцій: швидке і оперативне реагування держави щодо забезпечення миру і безпеки країни, захисту національних інтересів, збереження цілісності держави та її громадян. На нашу думку, такий правовий статус Служби санкційної політики України має бути закріплений в окремому профільному законі. Спеціальний статус такої Служби обумовлюється її завданнями та повноваженнями. На наше бачення варто унормувати підпорядкування очільника цієї Служби Президентові України та підконтрольність Верховній Раді України.

Вважаємо за доцільне у структурі цієї Служби передбачити такі підрозділи:

1) з перевірки інформації щодо підстав застосування санкції (здійснюватиме перевірку отриманої інформації від уповноважених суб'єктів стосовно пропозицій щодо застосування санкцій до осіб (фізичних чи юридичних) та підстав застосування до них санкцій, надання висновку щодо обґрунтованості застосування санкцій, підстав, видів та строку їхнього застосування і подальшу передачу матеріалів на засідання РНБО для ухвалення рішень про застосування санкцій);

2) з виявлення та розшуку активів (здійснюватиме направлення запитів до державних органів та співпрацю з ними щодо отримання інформації про наявність активів підсанкційних осіб та їх пов'язаність із іншими активами, надання висновку щодо оцінки наявних активів);

3) з питань міжнародної співпраці (здійснюватиме міжнародну співпрацю щодо виявлення активів підсанкційних осіб, які знаходяться закордоном, належне повідомлення осіб про застосування санкцій до них, повідомлення про звернення до суду із позовною заявою);

4) з питань судової роботи (участь у розгляді справ щодо оскарження застосування санкцій, звернення до суду із позовною заявою про застосування санкції, передбаченої п.1⁻¹ ч.1 ст.4 ЗУ «Про санкції»);

5) з питань контролю за виконанням судових рішень (здійснення контролю за реалізацією стягнутих активів);

6) з питань аналітично-статистичного та документального забезпечення (ведення Єдиного державного реєстру санкцій).

На наш погляд, така внутрішня побудова структури Служби санкційної політики України сприятиме належному та ефективному виконанню покладених на неї завдань щодо реалізації державної санкційної політики.

Принагідно зауважимо, що однією із законопроектних ініціатив пропонувалось створення Бюро з питань санкційної політики РНБО зі статусом робочого органу, підпорядкованого РНБО, який мав здійснювати

супровід її діяльності у питаннях санкційної політики України, зокрема, шляхом реалізації повноважень щодо ведення Єдиного реєстру санкцій, підготовки та надання висновків та звітів на засідання РНБО, здійснення моніторингу у цій сфері [37], однак свого розвитку ця законопроектна ініціатива не віднайшла. Попри це, у розвиток ідеї створення спеціалізованого органу з питань державної санкційної політики з урахуванням функціональних особливостей статусу нещодавно створених органів з назвою «бюро», таких як Національне антикорупційне бюро, Державне бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки, які є важливими складниками системи органів правопорядку, вважаємо більш виправданим використати найменування «служба» для спеціалізованого державного органу з питань державної санкційної політики, виходячи із етимології вказаного поняття під яким розуміють «обов'язок, визначений посадою» [221, с. 377], а також поняття «служити», яке вживається, зокрема, як запевнення у відданості, вірності [221, с. 379], що видається цілком виправданим у розрізі здійснення захисту національної безпеки, оборони держави та суспільства, оскільки формування ефективних механізмів захисту національної безпеки і оборони є однією із гарантій збереження суверенітету та територіальної цілісності держави, забезпечення її могутності.

У цьому контексті Г. Ситник влучно стверджує про те, що могутність кожної держави залежить від таких складників:

- 1) базового (первинного), який включає територіально-географічний і демографічний параметри, та залежить від коефіцієнта науково-технічного прогресу кожної держави, що в подальшому буде змінювати середовище існування людини та її можливості впливу на потенційну могутність держави;
- 2) динамічного (вторинного), який включає воєнний, воєнно-економічний, економічний, фінансовий параметри, та залежить безпосередньо від політичної активності керівництва держави [222, с.36-37].

Зі свого боку А. Качинський та Д. Молоченко зазначають, що важливим інструментом аналізу, прогнозування і стратегічного планування щодо

належного забезпечення національної безпеки є індикатор могутності держави, під яким розуміють оцінку, яка має напрям змін [223, с. 25].

Практичне втілення такої пропозиції потребуватиме релевантних змін до законодавства України щодо створення Служби санкційної політики та визначення її компетенції, у тому числі наділення її правом звернення із позовною заявою про застосування досліджуваної санкції до уповноваженого суду, що дозволить виключити із Положення про Міністерство юстиції України завдання щодо реалізації державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів осіб, щодо яких застосовано санкції, та зосередити його зусилля на більш ефективному формуванні та реалізації державної правової політики.

2.3. Суб'єкти та об'єкти, до яких може бути застосована санкція у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб

Одним із елементів юрисдикційного механізму застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб є суб'єкти, до яких може бути застосована вказана санкція – підсанкційні особи (фізичні чи юридичні) та об'єкти – активи підсанкційних осіб.

Варто зазначити, що у положеннях ЗУ «Про санкції» законодавцем унормовано вичерпний перелік осіб, до яких може бути застосована ця санкція, а суд під час розгляду цієї категорії справ повинен перевірити належність відповідача (підсанкційної особи) до суб'єктів, визначених цим Законом. Так, положеннями частини 2 статті 1 ЗУ «Про санкції» визначено суб'єктів, до яких вони можуть бути застосовані, серед яких: іноземна держава; іноземна юридична особа; юридична особа, яка знаходиться під контролем іноземної юридичної особи чи фізичної особи-нерезидента; іноземець; особа без громадянства; суб'єкти, які здійснюють терористичну діяльність. Ба більше, у 2024 році до переліку суб'єктів, до яких може бути застосована санкція у вигляді позбавлення державних нагород, віднесено будь-яких нагороджених осіб [1]. Однак, внесення таких змін зумовлює

дискусію щодо підставності застосування санкцій до громадян України, з огляду на те, що, виходячи із вказаних положень, санкції можуть бути застосовувані до них лише як до суб'єктів (фізичних осіб), які здійснюють терористичну діяльність, незалежно від їхнього громадянства.

Крім того, згідно з Рішенням РНБО, введеним в дію Указом Президента України №694/2022 [224], застосовано санкції до низки осіб, із вказівкою на приналежність їх до громадянства України, а згідно з Рішенням РНБО, введеним в дію Указом Президента України №698/2024 [225] санкції застосовано до низки осіб із вказівкою про їхню приналежність до громадянства України та країни-агресора. З урахуванням положень частини 2 статті 1 ЗУ «Про санкції» санкції можуть застосовуватися до фізичних осіб-нерезидентів, осіб без громадянства, іноземців та суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність, що породжує питання визначеності правового статусу суб'єкта, до якого застосовано такі санкції, в аспекті належності до громадянства.

Таким чином, ЗУ «Про санкції» унормовує можливість застосування санкцій до фізичних осіб, незалежно від їхнього громадянства, але за умови здійснення ними терористичної діяльності. Водночас згідно з положеннями Закону України «Про боротьбу з тероризмом» особи, винні в терористичній діяльності, притягаються до кримінальної відповідальності в порядку, передбаченому законом [226]. Правовий аналіз судової практики дає підстави стверджувати, що ВАКС поступово формує практику щодо застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб до суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність [18; 227; 228; 229; 230; 231]. У зв'язку з цим, виникає потреба у встановленні особливостей провадження з розгляду цієї категорії справ із таким спеціальним суб'єктом, зокрема: щодо встановлення факту здійснення особою терористичної діяльності; наявності вироку суду про притягнення підсанкційної особи до кримінальної відповідальності за здійснення терористичної діяльності; можливості застосування судом цієї санкції до громадян України. З огляду на те, що у

чинному законодавстві не унормовано вказаних питань, вважаємо за доцільне розмежовувати ці правові інститути у кримінальному та адміністративному процесах під час судового розгляду вказаної категорії справ.

У цьому контексті, передусім слід вказати, що в українському законодавстві вперше поняття та відповідальність за тероризм з'явилися у 2001 році одночасно із прийняттям КК України [232], яким передбачено кримінальну відповідальність за вчинення терористичного акту (стаття 258). Після подій 11 вересня 2001 року Радою Безпеки ООН прийнято Резолюцію № 1373 від 28 вересня 2001 року щодо спільної боротьби проти тероризму у всіх його проявах і формах [233].

За результатами досягнутих домовленостей на Варшавській Конференції у 2001 році щодо спільної боротьби проти тероризму КМУ ухвалено постанову «Про затвердження Програми реалізації положень Варшавської конференції щодо спільної боротьби проти тероризму» [234], в якій одним із напрямів удосконалення законодавства було визначено боротьбу з тероризмом з метою приведення його у відповідність з міжнародними нормами права, документами ЄС і Ради Безпеки ООН. Як наслідок, у березні 2003 року законодавцем було ухвалено Закон України «Про боротьбу з тероризмом», в якому унормовано поняття «терористична діяльність» як діяльність, що охоплює: планування, організацію, підготовку та реалізацію терористичних актів; підбурювання до вчинення терористичних актів, насильства над фізичними особами або організаціями, знищення матеріальних об'єктів у терористичних цілях; організацію незаконних збройних формувань, злочинних угруповань (злочинних організацій), організованих злочинних груп для вчинення терористичних актів, в тому числі участь у таких актах; вербування, озброєння, підготовку та використання терористів; пропаганду і поширення ідеології тероризму [226]. У 2006 році законодавцем ухвалено закон, яким ратифіковано Конвенцію Ради Європи про запобігання тероризму [235], та внесено релевантні зміни до КК України шляхом доповнення низкою релевантних статей 258⁻¹ – 258⁻⁴ щодо терористичної діяльності [236].

Початок повномасштабного вторгнення рф на територію України зумовив ухвалення законодавцем низки законів [237; 238], якими доповнено складники поняття «терористична діяльність»: пропаганда російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії рф, як держави-терориста проти України; перетинання державного кордону України із терористичною метою.

Таким чином, з огляду на те, що сучасний тероризм представляє собою особливу небезпеку, оскільки загрожує міжнародному правопорядку та міждержавним відносинам [239, с. 25], правовий інститут тероризму у законодавстві України з'явився задовго до запровадження державної санкційної політики в цілому та санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, зокрема, та є інкримінованим діянням.

На наш погляд, розуміння вказаного поняття слід розмежовувати для цілей кримінальної юстиції та у сфері державної санкційної політики, зокрема під час застосування судом санкцій у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, оскільки на момент ухвалення Закону, яким запроваджено вказану санкцію, поняття «терористична діяльність» уже було законодавчо унормовано, а основною метою ухвалення ЗУ «Про санкції» було забезпечення створення механізму невідкладного та ефективного реагування на наявні та потенційні загрози національним інтересам та національній безпеці України, їхнє негайне припинення.

Враховуючи вищевикладене, видається доцільним надання більшої правової визначеності інституту застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб до суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність, з метою уникнення потенційних дискусій щодо порушення принципу презумпції невинуватості під час застосування судом вказаної санкції за відсутності відповідного обвинувального вироку.

У цьому контексті слід зауважити, що у науковому експертному середовищі акцентується увага на тому, що застосування цього виду санкції до громадян України можливе лише у тому випадку, якщо вони здійснюють

терористичну діяльність, а в інших випадках такі дії держави можуть стати предметом оскаржень у суді, виходячи із положень Конституції України щодо невинуватості особи у вчиненні злочину, доки її вина не буде встановлена обвинувальним вироком суду [240, с.35-36], а також зауважується на тому, що загроза національній безпеці може походити від осіб, незалежно від їхнього громадянства [194, с.23]. При цьому, застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб не перешкоджає можливості притягнення особи до кримінальної чи іншої, передбаченої законом відповідальності, та аж ніяк не відміняє обов'язок держави щодо здійснення досудового розслідування у кримінальних провадженнях, притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки, у тому числі за терористичну діяльність, за наявності достатніх для цього підстав.

Таким чином, вважаємо за доцільне внесення релевантних змін до частини 2 статті 1 ЗУ «Про санкції», виклавши її у такій редакції: «Санкції можуть застосовуватися з боку України по відношенню до іноземної держави, іноземної юридичної особи, юридичної особи, яка знаходиться під контролем іноземної юридичної особи, інших юридичних та фізичних осіб, дії яких спрямовані на порушення інтересів національної безпеки держави з метою досягнення цілей державної санкційної політики» [241].

У науковій юридичній літературі виникає також низка дискусійних питань стосовно об'єктів, до яких може бути застосована санкція у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб. Так, О. Кологойда зауважує на проблемному аспекті відсутності у ЗУ «Про санкції» та Рішенні РНБО посилення на необхідний обсяг активів, які підлягають конфіскації, а також на переліку заблокованих активів, що підлягають стягненню, що стає предметом дискреційних повноважень Мін'юсту. На думку вченої, слід диференційовано підходити до визначення конкретного переліку активів, залежно від кількості підстав застосування санкцій у кожній справі [242, с.41].

У розвиток цього дискурсу слід зауважити, що положеннями ЗУ «Про санкції» унормовано об'єкти, до яких може бути застосовано досліджувану санкцію, зокрема:

- активи, що належать підсанкційній особі (фізичній чи юридичній);
- активи, щодо яких підсанкційна особа може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ними. Вказане свідчить, що в дохід держави можуть бути стягнуті активи, які перебувають у власності підсанкційних осіб, або належать третім особам. У цьому контексті йдеться про пряме та опосередковане володіння активами, а вказаний концепт визнано прийнятним під час дії правового режиму воєнного стану.

З огляду на вказане, видається необхідним напрацювання одноманітного розуміння поняття «можливість вчиняти дії, тотожні праву розпорядження активами», які можуть бути стягнуті, оскільки у національному законодавстві відсутнє унормування цього питання. Для досягнення вказаної мети необхідно здійснити аналіз законодавства у цій сфері, позаяк саме його положення є визначальними під час ухвалення судом рішень при розгляді справ про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб. Водночас з моменту судового розгляду цих справ актуалізувалася проблема встановлення ролі третіх осіб, адже саме цих осіб може бути позбавлено права власності.

У цьому контексті передусім слід дослідити такі поняття як «активи» та «активи, пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його фінансуванням». Так, положеннями статті 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» унормовано такі поняття: «активи» як кошти, у тому числі електронні гроші, інше майно, майнові та немайнові права; «активи, пов'язані з тероризмом та його фінансуванням, розповсюдженням зброї масового знищення та його

фінансуванням» як всі активи, що прямо (а щодо права власності на корпоративні права - також опосередковано (через інших осіб) перебувають у власності, в тому числі у спільній власності, або передаються на користь осіб, включених до переліку осіб, пов'язаних з провадженням терористичної діяльності або стосовно яких застосовано міжнародні санкції (далі - перелік осіб), осіб, які здійснюють фінансові операції від імені або за дорученням осіб, включених до переліку осіб, та осіб, якими прямо або опосередковано володіють або кінцевими бенефіціарними власниками яких є особи, включені до переліку осіб, а також активи, отримані від таких активів [243]. У цьому контексті варто вказати, що поняття «активи» також унормовано у положеннях статті 14 Податкового кодексу України [244], статті 1 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність України» [245] та Національного положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [246]. За результатами правового аналізу вказаних норм законодавства можна виснувати про те, що у ньому подекуди має місце ототожнення таких понять як «активи» та «майно», попри це, поняття «активи» за своїм змістом є більш широким та включає у себе зміст поняття «майно», яке визначене статтею 190 ЦК України як окрему річ, сукупність речей, майнових прав і обов'язків, проте ним не обмежується.

На нашу думку, з метою удосконалення законодавства у сфері державної санкційної політики, у положеннях ЗУ «Про санкції» слід унормувати поняття «активи» як матеріальні та нематеріальні об'єкти, зокрема, але не виключно: майно та майнові права; кошти, як у національній так і іноземній валюті, та які розміщені на відповідних рахунках в українських та іноземних банках; будь-які грошові внески; права грошової вимоги, включаючи кошти, що позичені третім особам за договором позики; монети, електронні гроші, банківські метали та пам'ятні банкноти; товари, в тому числі земельні ділянки, їх частки (паї); цінні папери та деривативи; корпоративні права або не боргові цінні папери, емітента яких визнано банкрутом або припинено як юридичну особу

у зв'язку з ліквідацією; гудвіл; право орендаря використовувати базовий актив протягом строку оренди тощо.

Одним із важливих елементів, який повинен бути встановлений судом під час розгляду цієї категорії справ, є підтвердження факту здійснення контролю підсанкційною особою над вказаними у позовній заяві активами. У розвиток цієї думки слід звернутися до положень Закону України «Про захист економічної конкуренції», яким унормовано поняття «контроль» як вирішальний вплив однієї або декількох пов'язаних юридичних та/або фізичних осіб на господарську діяльність суб'єкта господарювання чи його частини, який здійснюється безпосередньо або через інших осіб, зокрема завдяки: праву володіння чи користування усіма активами або їх значною частиною; праву, яке надає вирішальний вплив на формування складу, результати голосування, рішення органів управління суб'єкта господарювання; укладенню договорів, контрактів, які дають можливість встановлювати умови господарської діяльності, давати обов'язкові до виконання вказівки чи виконувати функції органу управління суб'єкта господарювання; заміщенню посади керівника, заступника керівника спостережної ради, правління, іншого наглядового чи виконавчого органу суб'єкта господарювання особою, яка вже обіймає одну чи кілька із зазначених посад у інших суб'єктах господарювання; обійманню більше половини посад членів спостережної ради, правління, інших наглядових чи виконавчих органів суб'єкта господарювання особами, які вже обіймають одну чи кілька із зазначених посад в іншому суб'єкті господарювання [247]. Таким чином, під поняттям «контроль» у досліджуваній категорії справ пропонуємо розуміти вчинення відповідачем (підсанкційною особою) впливу на діяльність суб'єктів господарювання особисто чи опосередковано (шляхом надання вказівок третім особам, які мають право ухвалювати відповідні рішення) з метою уникнення застосування до них цієї санкції і подальшого збереження контролю над конкретними активами.

У контексті опосередкованого контролю активами підсанкційною особою під час судового розгляду справ про застосування вказаної санкція також є важливим встановити зміст категорії «пов'язані особи», до яких у положеннях Закону України «Про захист економічної конкуренції» віднесено юридичних та/або фізичних осіб, які спільно чи узгоджено ведуть господарську діяльність, зокрема, спільно чи узгоджено здійснюють вплив на господарську діяльність суб'єкта господарювання. Зокрема, пов'язаними фізичними особами вважаються ті, які є подружжям, батьками та дітьми, братами та (або) сестрами [247], оскільки такі особи будуть діяти в інтересах підсанкційних осіб з метою уникнення застосування до них санкцій та стягнення вказаних активів. З цього приводу О. Щербанюк вказує на необхідність законодавчого врегулювання захисту права власності непідсанкційних співвласників під час застосування санкцій у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб [248, с. 468].

У контексті дослідження цього елементу юрисдикційного механізму застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб також потребують з'ясування поняття «кінцевий бенефіціарний власник», «істотна участь» та «ланцюг володіння корпоративними правами юридичної особи».

Так, положеннями ЗУ «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» унормовано поняття «кінцевий бенефіціарний власник» та «істотна участь». Зокрема, кінцевого бенефіціарного власника визначено як будь-яку фізичну особу, яка здійснює вирішальний вплив/контроль на діяльність клієнта та/або фізичну особу, від імені якої здійснюється фінансова операція. Кінцевим бенефіціарним власником для юридичних осіб є будь-яка фізична особа, яка здійснює вирішальний вплив на діяльність юридичної особи (зокрема через ланцюг контролю/володіння). «Істотна участь» визначається як пряме або опосередковане володіння однією особою самотійно чи

спільно з іншими особами часткою у розмірі 10 і більше відсотків статутного капіталу або прав голосу в юридичній особі або незалежна від формального володіння можливість значного впливу на керівництво чи діяльність юридичної особи [243].

Поняття «ланцюг володіння корпоративними правами юридичної особи» унормоване у Законі України «Про банки і банківську діяльність» та визначено як інформацію про склад ключових учасників юридичної особи, яка включає інформацію про ключових учасників першого і кожного наступного рівня володіння корпоративними правами юридичної особи [249].

Правовий аналіз положень вказаного законодавства дає підстави дійти висновку, що кінцевим бенефіціарним власником активів у досліджувальній категорії справ завжди є фізична особа, яка здійснює вирішальний вплив щодо активів, що можуть бути в подальшому стягнуті в дохід держави, а така спроможність може виникати у особи, з огляду на право власності на корпоративні права, пов'язаності з іншими особами. Водночас у контексті корпоративних прав можливість вчиняти дії, тотожні за змістом праву розпорядження, нерозривно пов'язана із визначенням кінцевого бенефіціарного власника (формального чи неформального) юридичних осіб.

Варто зауважити, що судова практика у категорії справ державних службовців, які виконують свої функціональні обов'язки не на користь держави та суспільства, а на власне незаконне збагачення, засвідчує, що ними застосовуються різні способи приховування своїх набутих статків, найпоширенішими серед яких є їхнє оформлення на близьких або підконтрольних осіб чи на фіктивні юридичні особи. Підсанкційні особи в подібний спосіб намагаються приховати свої активи, якими володіють прямо чи опосередковано [18; 145; 147]. Така ж позиція викладена у Рішенні ЄСПЛ у справі «Гогітідзе та інші проти Грузії», у якому суд зазначив, що можуть існувати європейські та універсальні правові стандарти, що можуть заохочувати до конфіскації майна, що пов'язане із серйозними кримінальними

злочинами, зокрема такими, як корупція, відмивання коштів, обіг наркотичних засобів тощо, без попереднього кримінального обвинувачення у цих злочинах; самі заходи щодо конфіскації майна можуть застосовуватись не лише безпосередньо до майна, яке було отримане незаконним шляхом, а й майна, доходів та інших непрямих прибутків, які були отримані шляхом конвертування або перетворення цінностей, отриманих злочинним шляхом, або змішані з іншим майном, джерело походження якого, можливо, є законним. Заходи з конфіскації можуть бути застосовані не тільки до осіб, які безпосередньо обвинувачуються у злочинах, а й до будь-яких інших третіх осіб, які мають право володіння майном без необхідної добросовісності з метою приховування їхньої злочинної ролі у накопиченні цінностей, які є предметом розгляду справи. На основі цих міжнародно визнаних стандартів для боротьби з серйозними злочинами, які тягнуть за собою безпідставне збагачення, Комітет експертів Ради Європи з оцінки заходів боротьби з відмивання грошей і фінансування тероризму (MONEYVAL), Група держав проти корупції (GRECO) та Антикорупційна мережа ОЕСР для країн з перехідною економікою зазначили, що конфіскація у третіх осіб також повинна бути можливою [250].

У контексті предмету цього дослідження важливим також є одноманітне розуміння поняття «можливість вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження активами», з огляду на відсутність його законодавчого унормування, що зумовлює потребу здійснення аналізу норм законодавства України у цій сфері, адже воно є обов'язковим елементом, який повинен встановити суд у цій категорії справ. Варто погодитися з В. Михайленко, яка, досліджуючи в процедурі визнання активів необґрунтованими правову природу дій, тотожних за змістом здійсненню права розпорядження, зазначає, що вказані дії повинні тлумачитися ширше передбаченої статтею 316 ЦК України складової права власності. Водночас можливість суб'єкта декларування прямо чи опосередковано вчиняти щодо активів дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження, охоплює значне коло факторів, які,

як окремо, так і в сукупності з іншими, можуть свідчити про здатність особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, вчиняти щодо активу дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження, якщо ця особа здійснює усвідомлений вольовий акт. Авторка також акцентує увагу на вольовий елемент, який визначає динаміку відносин особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, з активом, необґрунтованість якого презюмується, хоча цей актив формально належить іншій особі, що має враховуватися судом під час судового розгляду цієї категорії справ [251, с. 157]. Із вказаною думкою варто погодитися, а зазначені аргументи, на наше бачення, є виправданими і під час судового розгляду справ про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб.

З урахуванням вищевикладеного, з метою удосконалення законодавства у сфері державної санкційної політики вважаємо за доцільне внесення доповнень до ЗУ «Про санкції» шляхом унормування в ньому таких понять:

1) «активи» - матеріальні та нематеріальні об'єкти, зокрема: майно та майнові права; кошти, як у національній так і іноземній валюті, та які розміщені на відповідних рахунках в українських та іноземних банках; будь-які грошові внески; права грошової вимоги, включаючи кошти, що позичені третім особам за договором позики; монети, електронні гроші, банківські метали та пам'ятні банкноти; товари, в тому числі земельні ділянки, їх частки (паї); цінні папери та деривативи; корпоративні права або неборгові цінні папери, емітента яких визнано банкрутом або припинено як юридичну особу у зв'язку з ліквідацією; гудвіл; право орендаря використовувати базовий актив протягом строку оренди тощо;

2) «можливість вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження активами» - можливість вчинення прямих чи опосередкованих (через надання вказівок третім особам, які мають право приймати такі рішення) дій, які дають спроможність особі вирішувати юридичну та фактичну долю цих активів, в тому числі шляхом їхнього відчуження пов'язаними або

іншими особами, прийняття щодо них прямих чи непрямих управлінських та розпорядчих рішень, визначення пріоритетних сфер розвитку, визначення контрагентів, використання прибутку та/або отримання доходів від цих активів з метою уникнення застосування санкції та подальшого збереження контролю над конкретними активами [252].

2.4. Судова юрисдикція щодо застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб

Правовий інститут застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб має суттєве значення для цілей забезпечення ефективності актуальної санкційної політики держави та її подальшого перспективного розвитку. Вказаний інститут законодавцем віднесено до публічно-правових спорів, які вирішуються у порядку адміністративного судочинства. З огляду на те, що правовий інститут стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб є досить новим для українського законодавства, а також у сфері наукових досліджень, в експертному середовищі мають місце спроби концептуального обґрунтування доцільності віднесення цієї категорії справ до юрисдикції ВАКС релевантним законодавчим рішенням, попри вже сформовану та функціонуючу систему адміністративних судів України, а також унормування правового інституту оскарження Указів Президента України, якими введено в дію рішення РНБО про застосування санкцій, у сфері юрисдикції Верховного Суду у складі колегії Касаційного адміністративного суду (далі – КАС ВС), що здійснює судовий розгляд цієї категорії справ у порядку адміністративного судочинства.

У жодному разі не піддаючи сумніву високий рівень професійності суддів ВАКС, що підтверджується, серед іншого, позитивною динамікою Індексу сприйняття корупції в Україні, який свідчить про зростання рівня протидії корупції за останні роки, що здебільшого пояснюється створенням і діяльністю системи антикорупційних органів, включаючи ВАКС [253],

водночас виникає питання щодо концептуального обґрунтування законодавчого вибору саме ВАКС, як єдиного уповноваженого суду на застосування вказаної санкції, з урахуванням першочергової мети та завдань його створення.

З огляду на вказане, існує потреба у проведенні окремого дослідження юрисдикції суду щодо застосування досліджуваної санкції. У науковому експертному середовищі правова природа та проблемні аспекти судової юрисдикції досліджувались багатьма вченими, зокрема: О. Хотинською-Нор [254], М. Стефанчук [64], О. Снідевичем [255], К. Легких [256], Е. Катаєвою [257], О. Саленко [258], Н. Петренко [259], К. Торгашовою [260], Т. Подорожною, А. Худик [261], О. Свидою [262], О. Пономарьовою [263], дослідженню правового статусу Вищого антикорупційного суду присвячені роботи: І. Антипової [264], Я. Никитюка [265], І. Хайдарової [266], Р. Шестопалова [267] та багатьох інших. Проте повноваження ВАКС у сфері державної санкційної політики, зокрема як суб'єкта застосування цієї санкції, не отримали достатньої наукової уваги, з огляду на новизну досліджуваного інституту.

Першочергово слід нагадати, що положеннями ч.2 ст.124 Конституції України унормовано, що юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи [65], водночас ніхто не може бути позбавлений права на розгляд його справи в суді, до юрисдикції якого вона віднесена процесуальним законом (ч.1 ст.8) [268].

У науковій юридичній літературі немає одноманітного підходу до розуміння поняття «юрисдикція». Так, під вказаним поняттям пропонують розуміти правоздатність вирішувати правовий спір, оцінювати правові дії особи чи іншого суб'єкта права, застосовувати до них юридичні санкції [260, с. 45-47]. Також його пропонують визначати у широкому значенні як діяльність уповноваженого органу в межах його компетенції у визначених законом межах, а у вузькому значенні - як діяльність лише органів судової

системи щодо здійснення судочинства [259, с.29]. У цьому контексті слід вказати, що у законодавстві України відсутнє чітке унормування вказаного поняття, ба більше, правовий аналіз законодавства дає підстави стверджувати про ототожнення вказаного поняття із поняттям «підсудність». Так, у Цивільному процесуальному кодексі України [269], Господарському процесуальному кодексі України [270], КАСУ [21], у Законі України «Про Вищий антикорупційний суд» [271] визначено юрисдикцію та підсудність, як тотожні поняття, що зумовлює дискусії у науковій юридичній літературі.

У цьому контексті слушно зазначає О. Хотинська-Нор про, так званий, критерій «суд, встановлений законом», який передбачає дві складові: організаційну - організація судової системи повинна регулюватися законами у їхньому буквальному значенні та юрисдикційну - суд повинен діяти у спосіб та відповідно до повноважень, передбачених законом, у межах своєї компетенції [254, с. 22]. Слід також погодитися із думкою Е. Катаєвої, яка вказує, що для практики застосування правових норм має важливе значення правильне визначення поняття «юрисдикція» [257, с. 45, 47], а також К. Торгашовою з приводу того, що неправильне розмежування юрисдикції може призвести до порушення прав людини [260, с.322]. Питання розмежування юрисдикції є також предметом практики міжнародних судових установ [272; 273].

На нашу думку, пошук належної юрисдикції щодо застосування досліджуваної санкції слід здійснювати крізь призму правової природи судової юрисдикції, оскільки розгляд цієї категорії справ законодавцем унормовано у порядку адміністративного судочинства як різновид публічно-правового спору, віднесеного до юрисдикції ВАКС.

Щодо розуміння юрисдикції у контексті правосуддя О. Щерблюк пропонує визначати її як компетенцію, якою наділені виключно суди щодо розгляду справ [274, с.92]. М. Смокович визначає судову юрисдикцію як властивості справи, що дозволяють конкретному суду взяти її до свого провадження та право суду розглядати цю справу [275, с.39]. О. Кібенко та В.

Уркевич визначають судову юрисдикцію як інститут права щодо розмежування не лише компетенції різних ланок судової системи, а й різних видів судочинства (адміністративного, господарського, цивільного, кримінального), а критеріями її розмежування є визначені законом умови, при яких конкретна справа підлягає розгляду за правилами одного чи іншого виду судочинства (предмет спору, його характер, суб'єктний склад цих правовідносин), а також пряма вказівка у законі щодо виду судочинства, у якому повинна розглядатися справа [276].

Водночас у науково-експертному середовищі виникають дискусії щодо покладення законодавцем завдання застосування вказаної санкції на ВАКС, передусім, з огляду на його спеціалізацію, яка втілена у назві цього суду: здійснення правосуддя з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень, розгляд справ про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення у дохід держави, що жодним чином не пов'язані з реалізацією та метою застосування санкцій [64, с. 192-193]. Таке бачення окреслює проблему відсутності предметного обґрунтування віднесення цієї категорії справ до юрисдикції ВАКС. Крім того, у законодавстві України унормовано, що оскарження Указів Президента України, якими введено в дію рішення РНБО про застосування санкцій, здійснюється у порядку адміністративного судочинства, а така категорія справ розглядається КАС ВС, що викликає аргументований сумнів щодо обґрунтованості віднесення до юрисдикції ВАКС справ щодо застосування досліджуваної санкції, з огляду на те, що КАС ВС уже спеціалізується на санкціях, а судова практика формується у цій категорії справ з 2014 року.

Ба більше, у висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України на законопроектні ініціативи стосовно підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб [277; 278], зауважувалося на тому, що покладення такого завдання на ВАКС буде виходити за межі повноважень, визначених його статусним законом, що зумовлює обґрунтований сумнів щодо доцільності таких ініціатив, з огляду на

те, що ВАКС створювався для розгляду кримінальних проваджень щодо правопорушень, які містять корупційну складову. Водночас санкції застосовуються з метою захисту національних інтересів, національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України, протидії терористичній діяльності, а також запобігання порушенню, відновлення порушених прав, свобод та законних інтересів громадян України, суспільства та держави, тобто їхнє застосування не пов'язане із вчиненням особою корупційного або пов'язаного з ним правопорушення.

На противагу такому твердженню науковці зазначають, що ВАКС уповноважено на розгляд категорії справ про стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб з огляду на те, що він з 2021 року формує судову практику щодо вирішення справ про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави (цивільна конфіскація), які є схожими зі справами щодо застосування досліджуваної санкції за процедурами судового розгляду, хоча й у межах різних юрисдикцій [279, с.229].

З огляду на те, що спір про застосування вказаної санкції опосередкований винятковою формою державного втручання, пов'язаного з можливим обмеженням конституційних прав, яке є необхідним, та має на меті виключно захист національних інтересів, національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України, є публічно-правовим спором за участю суб'єкта владних повноважень, виникає питання щодо підстав віднесення вказаного спору до юрисдикції ВАКС, а не КАС ВС, як суду, уповноваженого розглядати публічно-правові спори, попри те, що вказані суди були створені у результаті одного із етапів реформування системи судоустрою [268]. З огляду на вказане, вважаємо, що розробку концепту належної судової юрисдикції щодо розгляду справ вказаної категорії слід здійснювати крізь призму розмежування юрисдикції ВАКС та КАС ВС.

У науковій юридичній літературі слушно зазначають, що ВАКС є національним судом, а не особливим чи надзвичайним судом, хоча й наділений власною предметною компетенцією [261, с.50-52], а також

характеризують його як заключну ланку у системі новостворених антикорупційних органів, яка забезпечує невідворотність покарання для корупціонерів [280]. У Спільному висновку AMICUS CURIAE щодо конституційності ЗУ «Про Вищий антикорупційний суд» серед переваг створення ВАКС, як спеціалізованого антикорупційного суду виділяють: ефективність, добросовісність, компетентність [281, с.6]. Таким чином, ВАКС створено як елемент системи запобігання та боротьби з корупцією, що вбачається з його першочергової мети створення - здійснення правосуддя у корупційних кримінальних правопорушеннях, які визначені в примітці статті 45 КК України, та задля забезпечення швидкого та ефективного розгляду цих справ. Крім цього, попри те, що правовий інститут визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави законодавцем віднесено до юрисдикції ВАКС та унормовано розгляд цієї категорії справ у порядку цивільного судочинства, вважаємо, що за своєю правовою природою цей правовий інститут є близьким до протидії та боротьби з корупцією, а отже не суперечить першочерговій меті створення ВАКС, на противагу від правового інституту застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, оскільки останній реалізується у сфері санкційної політики держави.

Слід також вказати, що важливим етапом вказаної судової реформи було не лише створення та формування ВАКС, а й Верховного Суду, як найвищого судового органу, у складі: Великої Палати, Касаційного адміністративного суду, Касаційного господарського суду, Касаційного кримінального суду та Касаційного цивільного суду. В експертному середовищі зазначалося, що створення вказаних судів відповідає позитивному досвіду європейських країн та висловлювались сподівання на швидкий та оперативний розгляд спорів, віднесених до їхньої юрисдикції, висококваліфікованими суддями відповідної спеціалізації [282]. Серед передумов запровадження системи адміністративних судів в Україні виокремлюють низький рівень довіри населення до судів та недостатню кількість професійних суддів, які

здійснюють правосуддя у сфері адміністративної юрисдикції [283, с.100], а забезпечення належного функціонування системи адміністративних судів характеризується як таке, що свідчить про вдалу реалізацію процесів, націлених на євроінтеграцію в національному законодавстві, з урахуванням європейських норм і стандартів [284, с.50-52].

У науковій юридичній літературі зазначається, що до вказаної судової реформи ВС у класичному розумінні завжди асоціювався виключно з касацією [263, с.95], з огляду на те, що він переглядав судові рішення, як суд касаційної інстанції. Проте, після ухвалення ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року, законодавцем унормовано, що ВС здійснює правосуддя у порядку, встановленому процесуальним законом, також як суд першої або апеляційної інстанції, у визначених процесуальним законом випадках.

З огляду на вищевказане, КАС ВС є структурним підрозділом ВС та може діяти як суд першої інстанції. Крім цього, законодавцем унормовано створення обов'язкових окремих палат у складі КАС ВС для розгляду справ щодо: податків, зборів та інших обов'язкових платежів; захисту соціальних прав; виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян. Слід зауважити, що у структурі ВС окреме та важливе місце займає Велика Палата, яка є досить новим інститутом у судовій системі, постійно діючим колегіальним органом, одним із завдань якого є вирішення справ, як суду апеляційної інстанції у справах розглянутих ВС, як судом першої інстанції [285, с.8].

Варто зауважити, що ВС у своїх щорічних звітах зазначає відомості щодо розглянутих особливо важливих справ, як судом першої інстанції, позаяк вони мають суттєвий вплив на стабільність конституційного ладу, до яких зокрема відносять позовні заяви про оскарження актів, дій чи бездіяльності Президента України, Верховної Ради України, Вищої ради правосуддя, про дострокове припинення повноважень народного депутата України, з огляду на те, що розгляд таких справ здійснюється найбільш досвідченими суддями адміністративної юрисдикції КАС у складі ВС [286, с.5]. За результатами

проведеного порівняння категорій справ, підсудних КАС ВС, з певною вірогідністю можна стверджувати, що категорія справ про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб також належить до особливо важливих, з огляду на мету її застосування - захист національної безпеки та оборони, національних інтересів України та суспільства.

У цьому контексті слід зауважити, що, у жодному разі не піддаючи сумніву професійність та незалежність суддів ВАКС, слід все ж таки констатувати несформованість практики щодо оцінки загрози національній безпеці та обороні, національним інтересам та суспільству, що зумовлює можливість певних ризиків під час ухвалення рішень у цій категорії справ. Так, за результатами судового розгляду справи № 991/6606/22 ВАКС відмовлено у задоволенні позовної заяви в частині застосування санкції та стягнення в дохід держави 100% товариства, яким опосередковано володіє підсанкційна особа [147]. В обґрунтування ухвалення такого рішення суд вказав відсутність пов'язаності чи опосередкованого володіння підсанкційною особою таким активом. Така позиція не віднайшла підтримки у всьому складу судової колегії у цій справі[287]. В подальшому, за результатами апеляційного розгляду, вказане рішення скасовано, та ухвалено нове, яким позовну заяву у цій частині задоволено та вказаний актив стягнуто в дохід держави [288].

Ще одним із важливих складників доцільності перегляду судової юрисдикції у цій категорії справ є навантаження ВАКС та КАС ВС, яке варто дослідити крізь призму аналізу їх роботи, враховуючи кількісний склад суддів. У цьому контексті слід вказати, що на момент написання цього дисертаційного дослідження на посаді судді перебуває: у КАС ВС – 28 [289]; у ВАКС – 27 [290]. Щодо їхнього навантаження слід зазначити, що у провадженні КАС ВС у 2022 році перебувало на розгляді 483 адміністративні справи [291, с.14-15], у 2023 році - 598 справ [292, с.15-17], у 2024 році – 417 справ [293]. Водночас у провадженні ВАКС у 2022 році перебувало на розгляді 5833 клопотання у рамках кримінальних проваджень, 268 кримінальних проваджень, 2 справи за

позовами про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, 9 справ про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб [294]; у 2023 році – 9141 клопотання у рамках кримінальних проваджень, 344 кримінальних проваджень, 7 справ за позовами про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, 31 справа про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб [295], у 2024 році – 11300 клопотань у рамках кримінальних проваджень, 375 кримінальних проваджень, 16 справ за позовами про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, 27 справ про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб [296]. Крім того, КАС ВС розглядає справи виключно у порядку адміністративного судочинства, водночас ВАКС розглядає справи в порядку різних видів судочинства – кримінальне, цивільне, адміністративне, які у свою чергу мають різні стандарти доказування, що, на нашу думку, до певної міри, розмиває його основну спеціалізацію, задля реалізації якої він створювався.

У науковому експертному середовищі слушно зазначається, що передумовою зростання довіри громадянського суспільства до суддів та забезпечення інституційної стабільності органів правосуддя є досягнення високого рівня професійної підготовки суддів [297, с.50], а однією із визначальних ознак справедливого судового розгляду цілком виправдано виокремлюють безсторонність суду [298, с.95-96], досягнення якої, на наше бачення, можливе за наслідками досягнення відповідного рівня суддівської професійної підготовки.

У розвиток цієї думки варто погодитися із тим, що одним із шляхів забезпечення судів компетентними суддями є також судова спеціалізація, запровадження якої посилює ефективність правосуддя та підвищує довіру до судів, оскільки судді-спеціалісти здатні більш ефективно розглядати справи та враховувати усі їхні закономірності розгляду та юридичні проблеми [299, с.152, 170].

Щодо переваг спеціалізації судів у науковій спільноті вказується на тому, що вона зумовлена застосуванням спеціальних знань у конкретній галузі правосуддя, що дає можливість більш детально і професійно розглядати відповідну категорію справ, а також допомагає розвантажити судову систему [300, с.25-27]. Крім того, її характеризують як додаткову гарантію здійснення справедливого правосуддя, оскільки суддя є більш компетентним у певних сферах, а розгляд таких справ відбувається оперативно, що зумовлює збільшення довіри населення до судової влади та покращує авторитет суддів [301, с.18-19]. Запровадження спеціалізації у судах пропонують також визначати фактором їх оптимального функціонування [302, с.39], а її перевагою є професіоналізм та досвідченість суддів [303, с.79]. У цьому контексті слід також погодитися із твердженнями про те, що справи у спеціалізованих судах є складнішими та потребують більш поглиблених знань [261, с.45], водночас правосуддя стає більш професійним, ефективним та оперативним коли реалізується принцип спеціалізації у побудові судової системи держави [304, с.76]. Слушно також зазначає Л. Москвич з приводу того, що спеціалізація може розглядатися, як один із індикаторів визначення рівня ефективності судової системи в межах такого критерію, як оптимальність судового устрою [305, с.406]. На думку С. Прилуцького, принцип спеціалізації в організації й діяльності судових органів передусім спрямований на оптимізацію роботи судової системи, покращення її ефективності [306, с.275], що заслуговує на підтримку.

Вищевказане також знаходить своє підтвердження у висновку Консультативної ради європейських суддів щодо спеціалізації суддів, у якому зазначається, що саме спеціалізація судів може стати запорукою належного рівня знань, досвіду у відповідній галузі юриспруденції, враховуючи постійні зміни до законодавства, як міжнародного так і національного, зміни у судовій практиці, а також складність суддям володіти усіма сферами права. Серед переваг спеціалізації у цьому документі виділено такі: спеціальні знання у кожній сфері права, які покращать якість рішень; сприяння оперативності

якісного розгляду справи; спеціалізований суддя стає більш компетентним під час розгляду справ у конкретних сферах діяльності, що підвищує авторитет професійності суддів та судів [307].

З огляду на те, що категорія справ про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб зумовлена складністю та специфікою, що в свою чергу вимагає більш поглиблених знань, на нашу думку, її розгляд має здійснюватися спеціалізованим судом відповідної юрисдикції. Враховуючи те, що КАС ВС уже розглядає категорію справ щодо оскарження рішень про застосування санкцій, як суд першої інстанції, а застосування цієї санкції є одним із засобів захисту національної безпеки та оборони України, видається доцільним розгляд вказаної категорії справ віднести до юрисдикції КАС ВС, як суду першої інстанції. З метою забезпечення права на справедливий суд у цій категорії справ, вважаємо за доцільне створення окремої палати з розгляду справ про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб у Касаційному адміністративному суді у складі Верховного Суду.

Створення окремої палати з розгляду застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб у КАС ВС відповідатиме конституційній засадам побудови судоустрою в Україні, зокрема за спеціалізацією, а розгляд вказаних справ компетентними суддями забезпечуватиме своєчасний, ефективний судовий розгляд та сприятиме збільшенню довіри суспільства до судів. Адже довіра до судової влади є важливим елементом легітимізації судового рішення про застосування цієї санкції, метою застосування якої є захист державної безпеки, національної безпеки України та національних інтересів України у розумінні Закону України «Про національну безпеку України» [196].

З урахуванням конституційного принципу забезпечення апеляційного оскарження рішення суду, вважаємо, що судом апеляційної інстанції повинна бути визначена Велика Палата Верховного Суду, яка буде гарантом якості та належного здійснення правосуддя при перегляді судових рішень у цій

категорії справ, забезпечуючи при цьому дотримання принципу інстанційності.

Підсумовуючи слід підкреслити, що правовий режим воєнного стану в Україні вимагає формування ефективних та надійних правових механізмів захисту національних інтересів та безпеки, суверенітету та територіальної цілісності України. Одним із кроків на цьому шляху є запровадження правового інституту санкцій, зокрема у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, застосування якої є виключною прерогативою суду. Вказана категорія справ належить до винятково важливих, з огляду на мету її застосування, що водночас вимагає розважливого та аргументованого підходу до вибору належного суду, до юрисдикції якого буде віднесено її розгляд.

Враховуючи вищевикладене та з огляду на те, що саме через визначення юрисдикційності кожної справи забезпечується дотримання принципу правової визначеності, а також з метою практичного втілення визначеного нами концепту належного суду у категорії справ про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, вважаємо за доцільне внесення таких релевантних законодавчих змін:

1) виключити із статті 3 ЗУ «Про Вищий антикорупційний суд» завдання: «здійснення правосуддя у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1⁻¹ частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», у порядку адміністративного судочинства»;

2) доповнити частину 4 статті 22 КАСУ положеннями: «щодо застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб за адміністративним позовом про застосування санкції, передбаченої п. 1⁻¹ ч. 1 ст. 4 Закону України «Про санкції»;

3) доповнити частину 5 статті 37 ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» пунктом «4) застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб»;

4) унормувати у частині 2 статті 5-1 Закону України «Про санкції» положення щодо звернення центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, до Верховного Суду з адміністративним позовом про застосування до відповідної фізичної або юридичної особи санкції, передбаченої п. 1-1 ч. 1 ст. 4 цього Закону, у порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства України»;

5) привести у відповідність із запропонованими вище змінами статтю 283-1 КАСУ «Особливості провадження у справах про застосування санкцій» [308].

Практичне втілення окресленого концепту потребуватиме також релевантних законодавчих змін щодо створення Палати з розгляду справ про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб у КАС ВС, що перспективно сприятиме більш ефективному напрацюванню судової практики у вказаній категорії справ.

2.5. Особливості провадження у категорії справ щодо застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб

З огляду на те, що санкція у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб є винятковим заходом, має свої особливості, може бути застосована у період дії правового режиму воєнного стану, її метою є захист національної безпеки і оборони України та суспільства, видається доцільним встановлення спеціальних умов та підстав для її застосування. У цьому контексті, передусім, вважаємо за необхідне здійснити правовий аналіз ухвалених судових рішень у досліджувальній категорії справ задля встановлення проблемних аспектів законодавчої регламентації відносин у цій сфері та напрацювання пропозицій щодо її вдосконалення.

У цьому контексті слід вказати, що крім з'ясування судом можливості застосування вказаної санкції до визначеного кола суб'єктів та об'єктів, до

яких може бути вона застосована, законодавцем унормовано також перевірку судом таких умов:

1) чи позивач звернувся до суду із позовною заявою про застосування санкції під час дії правового режиму воєнного стану;

2) чи рішенням РНБО на відповідача (підсанкційну особу) накладено санкцію у вигляді блокування активів після набрання чинності Закону України [20], яким додано новий вид санкції – стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, тобто після 22 травня 2022 року.

Щодо першої умови застосування санкції слід зауважити, що здійснення перевірки судом факту дії правового режиму воєнного стану не зумовлює складнощів, оскільки Указ Президента України «Про введення воєнного стану» та Указ «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» розміщується на сайті офіційного інтернет-представництва Президента України та на сайті офіційного порталу Верховної Ради України. Крім цього, такі акти повинні долучатися до позовної заяви. Щодо другої умови (встановлення факту накладення санкції рішенням РНБО у вигляді блокування активів на відповідача, яке було прийняте після 22 травня 2022 року) слід зауважити, що Мін'юстом як позивачем у позовній заяві про застосування вказаної санкції повинно бути зазначено номер такого рішення РНБО, дату його прийняття та порядковий номер у рішенні, під яким вказується відповідач (підсанкційна особа), як доказ можливості застосування до нього досліджуваної санкції. Вказану інформацію суд також безперешкодно може перевірити на офіційному сайті РНБО та Президента України.

Слід зазначити, що майже усі рішення ВАКС, якими застосовано вказану санкцію, ухвалені щодо громадян рф. Водночас обмін поштовими відправленнями не здійснюється із країною-агресором, тому залишається надзвичайно важливим питання щодо належного повідомлення ВАКС учасників провадження про дату та час судового розгляду, оскільки належне повідомлення є одним з найголовніших аспектів забезпечення права на

справедливий суд, що гарантується Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (далі- Конвенція) (ст.6) [309].

З аналізу рішень ЄСПЛ можна дійти висновку про сформовану правову позицію стосовно того, що громадяни мають право отримувати належне повідомлення про судові рішення, особливо у випадках, коли апеляційну скаргу має бути подано у чітко встановлений строк. Вказана позиція зазначена у Рішенні ЄСПЛ у справі «Кушнір проти України» [310]. У іншій справі ЄСПЛ «Shandrov v. Russia» зазначив, що повістку заявникові було направлено лише за 8 днів до судового засідання, що було недостатнім для підготовки до участі у справі, особистої присутності у судовому засіданні, оскільки заявник та адвокат проживали далеко від місцезнаходження суду [311].

Крім того, неналежне повідомлення, неповідомлення будь-кого з учасників справи про дату, час і місце судового засідання може стати в подальшому підставою для скасування рішення суду в цілому, оскільки буде порушенням вимог ст. 6 Конвенції. Така позиція викладена у Постанові Верховного Суду (далі – ВС) із посиланням на рішення ЄСПЛ у справі «Надточій проти України» (п.24) та «Гурепка проти України № 2» (п.23), у якій наголошується на принципі рівності сторін, як одному із елементів концепції справедливого судочинства, тому кожна сторона повинна мати можливість відстоювати власну позицію у справі та в умовах, які не ставлять її в суттєво менш сприятливе становище в порівнянні з опонентом [312]. Слід також враховувати правової позиції ВС з приводу того, що оприлюднення судових рішень в Єдиному державному реєстрі судових рішень (далі – ЄДРСР) не скасовує обов'язок суду вчасно направляти копії судових рішень учасникам справи та здійснювати належне повідомлення.

Крім того, судовою практикою напрацьовані орієнтири щодо визнання такого повідомлення належним, зокрема, коли є підтвердження учасника (електронна пошта, факс, телефон) про отримання такого повідомлення. Вказаний текст такого повідомлення роздруковується, а телефонне підтвердження записується працівником апарату суду та приєднується до

матеріалів справи [313]. У іншій справі суд зазначає, що також відправлення рекомендованого листа буде вважатися належним повідомленням, оскільки отримання зазначеного листа адресатом перебуває поза межами контролю суду [314].

У розвиток такої ідеї варто погодитися із думкою Т. Лукаш, що право на справедливий судовий розгляд реалізовується через право бути повідомленим вчасно та належним чином про дату і час судового засідання та належне слухання справи [315, с. 183-184]. Слушними також видаються аргументи О. Льошенко про те, що сама сутність поняття «справедливе слухання», закріпленого Конвенцією, полягає в тому, що особа повинна мати час та можливість довести до суду свої заперечення, вимоги, мати змогу ефективно представити свою юридичну позицію на рівних умовах з іншою стороною та за результатами розгляду справи отримати судові рішення [316, с.42-43]. Варто також підтримати позицію М. Гімона з приводу того, що забезпечення права на справедливий суд, а також належна реалізація всіх складників цього права покладається на суд [317, с.69]. Дотримання таких гарантій дасть змогу запобігти порушенню процесуальних прав осіб і в подальшому оскарженню судових рішень з підстави порушення права на справедливий суд. Водночас аналіз судових рішень свідчить про те, що на практиці досить часто особа, яка оскаржує рішення суду, зазначає, що не була належним чином повідомлена судом, хоча до матеріалів справи долучено такі повідомлення.

Попри те, що можливість касаційного оскарження судових рішень у досліджувальній категорії справ не передбачена, однак зберігається потенційна можливість захисту особою свої конвенційних прав в ЄСПЛ у зв'язку із ухваленням релевантних рішень ВАКС про застосування досліджуваної санкції, видається, що однією із таких підстав може стати порушення права на справедливий суд в аспекті неналежного повідомлення. За таких обставин ВАКС повинен вживати усіх можливих заходів щодо належного повідомлення учасників справи, незважаючи на відсутність поштового відправлення кореспонденції до країни-агресора, блокування

сайтів рф та інших будь-яких можливих способів зв'язку з громадянами рф, включаючи направлення на відомі електронні адреси, засоби телефонного зв'язку, через соціальні мережі, а також шляхом оприлюднення інформації на офіційному сайті.

З урахуванням вищевикладеного вважаємо, що одним із можливих способів вирішення вказаної проблеми може стати створення офіційного веб-сайту на базі спеціально уповноваженого органу у сфері державної санкційної політики, а також уповноваженого суду та РНБО (щодо застосування санкцій та виду санкції), на якому будуть розміщуватись відповідні повідомлення щодо застосування досліджуваної санкції [318].

Крім вищезазначених умов суд повинен встановити наявність підстав, унормованих статтею 5⁻¹ ЗУ «Про санкції», що необхідні для ухвалення рішення про можливість застосування вказаної санкції до підсанкційної особи. Правовий аналіз вказаних положень дає можливість дійти висновку, що вказаний перелік підстав не є виключним, водночас законодавцем унормовано 2 основні підстави для застосування вказаної санкції:

- 1) завдання істотної шкоди національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності;
- 2) суттєве сприяння вчиненню дій або ухваленню рішень, зазначених у пункті 1 частини 1 статті 5⁻¹ ЗУ «Про санкції» [1].

З огляду на вказане, вважаємо, що унормування законодавцем окремих підстав для застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб шляхом їхнього виокремлення від підстав для застосування інших видів санкцій, що унормовані статтею 3 ЗУ «Про санкції», дає підстави стверджувати, що законодавцем передбачено загальні підстави застосування усіх санкцій (ст. 3 ЗУ «Про санкції») та спеціальні (ст. 5⁻¹ цього ж Закону) - для застосування досліджуваної санкції.

Серед законодавчо визначених загальних підстав для застосування санкцій, унормовано: дії фізичних, юридичних осіб, держав та інших суб'єктів, які створюють реальні або потенційні загрози національній безпеці,

суверенітету, територіальній цілісності України, які сприяють терористичній діяльності та/або порушують права і свободи людини і громадянина, інтереси суспільства та держави, призводять до окупації території, експропріації чи обмеження права власності, завдання майнових втрат, створення перешкод для сталого економічного розвитку, повноцінного здійснення громадянами України належних їм прав і свобод, окрім цього, підставами для застосування санкцій є резолюції Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки ООН, рішення та регламенти Ради Європейського Союзу, факти порушень Загальної декларації прав людини, Статуту ООН.

Законодавцем також унормовано 22 підстави для застосування судом досліджуваної санкції, зокрема з підстави «завдання істотної шкоди національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності» унормовано 10 способів завдання такої істотної шкоди, а з підстави «суттєвого сприяння вчиненню дій або ухваленню рішень, зазначених у ЗУ «Про санкції» - 12 таких способів [1]. Проте, незважаючи на такий розлогий перелік підстав застосування вказаної санкції, законодавцем не унормовано визначення низки понять, які визначаються підставами для її застосування, що зумовлює експертний дискурс щодо одноманітного розуміння таких категорій як «істотна шкода» та «суттєве сприяння», з огляду на те, що за своєю природою вони є оціночними поняттями, їх складно чітко окреслити, що зумовлює проблеми практичного застосування таких законодавчих положень.

У розвиток цієї думки варто підтримати позицію, сформовану судовою практикою, з приводу визнання суттєвим сприянням країні-агресору, зокрема, оприлюднення звернення ректора московського державного інституту міжнародних відносин міністерства закордонних справ рф у мережі Інтернет, на офіційному сайті навчального закладу, в якому він публічно та свідомо заявив про необхідність військової агресії рф проти України [319]. Аналогічним прикладом є дії митрополита російської православної церкви, який здійснював публікації на своїй сторінці у мережі Інтернет щодо підтримки діяльності країни-агресора по відношенню до України [320], та дії

директора Херсонського обласного художнього музею, який публічно заявляв, що ідентифікує українське місто Херсон, як частину РФ [321]. З огляду на те, що такі особи, зважаючи на їхній соціальний статус, мають значний вплив на формування думок інших людей, їхні дії, з високим рівнем вірогідності, можуть визнаватися суттєвим сприянням країні-агресору, що у кожному конкретному випадку повинно бути встановлено судом.

Варто зазначити, що за результатами аналізу напрацьованої судової практика у цій категорії справ, встановлено що ВАКС у 2022 році ухвалено 5 рішень про застосування вказаної санкції, у 2023 році – 27, у 2024 році – 26. Крізь призму аналізу вказаної судової практики можна констатувати, що одними із найчастіше застосованих судом підстав є:

1) суттєве сприяння вчиненню дій або ухваленню рішень шляхом: інформаційного сприяння вчиненню дій або ухваленню рішень шляхом організації, фінансування та безпосереднього здійснення публічних дій, спрямованих на: глорифікацію осіб, які здійснювали збройну агресію проти України, представників збройних формувань держави-агресора, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих державою-агресором, а також представників окупаційної адміністрації держави-агресора та представників підконтрольних державі-агресору самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України (абз. 4 пп. в п. 2 ч. 1 ст. 5-1) [322] (далі – глорифікація);

2) завдання істотної шкоди національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України шляхом взяття участі в організації (у тому числі плануванні, керівництві та координації, державному фінансуванні та матеріально-технічному забезпеченні) підготовки збройної агресії проти України, а також в організації безпосередньої збройної агресії проти України (пп. г п.1 ч. 1 ст. 5⁻¹) (далі – матеріально-технічне забезпечення діяльності держави-агресора) [18].

З огляду на відсутність одноманітного бачення щодо розуміння зазначених підстав застосування досліджуваної санкції, зважаючи на резонансність та важливість ефективного розгляду судом справ щодо її застосування, вбачається необхідність у законодавчому визначенні низки категорій, що формують розуміння вищезазначених підстав, передувати чому має їхнє належне концептуальне обґрунтування.

У цьому контексті слід зауважити, що правова категорія «глорифікація», як одна із підстав застосування досліджуваної санкції, зовсім нещодавно запроваджена у національне законодавство, а отже вона не лише не отримала законодавчого визначення, але й є малодослідженою у науковому експертному середовищі. Водночас судова практика свідчить, що під час вирішення питання щодо застосування досліджуваної санкції з підстави глорифікації суд з'ясовує чи дії підсанкційної особи щодо вчинення глорифікації були свідомими, умисними та добровільними [323; 230; 324].

Одним із актуальних питань у цьому контексті є з'ясування співвідношення поняття «глорифікація», передбаченого ЗУ «Про санкції» та статтею 436² КК України «Виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, глорифікація її учасників» [232]. З огляду на те, що глорифікацію унормовано як одну із ознак кримінального правопорушення, а також враховуючи принцип презумпції невинуватості, можуть виникати сумніви щодо обґрунтованості застосування судом вказаної санкції із підстави глорифікації визначеної категорії осіб без наявності обвинувального вироку суду щодо підсанкційної особи. Вказане зумовлює необхідність у чіткому та змістовному визначенні цього поняття задля подальшого його практичного використання у сфері застосування санкцій.

Передусім слід вказати, що поняття «глорифікація» є словом іншомовного походження (від англ. «glore» - слава та «glorification» - уславлення). Враховуючи те, що правова доктрина України одним із критеріїв якості закону визначає його доступність, що включає у себе точність, простоту

та зрозумілість мови закону, у 2021 році було запропоновано внесення законодавчих змін щодо заміни слова «глорифікація» на «возвеличення», «створення позитивного образу» та «героїзація» [325], що однак не віднайшло свого подальшого розвитку.

У науковому експертному середовищі пропонується запровадити загальнотеоретичне визначення цього поняття, як «... уславлення, героїзація, надання ореолу героїчності чи легітимізація дій та/або бездіяльності осіб, які здійснювали чи здійснюють збройну агресію проти України, представників збройних формувань рф, незаконних збройних формувань, банд, найманців, створених та/або підпорядкованих, та/або керованих, та/або фінансованих рф, а також представників окупаційної адміністрації рф, які складають органи державної влади та інші структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, представників підконтрольних рф самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, шляхом її піднесення із одночасним запереченням негативних та протиправних дій держави-агресора, включаючи осіб, які здійснювали антидержавний вплив» [326, с. 191-192].

На нашу думку, з метою уникнення ототожнення цих правових категорій, слід звернутися до законодавчого визначення такого поняття як «пропаганда російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії російської федерації як держави-терориста проти України», що унормоване у Законі України «Про заборону пропаганди російського тоталітарного режиму, збройної агресії російської федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» [237]. Оскільки вказане поняття уже законодавчо унормоване, видається доцільним його використання для цілей державної санкційної політики шляхом заміни категорії «глорифікація» на «пропаганда», що сприятиме правовій визначеності та зменшенню дискусій стосовно

порушення принципу презумпції невинуватості під час застосування судом досліджуваної санкції за відсутності обвинувального вироку.

Таким чином вбачається доцільність у внесенні релевантних законодавчих змін до ЗУ «Про санкції», замінивши у абз. 4 пп. в п. 2 ч. 1 ст. 5⁻¹ поняття «глорифікація» на «пропаганда» у розумінні Закону України «Про заборону пропаганди російського тоталітарного режиму, збройної агресії російської федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» [327].

Наступною підставою застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, що потребує правової визначеності є матеріально-технічне забезпечення діяльності держави-агресора (пп. г п. 1 ч. 1 ст. 5¹). Під час застосування судом досліджуваної санкції із вказаної підстави суд з'ясовує чи відповідач (підсанкційна особа) своїми діями здійснював матеріально-технічне забезпечення діяльності країни-агресора, метою якої є ведення збройної агресії проти України, оскільки вказані дії є протиправними, суперечать законодавству України та нормам міжнародного права [320; 149; 328]. Слід зауважити, що ця правова категорія також нещодавно запроваджена в національне законодавстві, та є малодослідженою, що зумовлює потребу її концептуальної розробки.

У цьому контексті суд повинен враховувати той факт, що підсанкційна особа здійснювала матеріально-технічне забезпечення діяльності країни-агресора, яке може виражатися у різних формах, зокрема: зберігання боєприпасів, зброї, військової чи спеціальної техніки, інших засобів та знарядь, що використовуються країною-агресором для ведення збройних обстрілів, а також забезпечення їх ремонту [329], постачання із контрольованого підсанкційною особою підприємства певних запчастин по заниженій вартості, що у подальшому використовуються у військово-промисловому комплексі рф для виробництва військової техніки [328], постачання продуктів харчування та власної продукції із метою забезпечення

збройних формувань країни-агресора [149], надання комплексної гуманітарної допомоги [320]. З огляду на вказане можна дійти висновку, що матеріально-технічне забезпечення діяльності країни-агресора виражається у вчиненні свідомих та добровільних дій підсанкційною особою, які спрямовані на підтримання та сприяння діяльності країни-агресора у веденні збройної агресії, усвідомлюючи, що такі дії порушують норми міжнародного права та загрожують основоположним принципам існування Української держави та суспільства.

На наш погляд, з метою уникнення можливих дискусій щодо розуміння цього поняття, яке може стати в подальшому підставою для оскарження рішень суду у вказаній категорії справ у міжнародних судових установах, видається доцільним релевантне унормування його змістовного визначення, що сприятиме більш ефективному судовому розгляду вказаної категорії справ.

У розвиток цієї думки вважаємо за доцільне визначати вказану категорію крізь призму таких понять: «сприяння», в значенні позитивно впливати на що-небудь; створювати відповідні умови для здійснення, виконання і т. ін. чого-небудь; подавати допомогу в чому-небудь; бути причиною чи наслідком виникнення, існування і т. ін. чого-небудь; створювати, викликати бажання виконувати яку-небудь дію та «підтримувати» - в значенні надання матеріальної, моральної та іншої допомоги, сприяння у чому-небудь; надання підкріплення, збільшення чисельності; виступ на захист чи на боці кого-, чого-небудь [330]. То ж вчинення підсанкційною особою таких дій свідчить про свідому та добровільну підтримку та сприяння нею діяльності країни-агресора, яка, порушуючи норми міжнародного права щодо недоторканності державних кордонів та застосування зброї, веде збройну, руйнівну агресію проти України та окупацію/анексію її території.

Підсумовуючи, слід зауважити про існування нагальної потреби внесення релевантних змін до ЗУ «Про санкції» щодо визначення вказаної правової категорії. З огляду на вказане пропонуємо ЗУ «Про санкції»

доповнити статтею, у якій визначитимуться поняття, що використовуються у вказаному Законі. Під «матеріально-технічним забезпеченням діяльності країни-агресора», в аспекті застосування санкцій у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, пропонуємо розуміти – сприяння, підтримання у здійсненні діяльності країною-агресором, що виражається у свідомому вчиненні дій підсанкційною особою, які проявляються у наданні будь-яких засобів, знарядь, можливостей з метою забезпечення подальшого ведення діяльності країни-агресора, яка спрямована на знищення, руйнування та завдання збитків державі та суспільству [331].

Однією із особливостей провадження у справах про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, як елементу юрисдикційного механізму застосування досліджуваної санкції, є стандарти доказування у цій категорії справ.

Передусім слід вказати, що із запровадженням правового інституту стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб законодавцем унормовано розгляд цієї категорії справ в порядку адміністративного судочинства. Водночас згідно частини 6 статті 283¹ КАСУ «суд ухвалює рішення на користь тієї сторони, сукупність доказів якої є більш переконливою порівняно із сукупністю доказів іншої сторони», що стало підставою для експертних висновків про нормативне закріплення у КАСУ стандарту доказування «баланс вірогідностей» для оцінки достатності доказів у санкційній категорії справ, хоча й лише однієї із численних категорій адміністративних справ [332, с.147], попри те, що за загальним правилом, вказаний стандарт не є притаманним для розгляду справ цієї судової юрисдикції. Ба більше, справи про застосування цієї санкції підсудні виключно ВАКС, попри те, що його основним завданням передбачалось «...здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від корупційних і пов'язаних із ними злочинів та судового контролю за досудовим розслідуванням цих злочинів» [333], тобто розгляд справ кримінальної

юрисдикції, якій притаманний стандарт доказування «поза розумним сумнівом», а згодом до його юрисдикції віднесено розгляд справ про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства, якому притаманний стандарт доказування «баланс вірогідностей».

Слід зазначити, що концепція стандарту доказування донедавна була відносно невідомою в українському законодавстві. Експерти зауважують, що з огляду на те, що це питання практично не розглядалося в науковій літературі, за відсутності будь-яких законодавчих положень про протилежне, загальна експертна думка зводилась до того, що як у цивільних, так і в кримінальних справах суддя повинен бути однаково переконаний у правдивості заяв сторін, а Цивільний процесуальний кодекс України повторював положення Кримінально-процесуального кодексу України, згідно з яким доказування не може ґрунтуватися на припущеннях [334, с. 34]. Варто зауважити, що вперше в українському законодавстві був закріплений стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у положеннях ч. 2 ст. 17 КПК України у 2012 році, згодом, у 2019 році законодавцем унормовано стандарт доказування «вірогідність доказів» у положеннях статті 70 ГПК України, що узгоджується із пп. 3 та 4 ч. 2 ст. 238 ГПК України в частині висновків суду у мотивувальній частині рішення суду щодо обставин справи, що є предметом доказування у справі, їх встановлення чи спростування судом, з огляду на більшу вірогідність відповідних доказів та мотиви визнання доказів більш вірогідними щодо кожної обставини, що є предметом доказування у справі.

В українському праві підхід до стандарту доказування, як зазначають науковці, несміливо і безсистемно зміщується, але все ж у бік розмежування цивільних і кримінальних справ за зразком країн загального права, що обумовлено, серед іншого, впливом прецедентного права ЄСПЛ, який визнає, що стандарт, застосовний у кримінальних справах, «поза розумним сумнівом», а стандарт для цивільних справ повинен бути нижчим [334, с. 35].

У цьому контексті слід вказати, що практика застосування стандартів доказування у країнах загального права полягає у використанні двоступеневої («баланс вірогідностей» для цивільних справ та «поза розумним сумнівом» для кримінальних справ) або трьохступеневої («баланс вірогідностей» для цивільних справ, «зрозумілі та переконливі докази» для окремих категорій цивільних та/або адміністративних справ, «поза розумним сумнівом» для кримінальних справ) градації стандартів доказування для оцінки доказів [332, с. 173-174], що також підтверджується практикою ЄСПЛ [335; 336; 337], рішення якого є обов'язковими для України, виходячи із положень ч. 1 ст. 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [309], які визначають, що держави-учасниці зобов'язуються виконувати остаточні рішення суду в будь-яких справах, в яких вони є сторонами. На наш погляд, стандарти доказування національного законодавства першочергово походять від міжнародних стандартів доказування, які закріплені міжнародно-правовими актами. У цьому контексті варто зазначити про зобов'язання Української держави дотримуватися міжнародних договорів, ратифікованих нею, та судових рішень міжнародних судових інституцій, юрисдикція яких визнана Україною. Вказане слідує із положень ст. 9 Конституції України та 19 Закону України «Про міжнародні договори України», якими унормовано, що міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України та застосовуються в порядку, передбаченому для норм національного законодавства.

Водночас у науковій юридичній літературі зауважується на необхідності закріплення у профільному адміністративному законодавстві таких видів стандартів оцінки достатності доказів в адміністративному процесі як «баланс вірогідностей», «зрозумілі та переконливі докази» та «поза розумним сумнівом», нормативне закріплення та практичне застосування яких повинно бути засновано на таких параметрах, як категорія спору, тягар доказування та конкретно-індивідуалізовані наслідки для сторін [332, с. 175]. У цьому контексті варто погодитися із твердженнями про те, що визначення чітких

стандартів доказування звільняє суд від зайвих витрат часу та зусиль завдяки встановленим чітким межам [338, с.136], а також про необхідність визначення таких стандартів на законодавчому рівні [339, с.109; 332, с.140; 340, с. 188].

У розвиток цієї думки варто зазначити, що кожній юрисдикції характерні свої особливі, притаманні тільки їй риси, одними з яких є стандарти доказування, зокрема, для кримінальної юрисдикції - поза розумним сумнівом [341], для цивільної юрисдикції – баланс вірогідностей або перевага доказів [338], для адміністративної юрисдикції – властивий стандарт доказування, який тісно пов'язаний із однією із фундаментальних засад розгляду справ цієї юрисдикції, а саме «офіційне з'ясування обставин справи» [342], що також підтверджується судовою практикою [343].

Водночас, на наше бачення, законодавцем зроблено виняток для досліджуваної категорії справ та обрано стандарт доказування «баланс вірогідностей», який притаманний здебільшого цивільній юрисдикції, що зумовлює питання дотримання конвенційних та конституційних гарантій прав осіб у цій категорії справ, а також породжує релевантну дискусію у науковій спільноті. Ба більше, у цьому контексті виникає питання щодо концептуального обґрунтування вибору законодавцем стандарту доказування «баланс вірогідностей» для цілей розгляду досліджуваної категорії справ, оскільки вони є складником державної санкційної політики, тому потребують підвищеної уваги до вибору належного стандарту доказування, що зумовлює необхідність додаткового наукового обґрунтування такого концептуального законодавчого вибору.

Слід погодитися, що стандарти доказування є невід'ємним елементом судового процесу, адже саме від оцінки судом достатніх, належних, допустимих та достовірних доказів, їх сукупності та взаємозв'язку залежить результат розгляду справи, оскільки це є важливим елементом змагальності процесу [344]. Водночас пошук належного стандарту доказування у досліджувальній категорії справ потребує його окремої розвідки з метою релевантного концептуального обґрунтування.

У розвиток цієї думки варто вказати, що поняття «стандарт» є словом іншомовного походження та походить від англійського «standard» – шаблон, зразок, норма, мірило, еталон, модель, нормативний документ, що встановлює вимоги [30, с. 1383]. У науковому експертному середовищі немає одноманітного підходу до розуміння змісту вказаного поняття, проте вчені пропонують визначати стандарти доказування, серед іншого, як моделі процесуального доказування [345, с.13]; об'єктивний критерій, що є підставою для суду в оцінці доказів для встановлення фактів у справі [346, с.68]; умовну межу, за допомогою якої суд, отримавши під час розгляду справи достатню кількість знань, на їх підставі приймає законне рішення [347, с.58; 348, с.252]; орієнтир, взірець, достатній рівень вимог достатності знань для прийняття відповідного процесуального рішення [349, с.148]; складник будь-якої судової доктрини [350, с.151]; складник забезпечення права на справедливий суд [351]. Попри те, що законодавством не унормовано чіткого визначення та поділу стандартів доказування, правовий аналіз судової практики вказує на те, що в Україні діє три види стандартів доказування - «баланс вірогідностей», «перевага чітких та переконливих доказів» та «поза розумним сумнівом» [343; 344; 352; 353].

Стандарт доказування «баланс вірогідностей» зобов'язує суддю пересвідчитися чи надана сукупність доказів швидше за все є підтвердженням позиції, яка представлена суду однією із сторін, із наданням доказів такої якості та у такій кількості, що у своїй сукупності є більш переконливими, в тому числі щодо дійсного існування обставин справи. Судова практика свідчить, що вказаний стандарт доказування частіше всього застосовується у справах щодо розгляду приватно-правових відносин [332, с.144-145] та це не створює для суду обов'язку щодо визнання доведеною та встановленою обставину, про яку стверджує сторона [354, с.12; 355, с.175]. У науковій юридичній літературі також вказується на тому, що метою суду, під час вказаного стандарту доказування, є не встановлення об'єктивної істини у справі, а встановлення вірогідності того, що певний факт дійсно мав місце і це

обґрунтовано наданими доказами [339, с.109]. З огляду на вказане можна дійти висновку, що стандарт доказування «баланс вірогідностей» є типовим для цивільного процесу та вважається найнижчим стандартом доказування.

Стандарт доказування «чіткі та переконливі докази» полягає у тому, що докази повинні встановлювати значно більшу вірогідність, що твердження відповідає дійсності. Ба більше, у адміністративному судочинстві непоодинокими є справи, які вирізняються специфікою суб'єкта владних повноважень, заплутаністю змісту спірних відносин та посиленням суспільним інтересом, чим і зумовлено застосування такого стандарту доказування у адміністративних справах, оскільки при розгляді таких справ проста перевага доказів є недостатньою для здійснення справедливого правосуддя [356, с.135-136]. У науковій юридичній літературі також вказується на те, що у адміністративному судочинстві діє змішана форма процесу, яка окрім стандартної форми доказування сторін надає можливість суду за власною ініціативою чи клопотанням учасників процесу витребувати докази для їх подальшого дослідження, що свідчить про активну участь суду, яка зумовлена наявністю публічного інтересу та є необхідною з метою врівноваження процесуального становища сторін у справах адміністративної юрисдикції, тобто суд бере більш активну участь у цьому процесі, на відміну від цивільного судочинства, а також зобов'язаний об'єктивно оцінити наявні докази, встановити фактичні обставини справи, незважаючи на те, чи посилаються сторони на них у своїх доводах чи ні, що являється обов'язком суду для ухвалення законного та обґрунтованого рішення [357, с.10]. Вказане також підтверджується судовою практикою щодо справ, в яких суб'єкт владних повноважень повинен доводити правомірність рішень, що передбачають втручання у власність чи діяльність суб'єкта приватного права, що зумовлює застосування стандарту доказування «поза розумним сумнівом» при оцінці доказів, наданих суб'єктом владних повноважень у таких справах[352]. Аналогічна правова позиція підтверджується також іншою судовою практикою [358; 359; 360; 361; 362].

Слід погодитись з тим, що принцип офіційного з'ясування всіх обставин справи надає змогу суду (за власною ініціативою чи клопотанням сторін) витребувати докази для їх подальшого дослідження, незважаючи на те чи посилаються сторони на них у своїх доводах чи ні, що являється обов'язком суду для ухвалення законного та обґрунтованого рішення [357, с.10]. Вказаний принцип обумовлює активну участь суду у здійсненні правосуддя щодо врівноваження процесуального становища сторін у справах адміністративної юрисдикції, тобто характеризує більш активну участь суду у цьому процесі, на відміну від цивільного судочинства. На нашу думку, така активна участь суду у цьому процесі тягне за собою передумови для формування підвищеного стандарту доказування, порівняно зі стандартом доказування, властивим цивільному судочинству.

У цьому контексті слід відзначити, що стандарт доказування «чіткі та переконливі докази» також є стандартом доказування у системі США, він застосовується у цивільному та адміністративному процесах, як приклад справи щодо поміщення в психіатричний заклад, позбавлення батьківських прав, громадянства. Вказаний стандарт доказування є вищим, ніж у цивільному процесі, виходячи із наслідків, які є більш істотними, але не прирівнюється до стандарту доказування у кримінальному процесі [363, с.31].

Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» закріплений положеннями КПК України та Статуту Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) [364], який полягає у тому, що для визнання обвинуваченого винним суд зобов'язаний переконатися в тому, що обвинувачений винуватий поза розумним сумнівом [365, с.397]. У науковому експертному середовищі щодо вказаного стандарту зазначається, що у результаті дослідження доказів у справі може існувати лише один логічний (розумний), раціональний висновок [341, с.181], що передбачає формування у судді внутрішнього переконання щодо дійсності місця події та дії, а сукупність обставин справи, яка була встановлена під час судового розгляду, виключає інше розуміння та пояснення події предмету судового розгляду [366, с.213]. Цей стандарт

характеризують також як рівень переконання, необхідний для визнання винним обвинуваченого у кримінальному провадженні [367, с. 215].

У контексті цього дослідження слід зазначити, що у науковій юридичній літературі мають місце спроби обґрунтування законодавчого вибору стандарту доказування «баланс вірогідностей» у справах про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб. Аргументуючи таку позицію, А. Стоян виокремлює політичні та правові причини такого вибору. На думку вченої, політична причина зумовлена введенням правового режиму воєнного стану в Україні, під час дії якого накладення санкцій, в тому числі стягнення в дохід держави майна чи конфіскація на користь держави може наповнювати державний бюджет, водночас послаблюючи ворога, і тому ці процеси не повинні вимагати більших доказових зусиль з боку суб'єкта владних повноважень. Правова причина, на її бачення, випливає із теорії аналізу потенційних наслідків, відповідно до якої, у випадку якщо ціна помилки є еквівалентною для сторін, тоді застосовується нижчий стандарт доказування і навпаки. Авторка зазначає, що з огляду на те, що ця категорія справ відноситься до термінових, а підсанкційна особа може бути позбавлена права власності, водночас відмова суду щодо застосування санкції становитиме загрозу національній безпеці і обороні країни і це призведе до втрати додаткового фінансового джерела надходження до державного бюджету, що знизить рівень обороноздатності країни та не забезпечить мінімізацію завданої шкоди. Підсумовуючи, авторка вказує, що обрання стандарту доказування залежить від того, як оцінює суспільство цінності за шкалою важливості, тому якщо соціумом оцінюються цінності однаково, то і законодавчо визначається застосування «балансу вірогідностей» як стандарту доказування [368, с.170-171]. З чим складно погодитися, з огляду на те, що вказана категорія справ пов'язана із захистом національної безпеки, оборони, суспільства, суверенітету, цілісності країни та правом власності, що наше бачення навпаки зумовлює потребу підвищеного стандарту доказування у цій категорії справ.

Ба більше, судова практика свідчить про існування пріоритету публічних інтересів над приватними, а наявність публічного інтересу зумовлює застосування вищих стандартів доказування ніж «баланс вірогідностей», який притаманний приватно-правовим відносинам [369]. То ж, обираючи, який стандарт доказування повинен застосовуватися у категорії справ про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, слід виходити з предмету доказування, обставин справи та наявності значного публічного інтересу, під яким законодавцем унормовано інтерес держави, суспільства, територіальної громади, а також важливі для великої кількості осіб інтереси та потреби [370]. З огляду на вказане, у досліджуваній категорії справ повинен застосовуватися підвищений стандарт доказування «чіткі та переконливі докази», а суд повинен бути активним учасником справи та, після з'ясування всіх обставин справи, оцінки усіх наданих доказів, ухвалити законне та аргументоване рішення у справі, що водночас узгоджується із судовою практикою в частині вибору стандарту доказування [371; 372; 373; 374], та є цілеспрямованим на забезпечення права на справедливий суд. У цьому контексті слід погодитися із думкою К. Пількова з приводу того, що стандарт доказування є складовою забезпечення права на справедливий суд [351], а також Р. Куйбіди про те, що, забезпечуючи вказане право, суд не повинен встановлювати надзвичайний та заздалегідь недосяжний стандарт доказування, що в подальшому може бути визнано ЄСПЛ як свавільність рішень суду [375, с.9].

З урахуванням принципу офіційного з'ясування обставин справи вважаємо за доцільне закріплення підвищеного стандарту доказування «чіткі та переконливі докази» у досліджуваній категорії справ, що, на нашу думку, сприятиме зменшенню ризиків скасування рішень суду у цій категорії справ у подальшому, першочергово щодо відповідної оцінки допустимих, належних і достовірних доказів у цій категорії справ у апеляційній інстанції та в міжнародних судових установах.

На підставі викладеного, з метою недопущення виникнення сумнівів щодо обґрунтованості вибору найнижчого стандарту доказування у вказаній категорії справ слід внести законодавчі зміни, виходячи із мети застосування вказаної санкції - захист національної безпеки та оборони, суспільства, суверенітету та територіальної цілісності України, та особливостей досліджуваної категорії справ, що вирізняють її серед інших, у тому числі адміністративних справ. Проведене дослідження зумовлює необхідність внесення релевантних законодавчих змін до частини 6 статті 283⁻¹ КАСУ, виклавши її у такій редакції: «Суд ухвалює рішення на підставі чітких та переконливих доказів, здійснюючи офіційне з'ясування всіх обставин у справі» [376].

Висновки до розділу 2

За результатами проведеного дослідження констатовано, що ефективність реалізації державної санкційної політики детермінована запровадженням дієвого юрисдикційного механізму застосування санкцій, у тому числі, санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, визначальні елементи якого у своїй сукупності та динамічній взаємодії покликані забезпечити належну та ефективну реалізацію норм цього правового інституту.

Запропоновано під юрисдикційним механізмом застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб розуміти законодавчо унормовану функціонуючу систему, складові елементи якої визначають уповноважених суб'єктів, наділених спеціальною компетенцією ухвалювати юридично значимі рішення стосовно стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, а також послідовний процес реалізації цієї компетенції, що зумовлює динамічну взаємодію визначених елементів у законодавчо визначений процедурно-процесуальний спосіб.

Серед визначальних елементів юрисдикційного механізму застосування санкцію у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб виокремлено:

- суб'єктів, наділених спеціальною компетенцією ухвалювати юридично значимі рішення;
- суб'єктів та об'єкти, до яких може бути застосована вказана санкція;
- особливості процедурного способу взаємодії вказаних елементів (підстави та умови застосування вказаної санкції, стандарти доказування, нормативно-правове забезпечення).

Доведено, що сучасні виклики зумовлюють потребу у зміцненні існуючих механізмів захисту національних інтересів, безпеки, суверенітету та територіальної цілісності держави, зокрема, шляхом формування концептуально обґрунтованої системи суб'єктів у сфері реалізації державної санкційної політики.

Запропоновано створення Служби санкційної політики України, як центрального органу виконавчої влади із спеціальним статусом у сфері реалізації державної санкційної політики, та законодавче унормування його правового статусу, як один із перспективних напрямів вдосконалення юрисдикційного механізму застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб.

Аргументовано доцільність надання більшої правової визначеності законодавчій регламентації інституту застосування санкцій, зокрема у вигляді стягнення в дохід держави активів, до суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність, задля уникнення потенційно можливих дискусій щодо порушення принципу презумпції невинуватості під час застосування судом досліджуваної санкції за відсутності відповідного обвинувального вироку.

Задля цілей забезпечення ефективного функціонування юрисдикційного механізму застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб доведено доцільність закріплення в Законі України «Про санкції» поняття «активи», як одного із визначальних елементів цього механізму. З цією метою та на підставі узагальнення і систематизації законодавчих положень щодо об'єктів, до яких може бути застосована досліджувана санкція, запропоновано під активами розуміти матеріальні та нематеріальні об'єкти, зокрема: майно та майнові права; кошти, як у національній так і іноземній валюті, та які розміщені на відповідних рахунках в українських та іноземних банках; будь-які грошові внески; права грошової вимоги, включаючи кошти, що позичені третім особам за договором позики; монети, електронні гроші, банківські метали та пам'ятні банкноти; товари, в тому числі земельні ділянки, їх частки (паї); цінні папери та деривативи; корпоративні права або неборгові цінні папери, емітента яких визнано банкрутом або припинено як юридичну особу у зв'язку з ліквідацією; гудвіл; право орендаря використовувати базовий актив протягом строку оренди тощо.

Задля усунення констатованої дослідженням відсутності одноманітного розуміння поняття «можливість вчиняти дії, тотожні праву розпорядження активами», які можуть бути стягнуті із підсанкційних осіб, з огляду на відсутність його законодавчого унормування, під цим поняттям запропоновано розуміти можливість вчинення прямих чи опосередкованих (через надання вказівок третім особам, які мають право ухвалювати такі рішення) дій, які дають спроможність особі вирішувати юридичну та фактичну долю цих активів, в тому числі шляхом їхнього відчуження пов'язаними або іншими особами, прийняття щодо них прямих чи непрямих управлінських та розпорядчих рішень, визначення пріоритетних сфер розвитку, визначення контрагентів, використання прибутку та/або отримання доходів від цих активів з метою уникнення застосування санкції та подальшого збереження контролю над вказаними активами.

Доведено, що справи про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб належать до особливо важливих, з огляду на мету застосування цієї санкції, що обумовлює потребу виваженого підходу до вибору належного суду до юрисдикції якого, як одного із елементів юрисдикційного механізму застосування досліджуваної санкції буде віднесено їхній розгляд.

З метою практичного втілення концепту належного суду запропоновано та обґрунтовано доцільність створення палати з розгляду справ про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб у Касаційному адміністративному суді у складі Верховного Суду, що сприятиме більш ефективному формуванню практики в цій категорії справ судами належної юрисдикційної спеціалізації та дозволить виключити із завдань Вищого антикорупційного суду тих, що не узгоджуються з метою його створення.

Дослідженням встановлено, що глорифікація, як одна із підстав застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, є також однією із ознак елементів складу відповідного

кримінального правопорушення, що, із урахуванням принципу презумпції невинуватості, підважує засади обґрунтованості застосування судом досліджуваної санкції з вказаної підстави за відсутності обвинувального вироку суду щодо підсанкційної особи. Задля усунення такої правової невизначеності та дотримання принципу презумпції невинуватості обґрунтовано нагальну потребу у розмежуванні цих правових категорій у кримінальному та санкційному законодавстві та запропоновано внести зміни до абз. 4 пп. в п. 2 ч. 1 ст. 5⁻¹ Закону України «Про санкції», замінивши поняття «глорифікація» на «пропаганда» в розумінні Закону України «Про заборону пропаганди російського тоталітарного режиму, збройної агресії російської федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну».

Констатовано, що однією із підстав застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб законодавчо визначено завдання істотної шкоди національній безпеці, суверенітету, територіальній цілісності України, зокрема шляхом взяття участі у «матеріально-технічному забезпеченні діяльності країни-агресора». Водночас вказане поняття, як підстава застосування дослідженої санкції, законодавчо не унормовано, що створює певну правову невизначеність та обумовлює нагальну потребу у визначенні цієї правової категорії з метою унеможливлення подальшого оскарження судових рішень у цій категорії справ з вказаної підстави. Запропоновано задля усунення цієї правової невизначеності під «матеріально-технічним забезпеченням діяльності країни-агресора», в аспекті застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, розуміти сприяння, підтримання у здійсненні діяльності країною-агресором, що виражається у свідомому вчиненні дій підсанкційною особою, які проявляються у наданні будь-яких засобів, знарядь, можливостей з метою забезпечення подальшого ведення

діяльності країни-агресора, яка спрямована на знищення, руйнування та завдання збитків державі та суспільству.

Виходячи із мети застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб та особливостей цієї категорії справ, а також з урахуванням принципу офіційного з'ясування обставин справи обґрунтовано доцільність закріплення підвищеного стандарту доказування «чіткі та переконливі докази», як одного із елементів юрисдикційного механізму застосування досліджуваної санкції, що сприятиме мінімізації ризиків скасування рішень суду у цій категорії справ у апеляційній інстанції та міжнародних судових інституціях, першочергово щодо відповідної оцінки допустимих, належних і достовірних доказів.

З урахуванням вищевикладеного запропоновано внесення змін до ч.6 ст. 283-1 КАС України, виклавши її у такій редакції: «Суд ухвалює рішення на підставі чітких та переконливих доказів, здійснюючи офіційне з'ясування всіх обставин у справі».

ВИСНОВКИ

1. За результатами дослідження історичних та правових передумов запровадження інституту стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб виокремлено чотири етапи їх становлення:

I етап (1991 - 2010 роки) – ратифікація безпекових міжнародних угод, з метою гарантування суверенітету та територіальної цілісності Української держави;

II етап (квітень 2010 - лютий 2014 року) – укладення ризикових для суверенітету та територіальної цілісності Української держави безпекових угод;

III етап (лютий 2014 - лютий 2022 року) – започаткування державної санкційної політики та ухвалення Закону України «Про санкції»;

IV етап (лютий 2022 - по теперішній час) – введення правового режиму воєнного стану та запровадження правового інституту стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб.

2. Встановлено, що за своєю правовою природою стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб є різновидом національних санкцій, що застосовується в позовному порядку на підставі рішення суду в період дії правового режиму воєнного стану, а у випадках, визначених законом, й після його припинення чи скасування, до фізичних та юридичних осіб, які своїми діями створили суттєву загрозу національній безпеці, суверенітету чи територіальній цілісності України (в тому числі шляхом збройної агресії чи терористичної діяльності) або значною мірою сприяли вчиненню таких дій іншими особами (підсанкційні особи), після накладення на них у законодавчо визначеному порядку санкції у виді блокування активів, з метою відшкодування завданої шкоди та відновлення порушених прав та свобод, законних інтересів людини та громадянина, суспільства та держави.

3. Запропоновано законодавчо закріпити поняття «національні санкції» як визначені державою примусові обмежувальні заходи, які застосовуються, в порядку самопомоги, уповноваженими законодавством

України суб'єктами до іноземної держави, іноземної юридичної особи, юридичної особи, яка знаходиться під контролем іноземної юридичної особи, інших юридичних та фізичних осіб, дії яких спрямовані на порушення інтересів національній безпеки держави з метою досягнення цілей державної санкційної політики.

4. Констатовано, що правова природа відносин щодо стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб має змішаний публічно-приватний характер та особливості, які властиві лише цій категорії справ, серед яких:

- виникають та реалізуються за ініціативи суб'єкта владних повноважень, тобто у публічно-правовій сфері;

- метою ініціювання такого стягнення є потреба у захисті національної безпеки і оборони, суверенітету та суспільних інтересів;

- зверненню до суду із позовною заяву про таке стягнення повинно передувати рішення РНБО про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій), введене в дію Указом Президента України;

- таке стягнення відбувається у примусовому порядку на підставі рішення суду.

Застосування такого виду санкції може бути підставою для припинення права власності.

Доведено, що спори про право при застосуванні санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, за своєю правовою природою, відносяться до публічно-правових спорів, під час вирішення яких суд повинен з'ясувати співмірність із національними інтересами позбавлення права власності, враховуючи конституційний принцип його непорушності.

5. Із урахуванням сучасного стану загроз цілісності держави, безпеці та життю громадян, які спричинені повномасштабним вторгненням та ймовірності таких загроз у майбутньому, запропоновано доцільність законодавчого унормування можливості застосування санкції у вигляді

стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб не лише на період дії правового режиму воєнного стану та закріплення такого виду стягнення, як однієї із підстав припинення права власності.

6. За результатами правового аналізу іноземного досвіду застосування санкцій констатовано відсутність єдиного та одноманітного підходу до створення та функціонування санкційних механізмів стосовно суб'єктів застосування та реалізації санкцій, визначення їхніх повноважень, а також відповідальності за порушення законодавства у сфері санкційної політики.

Із урахуванням позитивного міжнародного досвіду застосування санкцій виокремлено перспективні напрями його запозичення:

- застосування санкцій до фізичних осіб незалежно від громадянства;
- застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб без темпоральних обмежень;
- забезпечення ефективності застосування санкцій засобами юридичної відповідальності;
- створення та законодавче унормування особливостей правового статусу спеціального органу, уповноваженого на реалізацію державної санкційної політики.

7. Констатовано, що ефективність реалізації державної санкційної політики детермінована запровадженням дієвого юрисдикційного механізму застосування санкцій, у тому числі, санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, визначальні елементи якого у своїй сукупності та динамічній взаємодії покликані забезпечити належну та ефективну реалізацію норм цього правового інституту.

Запропоновано під юрисдикційним механізмом застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб розуміти законодавчо унормовану функціонуючу систему, складові елементи якої визначають уповноважених суб'єктів, наділених спеціальною компетенцією ухвалювати юридично значимі рішення стосовно стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, а також послідовний процес реалізації цієї

компетенції, що зумовлює динамічну взаємодію визначених елементів у законодавчо визначений процедурно-процесуальний спосіб.

8. Серед визначальних елементів юрисдикційного механізму застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб виокремлено:

- суб'єктів, наділених спеціальною компетенцією ухвалювати юридично значимі рішення;
- суб'єктів та об'єкти, до яких може бути застосована вказана санкція;
- особливості процедурного способу взаємодії вказаних елементів (підстави та умови застосування вказаної санкції, стандарти доказування).

9. Доведено, що сучасні виклики зумовлюють потребу у зміцненні існуючих механізмів захисту національних інтересів, безпеки, суверенітету та територіальної цілісності держави, зокрема, шляхом формування концептуально обґрунтованої системи суб'єктів у сфері реалізації державної санкційної політики.

Запропоновано створення Служби санкційної політики України, як центрального органу виконавчої влади із спеціальним статусом у сфері реалізації державної санкційної політики, та доцільність законодавчого унормування його правового статусу, як один із перспективних напрямів вдосконалення юрисдикційного механізму застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб.

10. Аргументовано доцільність надання більшої правової визначеності законодавчій регламентації інституту застосування санкцій, зокрема у вигляді стягнення в дохід держави активів, до суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність, задля уникнення потенційно можливих дискусій щодо порушення принципу презумпції невинуватості під час застосування судом досліджуваної санкції за відсутності відповідного обвинувального вироку.

11. Задля цілей забезпечення ефективного функціонування юрисдикційного механізму застосування санкції у вигляді стягнення в дохід

держави активів підсанкційних осіб доведено доцільність закріплення в Законі України «Про санкції» поняття «активи», як одного із визначальних елементів цього механізму. З цією метою та на підставі узагальнення і систематизації законодавчих положень щодо об'єктів, до яких може бути застосована досліджувана санкція, запропоновано під активами розуміти матеріальні та нематеріальні об'єкти, зокрема: майно та майнові права; кошти, як у національній так і іноземній валюті, та які розміщені на відповідних рахунках в українських та іноземних банках; будь-які грошові внески; права грошової вимоги, включаючи кошти, що позичені третім особам за договором позики; монети, електронні гроші, банківські метали та пам'ятні банкноти; товари, в тому числі земельні ділянки, їх частки (паї); цінні папери та деривативи; корпоративні права або неборгові цінні папери, емітента яких визнано банкрутом або припинено як юридичну особу у зв'язку з ліквідацією; гудвіл; право орендаря використовувати базовий актив протягом строку оренди тощо.

12. Задля усунення констатованої дослідженням відсутності одноманітного розуміння поняття «можливість вчиняти дії, тотожні праву розпорядження активами», які можуть бути стягнуті із підсанкційних осіб, з огляду на відсутність його законодавчого унормування, під цим поняттям запропоновано розуміти можливість вчинення прямих чи опосередкованих (через надання вказівок третім особам, які мають право приймати такі рішення) дій, які дають спроможність особі вирішувати юридичну та фактичну долю цих активів, в тому числі шляхом їхнього відчуження пов'язаними або іншими особами; прийняття щодо них прямих чи непрямих управлінських та розпорядчих рішень; визначення пріоритетних сфер розвитку, визначення контрагентів, використання прибутку та/або отримання доходів від цих активів з метою уникнення застосування санкції та подальшого збереження контролю над вказаними активами.

13. Доведено, що справи про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб належать до винятково

важливих, з огляду на мету застосування цієї санкції, що обумовлює потребу виваженого підходу до вибору належного суду, до юрисдикції якого, як одного із елементів юрисдикційного механізму застосування досліджуваної санкції має бути віднесено їхній розгляд.

З метою практичного втілення концепту належного суду запропоновано та обґрунтовано доцільність створення палати з розгляду справ про застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб у Касаційному адміністративному суді у складі Верховного Суду, що сприятиме більш ефективному формуванню практики в цій категорії справ судами належної юрисдикційної спеціалізації та дозволить виключити із завдань Вищого антикорупційного суду тих, що не узгоджуються з метою його створення.

14. Дослідженням встановлено, що глорифікація, як одна із підстав застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, є також однією із ознак елементів складу відповідного кримінального правопорушення, що, із урахуванням принципу презумпції невинуватості, підважує засади обґрунтованості застосування судом досліджуваної санкції з вказаної підстави за відсутності обвинувального вироку суду щодо підсанкційної особи. Задля усунення такої правової невизначеності та дотримання принципу презумпції невинуватості обґрунтовано нагальну потребу у розмежуванні цих правових категорій у кримінальному та санкційному законодавстві та запропоновано внести зміни до абз. 4 пп. в п. 2 ч. 1 ст. 5⁻¹ Закону України «Про санкції», замінивши поняття «глорифікація» на «пропаганда» в розумінні Закону України «Про заборону пропаганди російського тоталітарного режиму, збройної агресії російської федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну».

15. Констатовано, що однієї із підстав застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб законодавчо

визначено завдання істотної шкоди національній безпеці, суверенітету, територіальній цілісності України, зокрема шляхом взяття участі у «матеріально-технічному забезпеченні діяльності країни-агресора». Водночас вказане поняття, як підстава застосування досліджуваної санкції, законодавчо не унормоване, що створює певну правову невизначеність та обумовлює нагальну потребу у визначенні цієї правової категорії з метою унеможливлення подальшого оскарження судових рішень у цій категорії справ з вказаної підстави.

Задля усунення цієї правової невизначеності запропоновано під «матеріально-технічним забезпеченням діяльності країни-агресора», в аспекті застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, розуміти сприяння, підтримання у здійсненні діяльності країною-агресором, що виражається у свідомому вчиненні дій підсанкційною особою, які проявляються у наданні будь-яких засобів, знарядь, можливостей з метою забезпечення подальшого ведення діяльності країни-агресора, яка спрямована на знищення, руйнування та завдання іншої істотної шкоди державі та суспільству.

16. Виходячи із мети застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб та особливостей цієї категорії справ, а також з урахуванням принципу офіційного з'ясування обставин справи, обґрунтовано доцільність закріплення підвищеного стандарту доказування «чіткі та переконливі докази», як одного із елементів юрисдикційного механізму застосування досліджуваної санкції, що сприятиме мінімізації ризиків скасування рішень суду у цій категорії справ у апеляційній інстанції та міжнародних судових інституціях.

17. З метою практичного втілення представленого у дисертаційному дослідженні концепту юрисдикційного механізму застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб запропоновано внесення таких змін та доповнень у законодавство України у сфері досліджуваних питань:

1) Закон України «Про санкції»:

- викласти частину другу статті 1 у такій редакції: «Санкції можуть застосовуватися з боку України по відношенню до іноземної держави, іноземної юридичної особи, юридичної особи, яка знаходиться під контролем іноземної юридичної особи, інших юридичних та фізичних осіб, дії яких спрямовані на порушення інтересів національній безпеки держави з метою досягнення цілей державної санкційної політики»;

2) Кодекс адміністративного судочинства України:

- доповнити частину першу статті 19 пунктом: «17) спорах щодо стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб»;

- виключити частину третю статті 20 та частину п'яту статті 22;

- доповнити частину четверту статті 22 після слів «за народною ініціативою» словосполученням: «щодо застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб за адміністративним позовом про застосування санкції, передбаченої пунктом 1⁻¹ частини 1 статті 4 Закону України «Про санкції»;

- викласти частину шосту статті 283⁻¹ у такій редакції: «Суд ухвалює рішення на підставі чітких та переконливих доказів, здійснюючи офіційне з'ясування всіх обставин у справі»;

3) Закон України «Про судоустрій і статус суддів»:

- доповнити частину п'яту статті 37 пунктом: «4) застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб»;

4) Закон України «Про Вищий антикорупційний суд»:

- виключити із тексту частини першої статті 3 словосполучення: «а також здійснення правосуддя у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1⁻¹ частини першої статті 4 Закону України «Про санкції», у порядку адміністративного судочинства»;

5) Цивільний кодекс України:

- доповнити частину першу статті 346 пунктом: «13) стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про санкції: Закон України від 14.08.2014 р. № 1644-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text> (дата звернення: 06.03.2025).
2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про санкції» URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4453%D0%B0&skl=8 (дата звернення: 06.12.2023).
3. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів N 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 06.12.2023).
4. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 06.12.2023).
5. Nataliia Iakymchuk Sanctions as a legal phenomenon in the law of Ukraine and international standards of their application. *Конституційно-правові академічні студії*. 2021. №1. С.73-86.
6. Горда Ю. І. Місце економічних санкцій в механізмі застосування застереження про публічний порядок в міжнародному приватному праві: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. 220 с.
7. Малишева Ю. В. Цілеспрямовані санкції та їх застосування Радою безпеки ООН: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2016. 253 с.
8. Міхайліна Т. В., Гоцуляк Ю. В., Гель А. П. Щодо проблем розуміння категорія «санкція» у теорії права та галузевому правознавстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2021. № 66. Том 2. С. 288-293.

9. Радчук А. А. Адміністративне судочинство у справах про застосування санкцій за зверненнями суб'єктів владних повноважень: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2019. 18 с.

10. Устименко Є. В. Санкції за адміністративним правом України: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 187 с.

11. Статут Організації Об'єднаних націй від 24.10.1945 р. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення 06.12.2023).

12. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 05.12.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text (дата звернення 06.12.2023).

13. Про ратифікацію Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і російською федерацією: Закон України від 14.01.1998 р. № 13/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/13/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 06.12.2023).

14. Про ратифікацію Договору про українсько-російський державний кордон: Закон України від 20.04.2004 р. № 1681-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1681-15#Text> (дата звернення 06.12.2023).

15. Гельсінський Заключний акт Народи з безпеки співробітництва в Європі від 1975 року. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/0/c/39505_1.pdf (дата звернення 06.12.2023).

16. Угода між Україною та Російською Федерацією з питань перебування чорноморського флоту Російської Федерації на території України, ратифікована Законом України від 24.03.1999 р. №547-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_076#Text (дата звернення 06.12.2023).

17. Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України: Постанова Верховної Ради України від 22.02.2014 р. № 757-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/757-18#Text> (дата звернення: 06.12.2023).

18. Рішення Вищого антикорупційного суду від 12.12.2022 р., судова справа №991/5572/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107897920> (дата звернення: 06.12.2023).

19. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України № 64/2022 від 24.02.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 06.12.2023).

20. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб: Закон України від 12.05.2022 р. № 2257-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2257-20#Text> (дата звернення: 06.12.2023).

21. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення 06.12.2023).

22. Коцюбко І.В. Історичні та правові передумови запровадження інституту стягнення за рішенням Вищого антикорупційного суду в дохід держави активів підсанкційних осіб. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 81. Ч. 3. С. 197-203.

23. Сопронюк О. Поняття санкцій у теорії права. *Історико-правовий часопис*. 2016. №1 (7). С. 234-240.

24. Орехов В. Ю. Санкції в праві як елемент правового регулювання та охорони суспільних відносин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2008. 195 с.

25. Сердляр Ю. О. Міжнародні санкції у світовій політиці: теорія і практика: монографія. Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили. Миколаїв, 2013. 412 с.

26. Фліссак К. А. Економічні санкції та специфіка їх позиціонування в сучасних міжнародних відносинах. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. № 1 (17). С. 72-80.

27. Соколовська О. М. Санкції як засіб зовнішньополітичного впливу. *Вісник НТУУ «КПІ» Політологія. Соціологія. Право*. 2022. № 3(55). С. 82–86.

28. Хоббі Ю .С. Проблеми нормативно-правового регулювання санкцій в Україні в контексті міжнародного досвіду. *Правовий часопис Донбасу*. 2021. №4 (77). С. 51-59.

29. Каздобіна Ю. К. Українські санкції: дієвий інструмент чи політична декларація? Аналітична довідка. URL: <https://drive.google.com/file/d/1WIHpAecbtR4YfOeMSPk7xsvp4fI6RZMF/view> (дата звернення 14.05.2024).

30. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з додат. і допов.): уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ. Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

31. Велика українська енциклопедія. Тематичний реєстр гасел з напрямку «Юридичні науки» / Укл.: Бабка В. Л., Шумило М. М.; за ред. Киридон А. М. Київ: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2017. 152 с.

32. Войтенко І. С. Поняття, сутність та ознаки адміністративно-господарських санкцій за адміністративним законодавством України. *Часопис Київського університету права*. 2014. №1. С. 117-121.

33. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. № 959-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення: 01.09.2025).

34. Про внесення змін до Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»: Закон України від 16.11.2006 р. № 360-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/360-16#Text> (дата звернення: 01.09.2025).

35. Про заборону ввезення на митну територію України товарів, що походять з російської федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 р. № 1147. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1147-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.09.2025).

36. Про застосування заборони ввезення товарів з російської федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.04.2022 р. № 426. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/426-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.09.2025).

37. Проект Закону України про засади санкційної політики України від 02.03.2021 р. № 5191. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71291 (дата звернення: 13.05.2024).

38. Проект Закону про національні та міжнародні санкції від 03.12.2020 р. № 4454. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70579 (дата звернення: 21.03.2025).

39. Проект Закону про обмежувальні заходи (санкції) держави з метою захисту національних інтересів України від 16.03.2021 р. № 5191-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71418 (дата звернення: 21.03.2025).

40. Затверджено проект Концепції державної санкційної політики. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/zatverdzheno-proekt-kontseptsii-derzhavnoi-sanktsiinoi-polityky> (дата звернення: 01.09.2025).

41. Чиста політика, правовий механізм чи просто вендетта? URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/chysta-polityka-pravovyyu-mekhanizm-chy-prosto-vendetta/> (дата звернення 13.05.2024).

42. Ємельяненко Л. М., Заболотна С. І. Санкції як інструмент політики детінізації національної економіки. *Scientific Collection «InterConf»*. 2021. № 51. С. 283–286.

43. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб». URL: [blob:https://itd.rada.gov.ua/1f1aeeb4-d2d5-4aa8-9f52-dd0b08e93b02](https://itd.rada.gov.ua/1f1aeeb4-d2d5-4aa8-9f52-dd0b08e93b02) (дата звернення: 02.06.2024).

44. Коцюбко І. В. Стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, як санкція: правова природа. *Правова держава*. 2024. №55. С. 29-39.

45. Легких К. В. Теоретичні і практичні аспекти адміністративного позову як засобу забезпечення справедливості у спорах у сфері публічно-правових відносин. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021 №2. С.343-345.

46. Квак В. В. Поняття «публічно-правовий спір» та «адміністративно-правовий спір» в законодавчій термінології. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2011. № 7. С. 125-129.

47. Собакарь А., Нестерцова-Собакарь О. Судовий розгляд публічно-правових спорів: зарубіжний досвід та особливості його використання в українській правозастосовчій практиці. *Юридичний вісник*. 2022. № 5. С. 190-197.

48. Черняхів І. Е. Поняття публічно-правового спору та його розмежування із суміжними поняттями «публічно-правовий конфлікт», «державно-правовий конфлікт», «адміністративно-правовий спір». *Приватне та публічне право*. 2018. № 2. С. 108–112.

49. Гаврильців М., Лук'янова Г. Поняття та юридична природа спорів, що розглядаються в порядку адміністративного судочинства. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 5. С. 136–141.

50. Калантай М.В. Сутність адміністративно-правових спорів: теоретико-правовий аспект. *Південноукраїнський правничий часопис*. Правове забезпечення адміністративної реформи. 2019. №1. С. 78-80.

51. Тимошенко К. О. Публічно-правовий спір як предмет юрисдикції адміністративних судів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2012. 20 с.

52. Хлібороб Н. Є. Публічно-правовий спір як предмет юрисдикційної діяльності адміністративного суду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Львів, 2012. 20 с.

53. Щавінський В. Р. Публічно-правовий спір як феномен адміністративної науки. *Публічне право*. 2013. № 1. С. 73-77.

54. Тильчик В. В. Теоретико-методологічні та правові засади вирішення адміністративними судами спорів у сфері публічно-правових відносин: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2020. 448 с.

55. Цвіркун Ю. І. Сутність феномену публічно-правових спорів про оскарження рішень, дій чи бездіяльності колегіального суб'єкта публічної адміністрації. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2019. № 1. Том 30. С. 69-77.

56. Скочиляс-Павлів О. В. Публічно-правовий спір як предмет розгляду в адміністративних судах. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. № 9-2. Том 1. С. 123-126.

57. Рябченко О. П. Категорія «публічно-правовий спір»: розмежування конституційної та адміністративної юрисдикцій. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 4-5. С. 174-178.

58. Карпа М. І. Публічно-правовий спір як спосіб встановлення та розмежування компетенції органів публічної влади (теоретичні аспекти). *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2017. №. 3 (34). С. 26-34.

59. Лозинський Ю. Р., Павлович-Сенета Я.П. Публічно-правовий спір і його значення для вдосконалення законодавства про адміністративне

судочинство. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 377-379.

60. Бабич А. М. Розгляд адміністративними судами публічно-правових спорів щодо застосування санкцій Радою Національної безпеки і оборони України: дис. ... д-ра філос. 081 Право. Київ, 2024. 215 с.

61. Ткачук О. С. Реалізація судової влади у цивільному судочинстві України: структурно-функціональний аспект: дис. ... д-ра юрид. наук. Харків, 2016. 547 с.

62. Кропивна К. О. Відмежування адміністративної юрисдикції від інших видів судочинства в Україні: дис. ... д-ра філос. 081 Право. Київ, 2020. 146 с.

63. Харитонова О. І. Адміністративно-правові відносини: концептуальні засади та правова природа: дис. ... д-ра. юрид. наук: 12.00.07. Одеса. 2004. 435 с.

64. Stefanchuk M. The Recovery of Ukraine in the Field of Justice: Challenges and Priority Goals. 2022. №4-2 (17) Special Issue Access to Justice in Eastern Europe P. 186-201. <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-5.4-n000467> (дата звернення: 31.03.2025).

65. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. №254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 14.07.2025).

66. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 14.07.2025).

67. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 01.07.2024).

68. Щербанюк О. В., Кобрин В. С. Деякі аспекти правомірності обмеження прав людини в умовах воєнного стану в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. №3. С. 113-117.

69. Постанова Верховного Суду від 10.09.2021р., судова справа №766/20776/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99521548> (дата звернення 01.12.2024).

70. Семенчук Н. О. Публічно-правові спори у сфері містобудування: дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя. 2024. 243 с.

71. Дзера О. Принципи інституту права власності вимагають додаткових законодавчих гарантій. *Право України*. 2019. №1. С. 75-92.

72. Слалтнікова Г. О. Зарубіжний досвід регулювання процедури примусового відчуження земельної ділянки для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності та можливості його впровадження в Україні. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. №4. С.229-235.

73. Козлова Т. В., Балицька М.Е. Порівняльний аналіз законодавства країн ЄС і України щодо примусового відчуження земельних ділянок. *Стратегія розвитку України*. 2014. №1. С. 94–99.

74. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України від 17.11.2009 р. №1559-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1559-17#Text> (дата звернення: 28.06.2024).

75. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку адміністративного судочинства за 2020 рік (форма №1-а). Судова влада. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2020 (дата звернення: 06.07.2024)

76. У справі за конституційними поданнями 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини четвертої статті 18, статті 171-1, частини першої статті 180 Кодексу адміністративного судочинства України, 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини четвертої статті 18, частин другої,

третьої, п'ятої статті 171-1, частин другої, шостої статті 183-1 Кодексу адміністративного судочинства України та 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини першої статті 89 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», частини четвертої статті 18, статті 171-1 Кодексу адміністративного судочинства України (справа про підсудність окремих категорій адміністративних справ): Рішення Конституційного Суду України від 29.08.2012р. №16-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v016p710-12#Text> (дата звернення: 12.11.2024).

77. Бакуліна С. В. Особливості судового розгляду та вирішення публічно-правових земельних спорів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Тернопіль, 2018. 215 с.

78. Крупник Р. В. Охорона та захист майнових прав власника (володільця) у разі примусового вилучення земельної ділянки: цивільно-правовий аспект: дис. ... д-ра філос. 081 Право. Львів, 2020. 233 с.

79. Сластікова Г. О. Досудове вирішення та судовий розгляд спорів щодо вилучення або примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.07. Херсон, 2024. 203 с.

80. Дудник Д. В. Відчуження земельних ділянок для суспільних потреб: цивільно-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.03. Харків, 2015. 204 с.

81. Яроцький В. Л. Приватноправовий примус в цивільних охоронних правовідносинах. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2018. № 1. Том 25. С. 219-236

82. Наконечний А. Б. Примусове відчуження земельних ділянок за законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Одеса, 2015. 225 с.

83. Клименко О. М. Співвідношення публічного та приватного інтересів у аспекті примусового відчуження об'єктів права приватної власності, зумовленого суспільною необхідністю (конституційно-правовий аналіз): дис. ... д-ра юрид. наук.: 12.00.02. Київ, 2012. 473 с.

84. Суєтнов Є. П. Відчуження земельних ділянок для суспільних потреб та з мотивів суспільної необхідності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06. Харків, 2013. 26 с.

85. Стефанчук М. М. Органи виконавчої влади як сторона у справах адміністративної юрисдикції в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2012. 209 с.

86. Вербіцька М., Бондарчук Л. Суб'єкт владних повноважень як позивач у адміністративних справах. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 4 (28). С. 31-37.

87. Коцюбко І.В. Стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб: правова природа спору про право. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 86. Ч. 5. С. 163-169.

88. Про застосування секторальних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) до Республіки Нікарагуа: Рішення Ради Національної безпеки і оборони країни, введене в дію Указом Президента України від 01.02.2021р. №41/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-21#Text> (дата звернення: 02.03.2025).

89. Щербанюк О.В. Стягнення в дохід держави підсанкційних активів: міжнародний досвід та практика Європейського суду з прав людини. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2025. № 4. Ч. 3. С. 449-454.

90. Стоян Є. О., Артеменко К. С., Пищенко О. В. Санкційна відповідь ЄС на повномасштабну війну в Україні (політико-правовий аспект). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №4. С. 735-738.

91. Guidelines on implementation and evaluation of restrictive measures (sanctions) in the framework of the EU Common Foreign and Security Policy. Council of the European Union. Brussels, 4 May 2018. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5664-2018-INIT/en/pdf>

(дата звернення: 03.03.2025).

92. Бернацький Б. Вплив міжнародних санкцій на політику та економіку рф у 2024-2025 рр. *Центр Міжнародної безпеки*. 19 с. URL: https://analytics.intsecurity.org/wp-content/uploads/2024/08/Ukr_CIS_07_Sanctions_Russia.pdf

(дата звернення: 03.03.2025).

93. Sources and scope of European Union law. Thematic fact sheets on the European Union. European Parliament. URL: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/fr/sheet/6/sources-et-portee-du-droit-de-l-union-europeenne> (дата звернення: 03.03.2025).

94. Basic Principles on the Use of Restrictive Measures (Sanctions). (2004). URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10198-2004-REV-1/en/pdf> (дата звернення: 04.03.3025).

95. Martin Russell. EU sanctions: A key foreign and security policy instrument. European Parliamentary Research Service. May 2018. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/621870/EPRS_BRI\(2018\)621870_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2018/621870/EPRS_BRI(2018)621870_EN.pdf) (дата звернення: 04.03.3025).

96. Peter Van Elsuwege, Viktor Szép. EU Sanctions Policy and the Alignment of Third Countries: Relevant Experiences for the UK? 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/346412967_EU_Sanctions_Policy_and_the_Alignment_of_Third_Countries_Relevant_Experiences_for_the_UK

(дата звернення: 04.03.3025).

97. Sanctions, Security Council, United Nations Council. URL: <https://main.un.org/securitycouncil/en/sanctions/information> (дата звернення: 04.03.2025)

98. Абдулаєв Р. А. Правове регулювання санкцій у праві Європейського союзу: дис. ...д-ра філос.081 Право. Одеса. 2022. 198 с.

99. Directive (EU) 2024/1226 of the European parliament and of the council of 24 April 2024 on the definition of criminal offences and penalties for the violation of Union restrictive measures and amending. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1226/oj/eng> (дата звернення: 16.05.2025).

100. Климосюк А., Рубашенко М. Директива ЄС №2024/1226 про криміналізацію порушення санкцій: Огляд та рекомендації для України. URL: <https://izi.institute/analysts/2/> (дата звернення: 16.05.2025).

101. Portela, C., Olsen, K. B. Implementation and monitoring of the EU sanctions' regimes, including recommendations to reinforce the EU's capacities to implement and monitor sanctions. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/702603/EXP_O_STU\(2023\)702603_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2023/702603/EXP_O_STU(2023)702603_EN.pdf) (дата звернення: 04.03.2025).

102. Климосюк А. С. Механізм реалізації санкційної політики Європейського Союзу. *Аспекти публічного управління*. 2023. №4. Том 11. С. 42-46.

103. How the EU adopts and reviews sanctions. European Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-adoption-review-procedure/> (дата звернення: 22.02.2025).

104. EU Sanctions Map. URL: <https://www.sanctionsmap.eu/#/main> (дата звернення: 03.03.2025).

105. Question and Answers: fourth package of restrictive measures against Russia. European Commission. Brussels, 15 March 2022. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/api/files/document/print/en/qanda_22_1776/QANDA_22_1776_EN.pdf (дата звернення: 22.02.2025).

106. Щербанюк О. В. Санкційний режим юрисдикції країн Європейського союзу (досвід Німеччини). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 5. С.193-197.

107. Webb P. 'Legal options for confiscation of Russian state assets to support the reconstruction of Ukraine' 2024 URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/759602/EPRS_STU\(2024\)759602_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2024/759602/EPRS_STU(2024)759602_EN.pdf) (дата звернення: 05.05.2025).

108. Christopher A. The International Emergency Economic Powers Act and the National Emergencies Act: Key Facts Updated. 2023, October 25. URL: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IG/IG10012> (дата звернення: 05.05.2025).

109. International Emergency Economic Powers Act. 2007, June 13. URL: <https://www.congress.gov/congressional-report/110th-congress/senate-report/82#:~:text=IEEPA%20authorizes%20the%20President%20to,originating%20outside%20the%20United%20States> (дата звернення: 23.02.2025).

110. Sergei Magnitsky Rule of Law Accountability Act of 2012. 2012, July 23. URL: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/PLAW-112publ208/html/PLAW-112publ208.htm> (дата звернення: 23.02.2025).

111. The Countering America's Adversaries Through Sanctions Act. 2017, August 2. URL: <https://www.congress.gov/bill/115th-congress/house-bill/3364/text> (дата звернення: 23.02.2025).

112. The Treasury 2021 Sanctions Review. The Department of the Treasury. URL: <https://home.treasury.gov/system/files/136/Treasury-2021-sanctions-review.pdf> (дата звернення: 24.02.2025).

113. Новіков Д. О. Адміністративно-правове регулювання санкційної політики Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Тернопіль, 2025. 223 с.

114. Office of Foreign Assets Control. URL: <https://ofac.treasury.gov/about-ofac> (дата звернення: 20.05.2025).

115. Божко І. Економічна зброя масового знищення: відповідальність за порушення санкцій США. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/zovnishnoekonomichna-diyalnist/ekonomichna-zbroya-masovogo-znishchennya-vidpovidalnist-za-porushennya-sankciy-ssha.html> (дата звернення: 05.03.2025)

116. Хутор Т., Карнаух Б., Рябченко Т., Климосюк А. Як забезпечується дотримання санкцій у США: багаторівневий механізм відповідальності. URL:

https://confiscation.com.ua/media/Як_забезпечується__дотримання_санкцій_у_США_багаторівневий_механізм_відповідальності.pdf (дата звернення: 05.03.2025).

117. S.Amdt.6596 — 117th Congress (2021-2022). URL: <https://www.congress.gov/amendment/117th-congress/senate-amendment/6596/text?s=1&r=2> (дата звернення: 04.03.2025).

118. Special Economic Measures Act (S.C. 1992, с. 17). URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/s-14.5/index.html> (дата звернення: 25.02.2025).

119. Justice for Victims of Corrupt Foreign Officials Act (Sergei Magnitsky Law) (S.C. 2017, с. 21). URL: <https://laws.justice.gc.ca/eng/acts/j-2.3/> (дата звернення: 25.02.2025).

120. United Nations Act (R.S.C., 1985, с. U-2). URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/u-2/index.html> (дата звернення: 25.02.2025).

121. Types of sanctions. Government of Canada. URL: https://www.international.gc.ca/world-monde/international_relations-relations_internationales/sanctions/types.aspx?lang=eng (дата звернення: 25.02.2025).

122. Governor in Council appointments. URL: <https://www.canada.ca/en/privy-council/programs/appointments/governor-council-appointments/general-information/appointments.html> (дата звернення: 28.05.2025).

123. Special Economic Measures (Venezuela) Regulations (SOR/2017-204). URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/regulations/SOR-2017-204/FullText.html> (дата звернення: 26.02.2025).

124. Global Affairs Canada. URL: <https://www.international.gc.ca/global-affairs-affaires-mondiales/home-accueil.aspx?lang=eng> (дата звернення: 26.02.2025).

125. Public Safety Canada. URL: <https://www.publicsafety.gc.ca/index-en.aspx> (дата звернення: 26.02.2025).

126. Department of Justice Canada. URL: <https://www.justice.gc.ca/eng/> (дата звернення: 26.02.2025).

127. Shatiryan V., Morison O. Canada. International Comparative Legal Guides. Sanctions 2021. Chapter 8. P. 48-53

128. Canadian Sanctions - Frequently Asked Questions. URL: https://www.international.gc.ca/world-monde/international_relations-relations_internationales/sanctions/faq.aspx?lang=eng (дата звернення: 27.02.2025).

129. Joint Statement by Prime Minister Trudeau and President von der Leyen. March 23, 2022. Joint Statement by Prime Minister Trudeau and President von der Leyen. 2022. URL: <https://www.pm.gc.ca/en/news/statements/2022/03/23/joint-statement-prime-minister-trudeau-and-president-von-der-leyen> (дата звернення: 25.02.2025).

130. Sanctions and Anti-Money Laundering Act 2018. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2018/13/contents> (дата звернення: 25.02.2025).

131 Counter-Terrorism Act 2008. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2008/28/contents> (дата звернення: 25.02.2025).

132. Anti-terrorism, Crime and Security Act 2001. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2001/24/contents> (дата звернення: 25.02.2025).

133. UK financial sanctions general guidance. Office of Financial Sanctions Implementation. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/financial-sanctions-general-guidance/uk-financial-sanctions-general-guidance> (дата звернення: 25.02.2025).

134. The UK Sanctions List. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/the-uk-sanctions-list> (дата звернення: 25.02.2025).

135. The Federal Act on the Implementation of International Sanctions, (Embargo Act, EmbA). 22 March 2002. URL: <https://www.fedlex.admin.ch/eli/cc/2002/564/en> (дата звернення: 28.02.2025).

136. The Federal Department of Economic Affairs, Education and Research (EAER). URL: <https://www.admin.ch/gov/en/start/departments/departement-of-economic-affairs-education-research-eaer.html> (дата звернення: 28.02.2025).

137. Sanctions / Embargos. SECO. URL: https://www.seco.admin.ch/seco/en/home/Aussenwirtschaftspolitik_Wirtschaftliche_Zusammenarbeit/Wirtschaftsbeziehungen/exportkontrollen-und-sanktionen/sanktionen-embargos.html (дата звернення: 28.02.2025).

138. More than 100 cases of potential sanctions violations identified in Switzerland. https://confiscation.com.ua/en/news/more_than_100_cases_of_potential_sanctions_violations_in_Switzerland/ (дата звернення: 05.03.2025).

139. Хутор Т., Климосюк А., Рябченко Т., Карнаух Б. Найкращі практики повернення активів. Кейс США із запровадження відповідальності за ухилення від санкцій у відповідь на агресію Росії проти України. URL: https://confiscation.com.ua/media/Найкращі_практики_повернення_активів.pdf (дата звернення: 07.03.2025).

140. Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до Кримінального кодексу України і Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про санкції» щодо встановлення відповідальності за порушення спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій): Постанова Верховної Ради України від 03.06.2025р. №4462-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4462-20#Text> (дата звернення: 18.07.2025).

141. Проект Закону про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України та інших законів щодо встановлення кримінальної відповідальності за порушення законодавства про санкції від 25.01.2023р. №8384. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41227> (дата звернення: 07.03.2025).

142. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України і Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про санкції» щодо встановлення відповідальності за порушення спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» від 14.01.2025р. №12406. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/55621> (дата звернення: 07.03.2025).

143. Реєстр збитків, завданих агресією російської федерації проти України. URL: <https://rd4u.co.e.int/uk/> (дата звернення: 09.03.2025).

144. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/51/242 від 26.09.1997р. URL: <https://docs.un.org/en/A/RES/51/242> (дата звернення: 02.02.2025).

145. Постанова Вищого антикорупційного суду від 16.02.2023р., судова справа №991/265/23. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/109031868> (дата звернення: 02.02.2025).

146. Постанова Вищого антикорупційного суду від 20.03.2023р., судова справа №991/1914/23. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/109643500> (дата звернення: 02.02.2023).

147. Постанова Вищого антикорупційного суду від 03.02.2023р., судова справа №991/6606/22. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/108772467> (дата звернення: 02.02.2023).

148. Постанова Вищого антикорупційного суду від 29.08.2023р., судова справа №991/7229/23 URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/113093181> (дата звернення: 02.02.2025).

149. Постанова Вищого антикорупційного суду від 24.07.2024р.,
судова справа №991/5120/24. URL:
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/120574507> (дата звернення: 02.02.2025).

150. Judgment 07.02.2024. Usmanov v Council. Case T-237/22
<https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&td=ALL&num=T-237/22>
(дата звернення: 02.03.2025).

151. Judgment – 29.11.2023. Case T-333/22. Khan v Council. URL:
<https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=T-333/22> (дата звернення:
02.03.2025).

152. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо
застосування санкцій: Закон України від 13.07.2024р. №3223-IX. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3223-20#Text> (дата звернення:
08.05.2025).

153. Про затвердження Положення про Державний реєстр санкцій:
Указ Президента України від 29.01.2024р. №36/2024. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002525-24#Text> (дата звернення:
01.09.2025)

154. Immobilised Russian assets: Council decides to set aside extraordinary
revenues. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/02/12/immobilised-russian-assets-council-decides-to-set-aside-extraordinary-revenues/pdf/> (дата звернення: 09.05.2025).

155. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко
(відп. ред.) та ін. 2004. Т.6. 765с.

156. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко
(відп. ред.) та ін. 2001. Т.3. 789с.

157. Людькова І. І. Компетенція як основа ефективності органів
виконавчої влади. *Вісник Харківського національного університету імені
В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2014. Вип. № 17. С. 232-235.

158. Армаш Н. О. Адміністративно-правовий статус керівників органів виконавчої влади: дис. ...канд. юрид. наук:12.00.07. Київ. 2005. 200 с.
159. Теремецький В .І. Особливості адміністративно-правового статусу державної податкової служби України. *Право і безпека*. 2012. № 2. С. 82–88.
160. Журавель Я. В. Повноваження та компетенція як складові адміністративно-правового статусу органів виконавчої влади в Україні. *Наукові записки. Серія «Право»*. 2019. № 6. Том 1. С.49-54.
161. Осауленко С. В. Адміністративно-правовий статус Кабінету Міністрів України: автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса. 2010. 24 с.
162. Кулакова Є. В. Господарська компетенція обласних рад та обласних державних адміністрацій: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.04. Донецьк. 2009. 220с.
163. Владовська К .П., Шуракова А. С. Доктринальні підходи до визначення поняття компетенції адміністративного суду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2020. № 61. Том 1. С.130-133.
164. Баронін Д. Б. Правовий статус суду України: дис. ...канд. юрид. наук. Харків. 2015. 201с.
165. Ткаченко А. О. Поняття компетенції державного органу. *Часопис Київського університету права*. 2009. №4. С.192-197.
166. Городецька М. С. Предмет відання у кримінальному процесі: дис. ...д-ра юрид. наук:12.00.09. Кропивницький. 2023. 532 с.
167. Карабін Т. О. Співвідношення повноважень місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування: теоретичні і практичні питання: дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07. Ужгород. 2007. 202 с.
168. Голосніченко І. П. Теорія повноважень, їх легітимність та врахування потреб і інтересів при встановленні на законодавчому рівні.

URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/d7c2a872-e62b-4443-b018-ff68fc200865/content> (дата звернення: 09.07.2025).

169. Юридична енциклопедія: в 6 т./Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. 2002. Т.4. 717с.

170. Швець В. Д. Поняття компетенції і повноважень суб'єктів землекористування. *Європейські перспективи*. 2015. №2. С. 107-113.

171. Панова О. О. Особливості компетенції та повноважень органів національної поліції України у сфері забезпечення публічної безпеки. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. №5. С.213-215.

172. Словник іншомовних слів, за ред. О. С. Мельничука. Київ: Головна редакція УРЕ, 1974. 775 с.

173. Тлумачний словник української мови. URL: <https://slovnuk.ua/index.php?swrd=%D0%BC%D0%B5%D1%85%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC> (дата звернення: 07.05.2025).

174. Економічна енциклопедія: у 3 томах/за заг. Ред. Мочерний С. В. Київ. Видав. центр. Академія, 2000. Том 1. 2000. 864 с

175. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016р. №1798-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text> (дата звернення: 14.07.2025).

176. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: Указ Президента України від 11.07.2021р. №231/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text> (дата звернення: 14.07.2025).

177. Журавель В.О. Доктрина соціального захисту працівників судової системи України: дис. ...док. юрид. наук: 12.00.05. Київ. 2021. 406с.

178. Череватий М. Ю. Реформування судової системи України на засадах принципів Європейського судівництва: дис.... д-ра філос. 081 Право. Одеса. 2024. 234 с.

179. Стефанчук М. М. Судова реформа в Україні: визначеність категоріального апарату. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія «Право»*. 2023. №77. Ч. 2. С. 276-282.

180. Попадинець М. І. Особливості механізму правового регулювання в контексті реалізації прав людини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2019. №59. Том 1. С. 106-109.

181. Пустовіт О. А. Механізм правового регулювання державної служби України: дис. ... д-ра філос. 081 Право. Одеса. 2025. 193 с.

182. Уварова Н. В., Логвиненко Б. О. Механізм правового регулювання суспільних відносин як вид механізму публічного управління. *Modernization of the system of public management and administration in Ukraine: the experience of the Republic of Latvia: Scientific monograph*. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2023. С. 143-159.

183. Яковчук Є. Ю. Поняття адміністративно-правового механізму формування та реалізації державної політики у сфері мобілізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. №2. С.385-387.

184. Дараганова Н. В. Поняття механізму адміністративно-правового регулювання охорони праці в Україні. *Право і суспільство*. 2023. №2. Том 1. С.160-165.

185. Котерлін І. Б. Сутність механізму правового регулювання інформаційних відносин. *Право та державне управління*. 2020. №1. Том 1. с.72-76.

186. Кривицький Ю. В. Механізм правового регулювання в сучасній теорії права. *Часопис Київського університету права*. 2009. №4. С. 74–79.

187. Бондаренко О. М. Поняття та ознаки механізму правового регулювання вирішення податкового спору. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. №1 (22) Том 3. С. 84–88.

188. Зіноватний В. В. Механізм правового регулювання захисту прав працівників від незаконного звільнення: дис. ... доктора філос. 081 Право. Харків, 2023. 218 с.

189. Осадчий В. І. Механізм правового регулювання. *Митна справа*. 2013. №5 (89). Ч. 2, книга 2. С. 336-340.

190. Сірорський М. М., Мальцев У. В., Логачов Д. О., Стельмашенко Ю. О. Понятійно-термінологічний аналіз категорії «механізми державного управління». *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2021. №3(78). С. 162-168.

191. Куракін О. М. Структура механізму правового регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2015. №35. Ч.2. Том 1. С.46-49.

192. Лепех Л. Л. Соціальна та юридична ефективність механізму правового регулювання : дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.01. Київ, 2019. 234 с.

193. Андреев А. В. Механізм правового регулювання суспільних відносин: окремі аспекти щодо визначення поняття та особливостей. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. №6. С. 125–128.

194. Крапивін Є. Стягнення в дохід держави активів як різновид санкцій та практика Європейського суду з прав людини. URL: https://www.helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2024/06/Maket_web-1.pdf (дата звернення: 06.01.2025).

195. Предместніков О. Г. Завдання Міністерства юстиції України як основа його правового статусу і діяльності. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2016. №2. С. 71– 75.

196. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. №2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 06.03.2025).

197. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 р. №392/2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text> (дата звернення: 07.01.2025).

198. Вонсович О. Стан національної безпеки України в сучасній геополітичній ситуації. *Політичний менеджмент*. 2012. № 1–2. С. 177–185. (дата звернення: 12.08.2024).

199. Антонов В. О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія. Київ: Талком, 2017. 576с.

200. Бабич А. М. Місце Ради національної безпеки і оборони України в системі державного управління національною безпекою України. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2023. № 1. С. 10-17.

201. Дашковська А. В. Адміністративно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України: дис. ... д-ра філос. 081 Право. Київ, 2024. 255с.

202. Салазький О. Застосування інституту спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) крізь призму приписів Конституції України. *Право України*. 2023. №1. С. 148-159.

203. Омелько І. І. Конституційно-правовий статус Ради національної безпеки і оборони України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 166-170.

204. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014р. № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.01.2025).

205. Про внесення змін до Положення про Міністерство юстиції України: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.05.2022 р. №635. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/635-2022-%D0%BF#n2> (дата звернення: 06.01.2025).

206. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011р. №3166-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text> (дата звернення: 06.01.2025).

207. Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб» від 12.05.2022 р. №2257-IX. URL: <https://itd.rada.gov.ua/31aba106-d24d-44c2-ac29-fb1d41797c5e> (дата звернення: 10.05.2025).

208. Висновок Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб». URL: <https://itd.rada.gov.ua/ca24cebfbf-75d5-43e5-9ec8-55d75b277adf> (дата звернення: 10.05.2025).

209. Марченко О. В. Адміністративно-правовий статус Міністерства юстиції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2017. 17 с.

210. Железняк Н. А. Правові та організаційні форми діяльності Міністерства юстиції України у здійсненні державної правової політики (теоретичні та практичні питання): автореф. дис. ...канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2005. 21 с.

211. Будецький Р. В. Міністерство юстиції України: до проблеми визначення адміністративно– правового статусу. *Юрист України*. 2014. Вип. 3(28). С. 29– 36.

212. Чудний О. В. Контроль і нагляд Міністерства юстиції за діяльністю нотаріату в Україні: автореф. дис.... канд. юрид. наук: 12.00.07. Дніпропетровськ, 2014. 19 с.

213. Желінський В.М. Адміністративно-правові засади реєстраційної діяльності Міністерства юстиції України: дис....канд. юрид. наук:12.00.07. Київ, 2020. 234 с.

214. Кобацька Х. І. Порівняльно-правова характеристика центральних органів виконавчої влади у сфері юстиції: європейська традиція та вітчизняна практика: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2017. 19 с.

215. Бейкун А. Л., Матвієць С. Я., Чухрай І. Ю., Баланда О. М. Визначення проблем розвитку конституційних принципів складових системи забезпечення національної безпеки. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України*. 2023. №3 (79). С. 45-51.

216. Стефанчук М.М., Саленко О.В., Юрисдикційний концепт стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб. *Правова держава*. 2025. №59. С. 155-165.

217. Гриненко С. О. Проблеми застосування спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) відповідно до Закону України «Про санкції». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №6. С. 188-191.

218. Рішення Верховного Суду від 18.06.2020р., судова справа № 9901/259/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89977248> (дата звернення: 06.01.2025).

219. Про Стратегію національної безпеки України: Рішення РНБО від 14.09.2020р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0005525-20#n2> (дата звернення: 06.01.2025).

220. Апарат РНБО і Бюро економічної безпеки уклали Меморандум про співробітництво. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/6114.html?PRINT> (дата звернення: 30.08.2024).

221. Словник української мови: в 11 тт./за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970-1980. Т. 9. 916 с.

222. Ситник Г.П. Організаційно-правові засади забезпечення воєнної безпеки України: курс лекцій. Київ, 2023. 112 с. URL: <https://ipacs.knu.ua/pages/dop/336/files/746e0b7d-bebc-48cd-a963-ad9ff3920d53.pdf> (дата звернення: 20.08.2024).

223. Качинський А.Б., Молоченко Д.Р. Індикатор могутності держави – важливий інструмент системного аналізу та стратегічного планування у

сфері національної безпеки. *Системні дослідження та інформаційні технології*. 2016. №1. С. 17-25.

224. Про застосування та внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій): Рішення Ради національної безпеки і оборони України, введене в дію Указом Президента України від 12.10.2022 р. №694/2022. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Ukazy/5817.html> (дата звернення: 13.10.2024).

225. Про застосування та внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій): Рішення Ради національної безпеки і оборони України, введене в дію Указом Президента України від 08.10.2024 р. №698/2024. URL: https://www.rnbo.gov.ua/files/2024/DECREES/698/dodatok_698_1.pdf (дата звернення: 13.10.2024).

226. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003р. №638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 20.10.2024).

227. Рішення Вищого антикорупційного суду від 27.02.2023, судова справа №991/1396/23. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/administrative/judgments/991_1396_23_27-02-2023.pdf (дата звернення: 20.10.2024).

228. Рішення Вищого антикорупційного суду від 24.03.2023, судова справа №991/2086/23. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/administrative/judgments/991_2086_23_24-03-2023.pdf (дата звернення: 20.10.2024).

229. Рішення Вищого антикорупційного суду від 19.05.2023, судова справа №991/4151/23. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/administrative/judgments/991_4151_23_19-05-2023.pdf (дата звернення: 20.10.2024).

230. Рішення Вищого антикорупційного суду від 10.07.2023, судова справа №991/5824/23. URL:

https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/administrative/judgments/991_5824_23_10-07-2023.pdf (дата звернення: 21.10.2024).

231. Рішення Вищого антикорупційного суду від 21.02.2024, судова справа №991/10587/23. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/administrative/judgments/991_10587_23_21-02-2024.pdf (дата звернення: 24.10.2024).

232. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001р. №2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 26.10.2024).

233. Резолюція Ради Безпеки ООН №1333 від 28.09.2001р. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n01/557/45/pdf/n0155745.pdf?token=510Lo7h357T6wNj6Sp&fe=true> (дата звернення: 24.10.2024).

234. Про затвердження Програми реалізації положень Варшавської конференції щодо спільної боротьби проти тероризму: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.12.2001р. №1694. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1694-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.10.2024).

235. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму: Закон України від 31.07.2006р. №54-V URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/54-16#Text> (дата звернення: 24.10.2024).

236. Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо запобігання тероризму: Закон України від 21.09.2006р. №170-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/170-16#Text> (дата звернення: 24.10.2024).

237. Про заборону пропаганди російського тоталітарного режиму, збройної агресії російської федерації як держави-терориста про України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну: Закон України від 22.05.2022р. №2265-IX. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text> (дата звернення: 24.10.2024).

238. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Додаткового протоколу до Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму, а також до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення боротьби з тероризмом: Закон України від 21.03.2023р. №2997-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 24.10.2024).

239. Новікова Л. В. Рада Безпеки Організації Об'єднаних націй як інститут протидії тероризму. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2014. № 4. Том 2. С.25-28.

240. Бугайчук К. Л. Нормативно-правові аспекти вдосконалення санкційної політики України. *Право і безпека*. 2022. №1 (84). С. 29-38.

241. Коцюбко І.В. Стягнення в дохід держави активів суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність: визначеність санкції. *Актуальні проблеми судового права: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 26 квітня 2024 р.)*. Харків: Право, 2024. С. 206-210.

242. Кологойда О. В. Блокування і стягнення активів підсанкційних осіб. *Право України*. 2024. №9. С. 28-49.

243. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 06.12.2019 р. №361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 24.10.2024).

244. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 24.10.2024).

245. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. №996-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14#Text> (дата звернення: 23.10.2024).

246. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013р. №73. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення: 24.10.2024).

247. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001 р. №2210-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14#Text> (дата звернення: 24.10.2024).

248. Щербанюк О.В. Стягнення в дохід держави підсанкційних активів та верховенство права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2025. Вип. № 90. Ч. 4. С. 468-472.

249. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000р. №2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 24.10.2024).

250. Case of Gogitidze and Others v. Georgia App. No. 36862/05 (ECHR, 12 May 2015). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-154398%22%5D%7D> (дата звернення: 24.10.2024).

251. Михайленко В. В. Набуття активів іншими особами в цілях правової процедури визнання активів необґрунтованими і стягнення їх у дохід держави. *Слово національної школи суддів України*. 2022. № 1-2 (38-39). С. 151-158.

252. Коцюбко І.В. Поняття «можливість вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження активами»: визначення змісту. *Соціально-економічні тенденції розвитку сучасної держави: матеріали науково-практичної конференції* (Черкаси, 13 листопада 2023 р). Research Europe, 2023. С. 219-224.

253. Індекс сприйняття корупції. URL: <http://cpi.ti-ukraine.org/#> (дата звернення: 02.03.2025).

254. Хотинська-Нор О. З. Теоретико-правові та праксеологічні засади судової реформи в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2017. 38 с.

255. Снідевич О. С. Проблеми розмежування юрисдикцій. Актуальні питання процесу та судової практики. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2012. № 2 (10). С. 41-53.

256. Легких К. В. Незалежність і безсторонність суду у площині комплексної необхідності реалізації ідеї справедливості. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2023. №3. С. 161-167.

257. Катаєва Е. В. Юрисдикція адміністративних судів України щодо вирішення адміністративних справ: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2016. 235 с.

258. Саленко О. В. Принцип спеціалізації у національній системі судоустрою. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 3. С. 94-101.

259. Петренко Н. О. Підсудність справ господарським судам України: дис. ... канд. юрид. наук :12.00.04. Одеса, 2016. 251 с.

260. Торгашова К.О. Практичні проблеми розмежування адміністративної та господарської юрисдикції на основі критеріїв належності публічно-правових спорів. *Молодий вчений*. 2020. №11(87). С.319-323.

261. Подорожна Т. С, Худик А. М. Вищий антикорупційний суд як вищий спеціалізований суд в Україні: проблема конституційно-правового статусу. *Український часопис конституційного права*. 2021. № 2. С. 42-54.

262. Свіда О. Г. Перспективи вдосконалення статусу Вищого антикорупційного суду. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : у 2 т.: матеріали науково-практичної конференції (м.

Одеса, 19 травня 2023 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. Том 2. С. 138-140.

263. Пономарьова О. О. Правовий статус Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2019. 276 с.

264. Антипова І. Л. Адміністративно-правовий статус Вищих спеціалізованих судів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 245 с.

265. Никитюк Я. І. Адміністративно-правовий статус Вищого антикорупційного суду України: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 305 с.

266. Хайдарова І. О. Адміністративно-правовий статус Вищого антикорупційного суду в Україні: дис...канд..юрид. наук. Дніпро, 2019. 244с.

267. Шестопалов Р. М. Правовий статус Вищого антикорупційного суду України. *Dictum Factum*. 2022. №1(11). С. 23-27.

268. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. №1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19?find=1&text=%D1%8E%D1%80%D0%B8%D1%81%D0%B4%D0%B8%D0%BA#w1> (дата звернення: 12.07.2024).

269. Цивільно-процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 р. №1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 18.07.2024).

270. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991р. №1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 18.07.2024).

271. Про Вищий антикорупційний суд: Закон України від 07.06.2018 р. №2447-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text> (дата звернення: 18.07.2024).

272. Case of Belilos v.Switzerland App. No. 10328/83 (ECHR, 29 April 2088). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-57434%22%5D%7D> (дата звернення: 18.07.2025).

273. Доповідь Європейської комісії у справі «Лео Цанд проти Австрії» (заява №7360/76) від 12.10.1978 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-158239&filename=ZAND%20v.%20AUSTRIA%20-%20%5BUkrainian%20Translation%5D%20by%20OSCE%20Ukraine.pdf> (дата звернення: 18.07.2024).

274. Щерблюк О. В. Організаційні основи судоустрою України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2021. 253 с.

275. Смокович М. І. Проблеми розмежування судової юрисдикції та визначення компетенції адміністративних судів: дис. ...канд. юрид. наук:12.00.07. Київ, 2009. 232 с.

276. Кібенко О. Р., Уркевич В. Ю. Підходи Великої Палати Верховного Суду до визначення юрисдикційності спорів. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/164290-pidkhodi-velikoyi-palati-verkhovnogo-sudu-do-viznachennya-yurisdiktsiynosti-sporiv?fbclid=IwAR2FbIrsVFSL64rP4-xNA4JkNcYLPb-An5uojKhAGru4fWHkZS9zzF4urck> (дата звернення: 14.02.2025).

277. Висновок Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб» URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/CardByRn?regNum=7194&conv=9> (дата звернення: 10.05.2025).

278. Висновок Головного науково-експертного управління на Пропозиції Президента України до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо підвищення ефективності санкцій, пов'язаних з активами окремих осіб». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/CardByRn?regNum=7194&conv=9> (дата звернення: 10.05.2025).

279. Становлення антикорупційної юстиції в Україні. Монографія під заг. ред. Кравчука О. О., Мойсака С. М. Київ: КПП імені Ігоря Сікорського, Вищий антикорупційний суд, 2024. 340 с.

280. Довга дорога до антикорупційних судів. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/dovga-doroga-do-antikoruptionsijnih-sudiv-1323280.html> (дата звернення: 03.03.2025).

281. Спільний висновок AMICUS CURIAE від 2021 року [Спільний висновок AMICUS CURIAE. URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/AmicusCuriae-VAKS-final-style_01_102.pdf (дата звернення: 25.07.2024)

282. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про судоустрій і статус суддів. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=4734&skl=9 (дата звернення: 29.07.2024).

283. Пустовіт Ю. Ю., Запотоцька О. В., Тімашов В. О. Адміністративна юстиція. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. №2. С. 96-101.

284. Смокович М. І. Адміністративна юстиція як доступний та ефективний інструмент захисту прав людини в Україні. *Приватне та публічне право*. 2021. №1. С. 48-53.

285. Касаційний адміністративний суд: потужний старт і перші здобутки. URL: <https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Booklet.pdf> (дата звернення: 03.03.2025).

286. Касаційний адміністративний суд у 2019 році. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/!/Zvit_KAS_2019_web.pdf (дата звернення: 03.03.2025).

287. Окрема думка у справі №991/6606/22 від 23.01.2023р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108532265> (дата звернення: 17.04.2025).

288. Постанова Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 03.02.2023р, судова справа №991/6606/22. URL <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108772467> (дата звернення: 03.03.2025).

289. Про призначення суддів Верховного Суду: Указ Президента України №357/2017. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3572017-22958> (дата звернення: 03.03.2025).

290. Про призначення суддів Вищого антикорупційного суду: Указ Президента України №128/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1282019-26474> (дата звернення: 03.03.2025).

291. Касаційний адміністративний суд у 2022 році. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/KASU_zvit_2022_web.pdf (дата звернення: 03.03.2025).

292. Касаційний адміністративний суд у 2023 році. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/zvi/KASU_zvit_2023.pdf (дата звернення: 03.03.2025).

293. Касаційний адміністративний суд у 2024 році. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/rizne/KAS_Zvit_2024.pdf (дата звернення: 21.04.2025).

294. Аналіз здійснення судочинства Вищим антикорупційним судом у 2022 році (як судом першої інстанції). URL: <https://hcac.court.gov.ua/hcac/gromadyanam/analysis/> (дата звернення: 03.03.2025).

295. Аналіз здійснення судочинства Вищим антикорупційним судом у 2023 році (як судом першої інстанції). URL: <https://hcac.court.gov.ua/hcac/gromadyanam/analysis/> (дата звернення: 03.03.2025).

296. Аналіз здійснення судочинства Вищим антикорупційним судом у 2024 році (як судом першої інстанції). URL:

https://court.gov.ua/storage/portal/hcac/statistics/analyses/justice_2024.pdf

(дата звернення: 21.04.2025).

297. Стефанчук М. М. Реформування системи правосуддя в Україні: сучасні виклики. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*: матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції (Чернівці, 16 жовтня 2020 р.). Чернівці, 2020. С. 47-51.

298. Овсяннікова О. О. Безсторонність суду як елемент справедливості судової влади. *Juris Europensis Scientia*. 2020. № 2. С. 90-96.

299. Курява В. В. Адміністративно-правові концептуальні засади створення та діяльності Вищого суду з питань інтелектуальної власності в Україні: дис. д-ра філос. 081 Право. Суми, 2021. 205 с.

300. Білецька А. М. Реалізація принципу спеціалізації в організації роботи суду: дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2019. 200 с.

301. Нестерчук Л. П. Внутрішня спеціалізація суддів – необхідний елемент поліпшення ефективності правосуддя українськими судами. *Актуальні проблеми політики*. 2016. №57. С. 10-21.

302. Гаркуш О. О. Організація і діяльність судів цивільної юрисдикції в Україні: дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.10. Київ, 2009. 187 с.

303. Заїка М. М., Ярмакі В. Х. Особливості організації системи адміністративної юстиції: зарубіжний досвід. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 3. С. 77-80.

304. Малетов Д. В. Спеціалізація суду: тенденція сучасного суспільства. *Правові горизонти/Legal horizons*. 2018. № 9 (22). С. 72-77.

305. Москвич Л. М. Проблеми підвищення ефективності судової системи: дис. ... д-ра. юрид. наук. Харків, 2011. 485 с.

306. Доступ до правосуддя в умовах сталого розвитку: до 30-річчя незалежності України: Колективна монографія/за заг. ред. Юрія Притики та Ірини Ізарової. Київ: ВД «Дакор», 2021. 478 с.

307. Висновок № 15 (2012) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи про спеціалізацію суддів. URL:

<https://rm.coe.int/opinion-n-15-2012-on-the-specialisation-of-judges-/16806a1fc2> (дата звернення: 03.03.2025).

308. Коцюбко І. В. Стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб: пошук належного суду. *Правова держава*. 2025. №57. С. 50-62.

309. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 08.09.2024).

310. Рішення ЄСПЛ у справі Кушнір проти України (Заява № 8531/13) від 28.01.2021р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_g09#Text (дата звернення: 08.09.2024).

311. Огляд рішень Європейського суду з прав людини (серпень-вересень 2020 року). Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_ESPL_08_09_2020.pdf (дата звернення: 08.09.2024).

312. Постанова Верховного Суду від 19.09.2019р., судова справа №361/6095/15-ц. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/84375544> (дата звернення: 08.09.2024).

313. Постанова Верховного Суду від 25.02.2021р., судова справа №679/219/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95177026> (дата звернення: 08.09.2024).

314. Постанова Верховного Суду від 18.03.2021р., судова справа №911/3142/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95642697> (дата звернення: 07.09.2024).

315. Лукаш Т. В. Справедливий суд як критерій ефективності механізму захисту прав і свобод людини і громадянина: дис...канд. юрид. наук. Ужгород, 2020. 264 с.

316. Льошенко О. Ю. Реалізація права на справедливий суд у кримінальному провадженні України: дис...д-ра філос. 081 Право. Одеса, 2021. 235 с.

317. Гімон М. М. Реалізація права на справедливий суд в адміністративному судочинстві в Україні: дис...канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2018. 240 с.

318. Коцюбко І.В. Стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб: забезпечення права на справедливий суд. *Сталий розвиток держави і права в умовах глобалізаційних процесів*: матеріали II науково-практичної конференції (Хмельницький, 20-21 вересня 2024 р.). Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2024. С. 34-38.

319. Рішення Вищого антикорупційного суду від 12.12.2022р, судова справа №991/5732/22. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/administrative/judgments/991_5732_22_12-12-2022.pdf (дата звернення: 25.10.2024).

320. Рішення Вищого антикорупційного суду від 09.04.2024р, судова справа №991/2657/24. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/administrative/judgments/991_2657_24_09-04-2024.pdf (дата звернення: 25.10.2024).

321. Рішення Вищого антикорупційного суду від 20.08.2024, судова справа №991/7122/24. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/administrative/judgments/991_7122_24_20-08-2024.pdf (дата звернення: 25.10.2024)

322. Рішення Вищого антикорупційного суду від 05.12.2022р., судова справа №991/5799/22. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/administrative/judgments/991_5799_22_05-12-2022.pdf (дата звернення: 28.10.2024).

323. Рішення Вищого антикорупційного суду від 27.06.2023р, судова справа №991/5279/23. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/administrative/judgments/991_5279_23_27-06-2023.pdf (дата звернення: 26.10.2023).

324. Рішення Вищого антикорупційного суду від 31.07.2023р, судова справа №991/6040/23. URL:

[https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/administrative/judgments/991_6040_23_31-07-2023%20\(1\).pdf](https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/administrative/judgments/991_6040_23_31-07-2023%20(1).pdf) (дата звернення: 21.10.2024).

325. Пропозиції Міністерства культури та інформаційної політики України до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо заборони виготовлення та поширення інформаційної продукції, спрямованої на пропагування дій країни-агресора від 18.02.2021 р. №5101. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/bills_documents/document-2165054.pdf (дата звернення: 26.10.2024).

326. Можарівська М. І., Сердечна А. Ю. Поняття «глорифікації» як ознаки складу злочину, передбаченого ст.436-2 КК України. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. 2023. №79: частина 2. С. 187-192.*

327. Коцюбко І.В. Глорифікація як підстава застосування Вищим антикорупційним судом санкції у виді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб. *Адвокатура України: сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 14 грудня 2023 р.).* Харків: НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2023. С.175-178.

328. Рішення Вищого антикорупційного суду від 10.08.2023р, судова справа №991/6806/23. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/hcac/administrative/judgments/991_6806_23_10-08-2023.pdf (дата звернення: 30.10.2024).

329. Рішення Вищого антикорупційного суду від 01.09.2022р, судова справа №991/3183/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106011146> (дата звернення: 01.03.2025).

330. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980). URL: <https://sum.in.ua/s/sprujaty> (дата звернення: 30.10.2024).

331. Коцюбко І.В. Матеріально-технічне забезпечення діяльності країни-агресора, як підстава застосування судом санкції у виді стягнення в

дохід держави активів підсанкційних осіб. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (Чернівці, 31 жовтня 2024 р.). Чернівці, 2024. С. 239-243.

332. Стоян А. В. Стандарти доказування в адміністративному судочинстві: дис. ... д-ра філос. 081 Право. Одеса, 2024. 218 с.

333. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про Вищий антикорупційний суд». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=7440&skl=9 (дата звернення: 25.03.2025).

334. Karnaukh B. 'Standards of Proof: A Comparative Overview from the Ukrainian Perspective' 2021 2(10) Access to Justice in Eastern Europe P. 25–43.

335. Case of Sevtap Veznedaroğlu v. Turkey App. No. 32357/96 (ECHR, 11 April 2000). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-58897%22%5D%7D> (дата звернення: 13.01.2025).

336. Case of J.K and others v. Sweden App. No. 59166/12 (ECHR, 23 August 2016). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%5B%22001-165442%22%5D%7D> (дата звернення: 13.01.2025).

337. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Бендерський про Україну» (заява №22750/02) від 15.11.2007р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_313#Text (дата звернення: 13.01.2023).

338. Рябченко Ю. Ю. Стандарт доказування в цивільному процесуальному праві: постановка проблеми. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №2. С. 136–139.

339. Руда Т. В. Критерій достатності при оцінці доказів у цивільному судочинстві України і США : порівняльно-правовий аналіз. *Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2011. №88. С. 106–110.

340. Сокалюк В. П. Існуючі стандарти доказування та внутрішнє переконання судді при ухваленні рішень по справі. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2024. №1. С. 182-189.

341. Степаненко А. С. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2017. 234 с.

342. Писаренко Н. Б., Школик А. М., Балакарева І. М. Принцип офіційного дослідження в діяльності адміністративних органів та судів. *Проблеми законності*. 2022. №159. С. 6-27.

343. Постанова Верховного Суду від 04.04.2023р, судова справа №160/23388/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110039346> (дата звернення: 13.01.2025).

344. Постанова Верховного Суду від 25.06.2020р., судова справа №924/233/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90205664> (дата звернення: 25.03.2025).

345. Ніколенко Л. М. Доказування в господарському судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Донецьк, 2004. 17 с.

346. Резнікова В. В. Стандарти доказування «вірогідність доказів» у господарському судочинстві. *Право України*. 2021. №9. С. 66-85

347. Ратушна Б. П. Належне доказування у судовому правозастосуванні України в світлі практики Європейського суду з прав людини (загальнотеоретичне дослідження): дис. ... канд. юрид. наук.: 12.00.01. Львів, 2014. 206 с.

348. Мелех Л. В. Правова характеристика інституту доказів і доказування закордонних країн. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2016. № 1. С. 252-261.

349. Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування: монографія. Х.: Юрайт, 2017. 408 с

350. Ханова Р. Ф. Доктрина доказування у судових провадженнях із вирішення податкових спорів. *Право України*. 2020. № 4. С. 142-152.

351. Пільков К. М. Стандарт доказування як складова забезпечення права на справедливий суд. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/816559> (дата звернення: 03.02.2025).

352. Постанова Верховного Суду від 04.03.2024р, судова справа №400/4966/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117417119> (дата звернення: 25.03.2025).

353. Постанова Верховного Суду від 07.06.2022р, судова справа №910/15998/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104987461> (дата звернення: 13.01.2025)

354. Сакара Н. Докази і доказування у цивільному процесі в умовах воєнного стану у практиці Верховного Суду. Верховний Суд. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/2022_11_18_Sakara_18_11_2022.pdf (дата звернення: 25.03.2025).

355. Максименко Н. В. Теоретико-правовий аналіз категорії стандарту доказування як одного із складників забезпечення права на справедливий суд. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №4. С. 173-176.

356. Гарган С. Ю. Стандарти доказування в адміністративному судочинстві. *Education and science of today: intersectoral issues and development of sciences*. 2021. № 1. С. 134-137.

357. Кротюк О. В. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі та його реалізація в адміністративному судочинстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2013. 19 с.

358. Постанова Верховного Суду від 14.11.2019 р., судова справа №822/863/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85645199> (дата звернення: 13.01.2025).

359. Постанова Верховного Суду від 21.11. 2019 р., судова справа №826/5857/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85835984> (дата звернення: 13.01.2025).

360. Постанова Верховного Суду від 11.02.2020 р., судова справа №816/502/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87901201> (дата звернення: 13.01.2025).

361. Постанова Верховного Суду від 16.06.2020 р., судова справа №756/6984/16-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89869029> (дата звернення: 13.01.2025).

362. Постанова Верховного Суду від 18.11.2022 р., судова справа №560/3734/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107399267> (дата звернення: 13.01.2025).

363. Стоян А.В. Триступенева градація стандартів доказування в адміністративному процесу. *Forum Prava*, 2021. № 66(1). С. 25–36.

364. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 03.02.2025).

365. Крет Г.Р. Міжнародні стандарти доказування у кримінальному процесі України: теоретико-правові та практичні основи: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2020. 530 с.

366. Крет Г. Р. Стандарт доказування «поза розумним сумнівом» у практиці Верховного Суду. *Право і суспільство*. 2019. №3. С. 212-217.

367. Слюсарчук Х. Р. Стандарти доказування у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2017. 258с

368. Стоян А. В. Масштаб імплементації категорії «стандарти доказування» в адміністративне процесуальне право. *Нове українське право*. 2022. № 6(6). С. 168– 174.

369. Постанова Верховного Суду від 07.10.2024 р., судова справа №824/17/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122252993> (дата звернення: 24.01.2025).

370. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17.02.2022 р. №2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text> (дата звернення: 03.02.2025).

371. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Гриненко проти України» (заява №33627/06) від 15.02.2012р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h36#Text (дата звернення: 24.01.2025).

372. Постанова Верховного Суду від 10.06.2024 р., судова справа №520/3572/16-ц. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119776374> (дата звернення: 24.01.2025).

373. Постанова Верховного Суду від 15.04.2024 р., судова справа №1522/19501/12. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118393516> (дата звернення: 24.01.2025).

374. Постанова Верховного Суду від 09.07.2024 р., судова справа №521/17648/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120243671> (дата звернення: 24.01.2025).

375. Куйбіда Р. О. Суддівська помилка: критерії розмежування зловживання (свавілля), недбалості та добросовісної поведінки. URL: <https://pravo.org.ua/suddivska-pomylka-kryteriyi-rozmezhuвання-zlovzhyvannya-nedbalosti-ta-dobrosovisnoyi-povedinky/> (дата звернення: 06.03.2025).

376. Коцюбко І.В. Матеріально-технічне забезпечення діяльності країни-агресора, як підстава застосування судом санкції у виді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (Чернівці, 31 жовтня 2024 р.).* Чернівці, 2024. С. 239-243.

ДОДАТКИ
ДОДАТОК 1

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Наукові праці, в яких опубліковані
основні результати дисертації:*

1. Коцюбко І.В. Історичні та правові передумови запровадження інституту стягнення за рішенням Вищого антикорупційного суду в дохід держави активів підсанкційних осіб. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 81. Ч. 3. С. 197-203.
2. Коцюбко І.В. Стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб, як санкція: правова природа. *Правова держава*. 2024. № 55. С. 29-39.
3. Коцюбко І.В. Стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб: правова природа спору про право. *Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 86. Ч. 5. С. 163-169.
4. Коцюбко І.В. Стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб: пошук належного суду. *Правова держава*. 2025. № 57. С. 50-62.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Коцюбко І.В. Особливості судового розгляду справ про стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції (Чернівці, 27 жовтня 2023 р.)*. Чернівці, 2023. С. 270-276.
2. Коцюбко І.В. Поняття «можливість вчиняти дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження активами»: визначення змісту. *Соціально-економічні тенденції розвитку сучасної держави: матеріали науково-практичної конференції (Черкаси, 13 листопада 2023 р.)*. Research Europe, 2023. С. 219-224.
3. Коцюбко І.В. Глорифікація як підстава застосування Вищим антикорупційним судом санкції у виді стягнення в дохід держави активів

- підсанкційних осіб. *Адвокатура України: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 14 грудня 2023 р.). Харків: НЮУ імені Ярослава Мудрого, 2023. С.175-178.
4. Коцюбко І.В. Стягнення в дохід держави активів суб'єктів, які здійснюють терористичну діяльність: визначеність санкції. *Актуальні проблеми судового права*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 26 квітня 2024 р.). Харків: Право, 2024. С. 206-210.
5. Коцюбко І.В. Стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб: забезпечення права на справедливий суд. *Сталий розвиток держави і права в умовах глобалізаційних процесів*: матеріали II науково-практичної конференції (Хмельницький, 20-21 вересня 2024 р.). Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2024. С. 34-38.
6. Коцюбко І.В. Матеріально-технічне забезпечення діяльності країни-агресора, як підстава застосування судом санкції у виді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції (Чернівці, 31 жовтня 2024 р.). Чернівці, 2024. С. 239-243.
7. Коцюбко І.В. Стандарти доказування під час судового розгляду справ щодо застосування санкції у вигляді стягнення в дохід держави активів підсанкційних осіб. *Актуальні проблеми судового права*: матеріали X міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 25 квітня 2025 р.). Харків: Право, 2025. С. 236-241.

ДОДАТОК 2

Апробація результатів дослідження. Положення і висновки дисертаційного дослідження доповідалися та обговорювалися на засіданні кафедри юстиції Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Основні положення та висновки, отримані в процесі дослідження, обговорювалися на міжнародних науково-практичних конференціях, а саме: «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні» (Чернівці, 27 жовтня 2023 р.), «Соціально-економічні тенденції розвитку сучасної держави» (Черкаси, 13 листопада 2023 р.), «Адвокатура України: сучасний стан та перспективи розвитку» (Харків, 14 грудня 2023 р.), «Актуальні проблеми судового права» (Харків 26 квітня 2024 р.), «Сталий розвиток держави і права в умовах глобалізаційних процесів» (Хмельницький, 20-21 вересня 2024 р.), «Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні» (Чернівці, 31 жовтня 2024 р.), «Актуальні проблеми судового права» (Харків, 25 квітня 2025 р.).